

'k Wil rijmen wat ik bouw

samenstelling: Arie Jan Gelderblom

bron

Arie Jan Gelderblom (samenstelling), *'k Wil rijmen wat ik bouw. Twee eeuwen topografische poëzie.*
Em. Querido's Uitgeverij, Amsterdam 1994

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/geld008kwil01_01/colofon.htm

© 2004 dbnl / Arie Jan Gelderblom

Joost van den Vondel (1587-1679)

Op Amstelredam

- Aan d' Amstel en aan 't IJ, daar doet zich heerlijk open
 Zij, die als keizerin de kroon draagt van Europe,
 Amstelredam, die 't hoofd verheft aan 's hemels as
 En schiet op Pluto's borst haar wortels door 't moeras.
- 5 Wat wat'ren worden niet beschaduwd door haar zeilen?
 Op welke markten gaat zij niet haar waren veilen?
 Wat volken ziet ze niet beschijnen door de maan,
 Zij die zelf wetten stelt de ganse oceaan?
 Zij breidt haar vleugels uit door aanwas veler zielen,
- 10 En sleept de wereld in met overladen kielen.
 Welvaren blijv' haar erf, zolang de priesterschap
 De raad niet overheerst en blindhokt met de kap.

Gerbrand Adriaanszoon Bredero (1585-1618)

Sonnet

- Tot zulk een grootheid zal Amstelredam nog komen,
 Dat zij in treflijkheid zal overwinnen Rome:
 In deftigheid van raad, in mannelijk geweld,
 In orelogsbeleid, en machtigheid van geld.
- 5 Dat haar geblazen faam zal snorren door de wolken,
 En dreigen met ontzag de wijd gelegen volken,
 De geel' en zwarte Moor, de Turk en Perziaan,
 Die zal haar mogendheid om hulpe smeken aan,
- En onderhandeling met haar als vrienden plegen,
 10 Met wissel of met waar, naar dat het komt gelegen,
 En doen gelijkelijc afbreuk en wederstand

De Spanjaard, vijand van ons waardig vaderland,
 Al door 't bestieren van Godes voorzienigheden
 En 't herelijk beleid der Staten onzer steden.

Hendrik Laurenszoon Spiegel (1549-1612)

Lofdicht tot eer van Amsterdam

- Het schiprijk Amsterdam, vol nauw behuisde huizen
 Gepropt, de Amstel damt met zes gewelfde sluizen,
 Die (als een vruchtb're Nijl) door zeven armen braakt,
 't Veen overtollig nat, en tien eilanden maakt.
- 5 Zo was 't bemuurd toen dit gerijm werd ondernomen,
 Sinds zijn er met de wal nog vijftien bijgekomen.
 O rijke korenschuur van 't volkrijk Nederland!
 Met sterk verbonden hout gij hoge huizen spant,
 Niet vast gegrond op zand, maar op geheide palen.
- 10 Ware omgekeerd de grond, men zou in 't bos verdwalen.
 Zo in de dorre herfst een miernest woelig leeft
 Na vochtig weer, als d' helder zon haar schijnsel geeft.
 D' inwoner, winst gewoon, hier woedt om geld te garen
 Door koophandelsbedrijf, doch meest met ruige waren.
- 15 De reder, scha' getroost, zijn lastb're schepen waagt
 Naar 't ijzig noorden heen, waar 't 's winters nimmer daagt
 En waar ze 't heilzaam licht des zomers nauw verliezen.
 Dat knoopt daar dag aan dag en doet de zee ontvriezen.
 Uw rappe zeeman koen, die 's jaars geen tijden rust,
- 20 De meer als welbekende west- en oosterkust
 Begeeft om naar het zuid, de zon voorbij, te zeilen
 En d' oost- en wester nieuwe werelden te peilen,
 Te voeren nooddrufts weeld' uit 't een in 't ander land.
 Zulk een verscheping reikt d' inwoner goede hand.
- 25 Hier komen dikwijls samen zoveel blanke zeilen
 Als dagen in het jaar, 't weekgrondig IJ bepeilen.

- Deez' lost en laadt men snel, die van de luwe ree
 Weer voor de derde week gaan naar de rijke zee.
 Dit veel vertieren doet woelig en welig leven
- 30 Al 't volk, tot koopmanschap en zeevaart heel begeven.
 Geruster leeft de herder bij zijn vee op 't veld,
 En derft de buik-kwel-lekker spijs en 't kwellijk geld.
 Ontelbaar is de waar. Wie kan 't volk overhalen
 Die hier 's lands nooddruft al beurtwijs brengen en halen?
- 35 Roomboter brengt de Fries, de noorder boer meest kaas;
 De Keulnaar lekkere wijn en haalt verscheiden aas;
 De onduitse Rus talk, traan, huiden en bont voor êlen;
 De woeste Noorman stokvis, kanthout, masten, delen;
 De Pruiser kerel rog', was, vlas, as, teer en hout;
- 40 De Schotse koopman wol, lood, vellen en karsaaien;
 De Engelsman schaft bier, fijn laken, tin en baaien;
 De Nieuwe Wereld zout, hout, parels, huidprofijt,
 Oost-Indië peper, noot, en bloemen, nagelen, zijd';
 De Fransman luchtig deelt ons zeildoek, zout en wijnen;
- 45 De geile Spanjaard levert olie, zout, rozijnen,
 Wijn, vijgen, suiker, kurk, gesteente en specerij.
 Wij geven noppig laken en veel kramerij,
 Ook zuivel, vette haring, zoute vis, fijn linnen
 Van buitenlands gewas. 't Verwisselen doet winnen.
- 50 Maar wie in zulk gewoel naar simpele nooddruft tracht,
 's Gemoeds wellust ver boven 's lichaams goederen acht,
 En ziet (zelf ongezien) elk over 't hoofd in ruste,
 Hem zal, als elkeen zorgt, vaak beter 't dichten lusten.

Willem Godschalk van Focquenbroch (ca. 1630-1675)

Op Amsterdam

- 't Geldzuchtig Amsterdam, met al haar zoete kijers,
 Stoft al te moedig op haar opgevulde tas.
 De magere Gierigheid, die steeds haar afgod was,
 Maakt dat dit hoen niets legt dan stront in plaats van eiers.
- 5 Wat vindt een eerlijk man op aard zo duldeloos
 Dan dat hij hier een aap moet als een mens gekleed zien,
 En dat hij 't lof'lijk goud moet aan een zot besteed zien,
 Die als een strontvlieg zit te prijken op een roos?
 O schrale Karigheid met uw verflenste konen!
- 10 Hoe plant gij dus uw stoel in deez' beruchte stad!
 O Lukvrouw al te blind! Hoe stort gij dus uw schat
 In een verguld paleis waar niet dan varkens wonen!
 Wat doet het heilig goud bij zulk een heilloos volk,
 Dat eeuwig zit en huilt bij zijn gevulde kisten,
- 15 Ja, dat zelfs alles denkt op één tocht te verkwisten
 Als het een stoterskoek durft kopen op de Kolk?
 Wat doet een eerlijk man in deze stad te blijven,
 Waar afkomst, noch verstand, noch wijsheid, deugd noch geest
 Ooit zo veel werd geacht als d'allerminste veest,
- 20 En waar men niets waardeert dan saamgeraapte schijven?
 O Eer, die in de deugd wel eertijds werd gesteld,
 Hoe zijt gij dus verkeerd? Hoe gaat gij dus verloren?
 Een hersenloze zot, met narrentuig geboren,
 Bezit die u dan nu door zijn gesjacherd geld?
- 25 O Liefde, gij die 't al op aarde placht te dwingen,
 Die over al wat leeft de meester placht te zijn!
 Het goud maakt hier ter stee u evenals een zwijn,
 Wiens macht men heeft betoomd door hem zijn snuit te ringen.
 De gaven van de ziel die worden hier versmaad.
- 30 Al wat beminlijk is, dat ziet men hier verachten.

- Al wat veracht'lijk is, daar ziet men hier naar trachten.
 De deugd is hier het geld en de eer hier d' eigenbaat.
 In 't end, 't is niets dan geld waarvan men hier hoort roemen.
 Wie dat heeft, die is 't al; wie dat ontbeert, is niets.
- 35 Fortuin, die op deez' stad zo mild haar gaven giet,
 Zaait daar slechts distelen en doornen zonder bloemen.
 Want als een witte kraai iets zeldzaams wordt geacht,
 Nog zeldzamer is hier een eël gemoed te vinden.
 De Geldzucht, die de Deugd hier in haar buik gaat slinden,
- 40 Heeft door haar hels venijn hier alles in haar macht.
 O neen! Een eël gemoed hangt nimmer aan de gaven
 Van 't blinde en dartele wijf, dat zonder aanzien geeft,
 Maar 't mint alleen een ziel die schatten in zich heeft
 Die men (als ijdel goud) niet uit een berg kan graven.
- 45 't Veracht vergankelijk goed, dat als de rook verdwijnt,
 En kiest de Deugd alleen tot voorwerp zijner zinnen;
 En deez' is 't wie geen tijd of voorval kan verwinnen,
 Daar zij gelijk een zon op alle wolken schijnt.

Anoniem (1728)

Hollands ontaarding

- In Holland wordt verstand noch wetenschap geacht.
 Geleerdheid zonder geld zal niemands gunst daar winnen.
 De kerk van Plutus staat alleen daar in haar kracht.
 Roem, Febus, op uw lier! Dit's 't hof der zanggodinnen.
- 5 Dit is de schone bruid waar Hollands hart om danst.
 Behoeftig dichter, van het lot terneergeslagen,
 Verwacht (hoe rijkelijk met Dafnes loof bekranst),
 Wiens hoofd g' ook hebt gesierd, geen noodhulp op uw vragen.
 't Wordt afgeslagen, wat gij deez' of geen' verzoekt,
- 10 Schoon de gevraagde zelfs belofte en woord verplichtten.
 Daar stapt men overheen, terwijl gij, zacht gedoeft,

- Een lach of vriend'lijk woord ontvangt voor uw gedichten.
 Vraagt gij van waar dit komt? Het is der groten aard
 Wat kunst of wijsheid siert, met ongunst te bevechten.
- 15 Voor 't hoer- en vleiersrot wordt hunne gunst gespaard;
 En wat Fortuin opdist, is klokspijs voor hun knechten.
 Die geeft men dubbel, wat een ander enkel vraagt.
 Voor eigen burgerij is 't niets dan 't fier: 'Sta buiten!'
 Dat 's, Batavier, het loon voor wat gij hebt gewaagd
- 20 Toen 't goed en bloed gold, toen die Hydra was te stuiten.
 Verstand en deugd heeft uit. En, wekt dit wat geschreeuw?
 Het aardrijk, zegt men, is een roofnest voor de groten.
 't Is der regenten nu, en hunner knechten eeuw,
 En Maro en Homeer staan met hun kunst verstoten.
- 25 Heeft dit de welstand van oud Rome omgekeerd?
 Wie weet wat Holland dreigt, nu eigenbaat regeert?

Anoniem (1729)

Aan het eertijds nederig Rotterdam

Quantum mutatus ab illo!

- Wat wordt het eertijds stil en nederig Rotterdam
 Een boom vol kwade vrucht, ontaard van zijnen stam!
 Een hof vol ijdele pracht, een winkel vol gebreken,
 Een spot van zede en tucht, een school vol linkse streken,
- 5 Een stempel van kwaê munt, een markt vol zotternij,
 Een holle zee vol toegelaten dieverij,
 Een vrijburg voor de roof van rijk gestolen raven,
 Waarin de simp'le duif noch toevlucht vindt, noch haven.
 Een droom van spel en klucht, een plaag van winkeliers,
- 10 Een kuf van boevenjacht, een nest vol bankroetiers,
 Op 's evennaastes zweet gewoon te banketteren
 En zich te pluimen met op roof geleende veren!

- Wat zijt ge, o Rotterdam, van uw gestel ontaard!
 Waar deugd en kuisheid bloeiden, is nu een schrale haard;
 15 Maar waar bedrog en leugen en dartelheid hoveren,
 Daar rijst uw muur nu 't hoogst. Maar ach! Hoe droef wil 't keren,
 Wanneer de roede van 't wraakroepend bloed en zweet
 Eens komt te zwaaien als een vurige komeet
 En Themis vierschaar houdt, die nu zit als verholen!
 20 Zij zal haar juist getij wel vinden zonder dolen.

Hubert Korneliszoon Poot (1689-1733)

Akkerleven

Aan de heer Mr. Kornelis 's-Gravezande, rechtsgeleerde

- Hoe genoeglijk rolt het leven
 Des gerusten landmans heen,
 Die zijn zalig lot, hoe klein,
 Voor geen koningskroon zou geven!
 5 Lage rust braveert de lof
 Van het hoogste koningshof.
 Als een boer zijn hijgende ossen
 't Glimmend kouter door de klont
 Van zijn erfelijke grond
 10 In de luwt' der hoge bossen
 Voort ziet trekken; of zijn graan
 't Vet der klei met goud belaên;
 Of zijn gladde mellekkoeien
 Even lustig, even blij
 15 Onder 't grazen, van ter zij
 In een bochtig dal hoort loeien:
 Toon mij dan, o arme stad,
 Zulk een wellust, zulk een schat.
 Welige akkers, groene bomen,

- 20 Malse weiden, dartel vee,
Nieuwe boter, zoete meê,
Klare bronnen, koele stromen,
Frisse luchten: overvloed
Maakt het buitenleven zoet.
- 25 Laat een koopman koopmanswaren,
Huis en hof en kas en goud
Wagen op het schuimend zout
Waar de witte zeilen varen,
(Varen, maar met groot gevaar):
- 30 Veemans rijkdom blijft van daar.
Laat de drukke pleitzaal woelen,
Menigen vrezen dat de schaal
Van de vierschaar rijze of daal'
Voor de strenge rechterstoelen:
- 35 Veeman houdt zich bij zijn vee,
En daar blijft zijn zorg mee.
Zaaïen, planten en verzetten
Geeft hem werk. Hij vist en jaagt.
Dikwijls valt hem, eer het daagt,
- 40 Vliegend wild in loze netten.
Dikwijls voert hij met zijn raên
Grazig zuivel steewaarts aan.
Appels enten, peren plukken,
Maaïen, hooïen, schuur en tas
- 45 Stapelen vol veldgewas,
Schapen scheren, uiers drukken,
Zeven kinders en een wijf
Zijn zijn daag'lijks tijdverdrijf.
Vork en riek en schup en spade
- 50 Zetten zijne lusten pal,
't Zij de welgemeste stal,
't Zij de boomgaard hem verzade,
't Zij de kruitben niet te loom

- Op zijn lage tafel koom'.
 55 Als de lente 't land beschildert,
 Als de zomer zweet en gloeit,
 Ploegt en spit hij onvermoeid.
 Als de winter 't woud verwildert,
 Houdt hij de berookte haard
 60 Met zijn vrienden, rond van aard.
 't Herfstseizoen, vooral te danken,
 Snijdt hem druiven, perst hem most,
 Most die slechts wat moeite kost:
 Hemelwaarde wijngaardranken
 65 Vullen dan met wijn zijn ton.
 Onlangs schutten ze ook de zon,
 Want des zomers, na veel zwieren,
 Neemt hij, om zich goed te doen,
 Onder 't loof een slaapje in 't groen,
 70 Waar de vogels tierelieren,
 Waar een levendige vliet
 Van de steile rotsen schiet.
 Els, zijn liefste door het trouwen,
 Wiegt met zang hem waar hij slaapt,
 75 Schoon ze vrij al wijder gaapt
 Dan de hoofse staatjonkvrouwen,
 En hij kust er Elsje voor.
 Zo brengt Melker 't leven door.
 Zeg mij nu, o 's-Gravezande,
 80 Die, behalve meer, ook weet
 Hoe een boer zijn tijd besteedt:
 Toon me, o Recht-licht in den lande
 (Zo zij U mijn zang gewijd),
 Wie zijn leven beter slijt.

Jan Luiken (1649-1712)

*Wie d' onrust niet in 't harte heeft,
Leeft zalig, als hij buiten leeft.*

- Gelukkig mens, wie 't is gegeven
 Bij 't vreedzame en onnozele vee,
 Dat nooit noch kwaad, noch onrecht dee,
 In 't veld zijn dagen af te leven.
- 5 De bloemenkrans braveert de gouden kroon,
 Die 's konings zorg bij nacht doet waken.
 Geruster zit men onder daken
 Van riet gebouwd, als op de hoge troon.
 O, hoe plezierig is 't te kruipen
- 10 Ter kooie, op een vederen zak,
 In 't land-huis, onder 't lage dak
 Wanneer de regenvlagen druipen
 En koele wind in hoge beuken ruist.
 De krekel die geen zorg wil dragen
- 15 Voor winter, zingt uit ruigte en hagen,
 Totdat men wordt in zoete slaap gesuist.
 Daar ligt men en ronkt en droomt in vrede,
 Niet als de vorst, die onverwacht
 Uit zijne slaap springt, en bij nacht
- 20 Het klamme zweet vindt op zijn leden
 Omdat hem docht: men stak hem naar het hart;
 Maar hoe het veld begint te gelen,
 Hoe in het groen de geitjes spelen,
 Hoe Bloemers fluit de nachtegale tart.
- 25 De hofhond bast met zijnen makker,
 Wanneer de huisman 's morgens vroeg
 Voor dag, met omgekeerde ploeg,
 Al zingend trekkende ten akker,
 Op zijnen guil voorbij de hoven rijdt.
- 30 Dan waakt men, en hoort de wakkere hanen,

- Die ons tot naarstigheid vermanen.
 Gelukkig mens, die zo zijn leven slijt.
 Men opent vensteren en deuren,
 Men ziet de sterren dun gezaaid,
 35 Men voelt hoe 't westenwindje waait
 Dat met een schat van verse geuren,
 Van vlierbloem en violen suikerzoet,
 Van wijnruit, tijm en hagerozen,
 Die als het rood scharlaken blozen,
 40 U in uw huis zo liefelijk begroet.
 Daar ziet men 't bange haasje lopen,
 Ginds zeilt de havik door de lucht,
 De kloek-hen raast, en is beducht
 Dat hij haar komt haar kuikens stropen.
 45 De tortel koert, de zwarte lijster fluit,
 Men hoort langs 't veld de beesten loeien,
 Terwijl de dag begint te gloeien
 En langs hoe meer haar licht te spreiden uit.
 Men ziet de hof met vruchten prijken.
 50 Men zaait of plant of ent de boom
 Of kweelt een deuntje aan de stroom.
 Zo gaat de zomermiddag strijken,
 Totdat de zon in 't west aan 't ondergaan
 De schaduw rekt langs beemd en heide
 55 En jaagt de beesten uit de weiden
 Ter kooie, met hun uiers vol gelaên.
 Bij winter, als de wateren sluiten,
 Wanneer het snippen van de vorst
 Het land met enen harden korst
 60 Bedekt, dan blijft men in de muiten.
 De avond steekt heel vroeg haar lampen aan.
 De deerne zit erbij te spinnen.
 Men sluit de lauwe zomer binnen
 En laat gerust de winter buiten staan.

- 65 Dan groeit het roet in schoorsteenhoeken.
 Dan knapt de harde beukestem
 En roost de schenen met zijn vlam,
 Terwijl men gaat te gast in boeken.
 Men braadt in d'as kastanjes, of vertelt
- 70 Elkander sprookjes. Zo, met vrede,
 Verwacht men weer de zoetigheden
 Des zomerzons, die koude bergsneeuw smelt.
 Dit leven loofden alle wijzen.
 't Behaagde Cats en Westerbaen;
- 75 Die prijzen 't ons met verzen aan.
 Dit leven zal ik altijd prijzen.
 O, dat het lot mij zulk een leven gaf!
 Mijn zanglust zou veel schoner bloeien
 En met de wilg aan 't beekje groeien.
- 80 Gelijk een zwaan legde ik het leven af.
 Gelukkig mens wie 't is gegeven
 Bij 't vreedzame en onnozele vee,
 Dat nooit noch kwaad, noch onrecht dee,
 In 't veld zijn dagen af te leven.
- 85 De bloemenkrans braveert de gouden kroon,
 Die 's konings zorg bij nacht doet waken.
 Geruster zit men onder daken
 Van riet gebouwd, als op de hoge troon.

Dirk Volkertszoon Coornhert (1522-1590)

Vertaling van Horatius' tweede epode Beatus ille

Zalig leeft hij met onz' voorouders rustig
 Die los en vrij van handeling onlustig
 Met ossen sterk bouwt vaderlijke landen,
 Van 't knagen vrij der woekerige tanden.

- 5 Hij schrikt niet voor des krijgs trompetten bloedig,
En vreest ook niet der golven toorn verwoedig.

Des vierschaars twist vermijdt hij onpartijdig,
En huizen hoog, vol hovaardige nijdig.
Hij huwelijkt de wijnstok rijk, volwassen,

- 10 Aan bomen hoog wiens ranken daar om passen,
En ziet met lust zijn vette melkfonteinen
Herkauwen 't groen van zijn grasrijke pleinen.

d' Onvruchtbaar spruit zijn kloeke hand kan snoeien,
Die ent goê vrucht op stammen goed van groeien.

- 15 De honing zoet persen zijn trouwe knapen,
Die ook ontkleên zijn ruig beklede schapen,
Als d' herfst vruchtbaar verguldt de groene bomen
Met appels geel, die op de dis dan komen.

Hij plukt met lust veel nieuw geënte peren

- 20 En druiven grof, als purper schoon vol ere,
Waarmee hij dan zijn vrienden gaat beschinken,
Ook u, Sylvaan, het vrolijk nat doet drinken.
In 't groene gras rust hij, bevrijd van kwaden.
Een oude eik beschaduwet met veel bladen.

- 25 Het pluimgediert' zijn vreugd met klank doet blijken.
Dat orgelt zoet natuurlijke muzijken.
Van klippen steil, versierd met wilde pruimen
Ruist snellijk daal veel waters, wit van schuimen.
De beekjes klaar al suizelende vlieten.

- 30 Deez' lust met rust doet licht in slaap beschieten.

Maar als het jaar treedt op des winters wegen
Met koude sneeuw, met hagel, wind en regen,
Ziet men hem ras met rasse honden jagen

Het wilde zwijn in zijn verborgen lagen;
 35 Of hij belaagt met dunn' en blinde netten
 Houtsnippen vet, die op 't bedrog niet letten.

Een zoete vangst is ook de haze duchtig.
 De valse strik bestrikt de kraan hoogvluchtig.
 Wie zoude niet in zulke lust gezeten
 40 Wellustelijk des druks onlust vergeten?
 Ja ook de liefd', vol leed door liefs ontberen,
 Moet ruimen zelf, met al zijn zorglijk deren.

Is daar dan bij een huisvrouw kuis en trouwe,
 Vruchtbaar en blij, daar blijft geen druk en rouwe.
 45 Een lustig vuur van droog hout gaat zij stoken,
 Tegen de komst haars mans, vermoeid van knoken.
 Haar teilen breed doet zij met melk vervollen
 Van 't vette vee, en droogt d' uiers gezwollen.

Uit vaten groot zij verne wijn doet trekken.
 50 Spijs ongekocht laat zij de dis bedekken.
 Geen Brugs kapoen, geen rooi' kalkoense hanen,
 Geen oesters vet, geen steurs verstoortlijk wanen
 Verstoort haar dis met twijfelijke spijzen.
 Haar eigen kost zij vóór de vreemd' moet prijzen.

55 Zij slacht een lam, als 't lam voor ons moest dogen,
 Of tedere geit, de felle wolf onttogen.
 Men ziet met lust aan tafel onder 't praten
 De schapen ruig naar stal toe komen blaten
 En d' ossen moe, met halzen neergestegen,
 60 De omgekeerde ploeg slepen, tot rust genegen.

*Raast al de wereld, deez' man leeft stil in luste.
 Velt God het hoog', hij houdt zich laag in ruste.*

- Hoflijke* pracht haat hij, en draagt zich buurlijk,
Slachtende heel onz' voorouders natuurlijk.
 65 *Coorn*, wijn en kleed vernoegt zijn lijf gestadig.
Hert, zin en moed, dankt God, die geeft genadig.

Constantijn Huygens (1596-1687)

Amsteldam

- Gemeen' verwondering betaamt mijn wonderen niet.
 De vreemdeling behoort te zwijmen die mij ziet.
 Zwijmt, vreemdeling, en zegt: 'Hoe komen alle machten
 Van al wat machtig is, besloten in uw grachten?'
 5 Hoe komt gij, gulden veen, aan 's hemels overdaad?
 Pakhuis van Oost en West, heel water en heel straat,
 Tweemaal Venetië, waar 's 't einde van uw wallen?'
 Zegt meer, zegt, vreemdeling! Zegt liever niet met allen!
 Roemt Rome, prijst Parijs, kraait Cairo's heerlijkheid.
 10 Wie schriklijkst van mij zwijgt, heeft allerbest gezeit.

[Constantijn Huygens (1596-1687)]

Rotterdam

- 't Zij Waal, of Rijn, of Maas, of alledrie te saam,
 't Zij IJssel, Merw' of Lek, of drie in ene naam,
 Of zes in ene buik, ze moeten t' mijnent burenen
 En willen niet in zee of kussen eerst mijn muren;
 5 Mijn muren zo gerekt, mijn zo gerijkte grond,
 Dat wie mij nu beziet, kan vragen waar ik stond.
 O muren en o grond, o welgevoegde stromen,
 Wijkt voor de wildernis der averechtse bomen,
 Maar wijkt voor haar geluk. En, vreemdeling, zegt gij,
 10 Hoe ver en wint het niet mijn Maze van haar IJ?

[Constantijn Huygens (1596-1687)]

Schiedam

Twee stromen scheiden mij van 't achterliggend land.
 De derde sluit de ring en geeft ze beid' de hand.
 In 't midden staat mijn stoel op welgesteunde stijlen.
 Daar oefen ik mijn jeugd in 't nodig hennep-kwijlen
 5 En 't ruggelings gespin. Die rekt het spinsel uit
 Tot waar het licht en dicht de haringbuit besluit
 En 't mijnent binnensleept, vanwaar hij met mijn brieven
 Nog eens ter zee geraakt, de wereld gaat gerieven.
 Wie mij klein Rotterdam en groot Delfshaven noemt,
 10 Heeft niet te laag gelaakt en niet te hoog geroemd.

[Constantijn Huygens (1596-1687)]

's-Gravenhage

Het hele land in 't klein, de weegschaal van de staat,
 De schave van de jeugd, de schole van de daad,
 Het dorp der dorpen geen, waar ieder' steeg een pad is,
 Maar dorp der dorpen een, waar ieder' straat een stad is.
 5 De rondom groene buurt, het rondom stenen Hout,
 Des boers verwondering, al komt hij uit het woud,
 Des steêmans steeds vermaak, al komt hij uit de muren,
 Der vijanden ontzag, de vrijster van de burenen,
 Des werelds lekkernij, des hemels welgeval.
 10 Is 't daarmee al gezegd, zo ben ik meer dan al.

Jacob Lescaille (1611-1677)

Lof van Dordrecht

O herelijke maagd! Vorstin der edele steden
 Van 't machtig Holland, bron van wijsheid, die de rede
 Uw plaats geeft, als gij 't woord 't eerst van uw zusters doet!

- O moeder van de deugd, van kunst en hoge moed!
 5 Beschutster van het land, verwinster in het strijden,
 Vreëmaakster in geschil, en pronk van oude tijden,
 Sieraad der graven en vertoonster van hun pracht,
 Bewaarster van het recht, schat van de oorlogskracht,
 Hoe blaakt mijn ziel om u naar uw waardij te prijzen!
 10 Maar wie kan u de eer die gij verdient, bewijzen?

[Jacob Lescaille (1611-1677)]

Lof van Leiden

- O moedig Leiden! Dat met strenge dapperheden
 Pest, honger, zwaard en twist standvastig hebt geleden,
 Toen d' oceaan voor u te veld ging en met kracht
 Der winden u verlost' van der beleggers macht
 5 En volle vrijheid gaf. Kon ik uw daden zingen!
 O schole van geduld! Herberg der vreemdelingen,
 En moeder van een vorst en held, die in zijn jeugd
 De Roomse krone droeg. O voedster van de deugd
 En alle wetenschap! Toneel der wijste lieden,
 10 Apollo's tempel, hof van Pallas, wier gebieden
 Gij loffelijk bestuurt! Sieraad van 't vrije land,
 Der muzen woonplaats en voortteelster van verstand,
 Voorspreekster van het recht, geneesvrouw der gebreken,
 Die alle volken doet van uwe wijsheid spreken.
 15 Bataafs Athene! Leef door voorzicht, trouw en raad
 En vreë en voorspoed, als de zuilen van uw staat.

Jan van der Veen (1587-1659)

***Hoe Grol, de loze hoer, haar geest kortst heeft gegeven,
Dat heeft een geuzenpen op paaps papier beschreven.***

- Grol, dat loze papenhoertje,
Schelmenvoedster, dievenmoertje,
Minne van de moorderij,
Teelster van de guiterij,
5 Ligt zo heerlijk op haar sterven,
Ravenaas die zal beërven
't Beste dat men bij haar vindt,
Want hij is haar liefste kind.
Al haar bloedverwanten wenen,
10 Al haar vrienden droevig stenen.
Och! Wat is er een geklag!
Och! Wat is er een gewag!
Roept toch haastig de geburen,
't Zal met haar niet lang meer duren.
15 O! Daar geeft ze nog een zucht.
Staat zo na niet, geeft haar lucht!
Voelt de pols, die slaat zo zwakjes.
Leken-Jasper, loop toch strakjes
Om de priester, om de paap,
20 Om de uil en om de aap.
Loop toch heen, haal broer Cornelis
Met zijn witgebakken melis
En zijn ander goochelspel,
Want bij 't puikje van de hoeren,
25 Want bij 't droesje van de boeren,
Want bij 't pit van alle kwaad
Schier de wind de aars uit gaat.
Ziet, hoe is 't gelaat vervallen!
Wie mag trotsen op zijn wallen,
30 Op zijn schoonheid, op zijn kracht,

- Op de diepte van zijn gracht,
 Op zijn loosheid, op zijn lagen,
 Op zijn jonkheid, op zijn dagen,
 Op zijn vechten, op zijn moed,
 35 Op zijn rijkdom, op zijn goed,
 Op zijn welgestelde woning,
 Op zijn prins of op zijn koning?
 Hogemoed komt voor de val,
 En de dood vernielt het al. *De dood spreekt:*
 40 Och, och! Daar geeft ze haar geest,
 Dat boos gekroonde beest!
 Die Babel heeft gezogen,
 Heeft nu de ziel gespogen.
 Daar helpt geen slag of stoot.
 45 Zie daar! De hoer is dood.

Als er iemand wilde weten
 Hoe de krankheid heeft geheten
 Waaraan Grol het leven liet:
 't Was de brandziekt', anders niet.
 Stuur Recht.

Constantijn Huygens (1596-1687)

Gedeelten uit *Hofwijk*

- Het grote web is af, en 't hof genoeg beschreven.
 Eens moet het Hof-wijk zijn. Wie kent de draad van 't leven,
 Hoe kort hij is, hoe taai? De snaar die 't helderst luidt,
 Scheidt 't eerste menigmaal van leven en van luit,
 5 Te krachtig uitgerekt, of mettertijd versleten.
 'k Ben uitgerekt geweest, maar ben erdoor gebeten;
 Op 't slijten komt het aan. Twee dingen maken 't waar
 Als ik 't ontveinzen wou: mijn jaren en mijn haar.

- En als de snaar begint te vez'len en te pluizen,
 10 Dan staat zij menigmaal voor 't schielijke verhuizen.
 Wie weet of't schielijke verhuizen dezer ziel
 Niet voor mijn deuren staat? En als 't God zo beviel,
 Zou Hofwijk onberijmd zijn stichter overleven
 En wijken voor 't Voorhout? En zou ik mij begeven,
 15 Die anderen mijn pen baldadig heb geleend?
 Met reden eiste men de schuld van mijn gebeent,
 Met reden schreef m' erop: 'Hier ligt een man begraven,
 Die meende te volstaan met planten en met graven,
 De simpele boerenkunst, en mocht de moeite niet
 20 Zijn eigen maakseltje te sieren met een lied.'
 Mijn sterven weet ik met lang leven niet te weren,
 Maar, leef ik weinig meer, dit grafschrift wil ik keren
 En zingen wat ik poot, en rijmen wat ik bouw,
 Eer deze keel verschorr', eer deze pen verouwt'.
 25 'k Wil Hofwijk als het is, 'k wil Hofwijk als 't zal wezen
 De vreemdeling doen zien, de Hollander doen lezen.
 Zo zwak is mensenwerk, het duurt min als papier.
 De tijd slijt struik en steen. Eens zal men zeggen: 'Hier,
 Hier was 't waar Hofwijk stond, nu puin en kweek en aarde.'
 30 En dan zal Hofwijk nog staan bloeien in zijn waarde;
 Ja, waarde, zo er ooit iets waardigs van mijn hand
 De jaren heeft verduurd en ouderdom vermand.

- In Holland (Wat een land!), Noord-Holland (Wat een landje!),
 In Delfland (Wat een klei!), in Voorburg (Wat een zandje!),
 35 Aan 't Koetspad (Wat een weg!), aan 't water (Wat een Vliet!),
 Aan al wat liefelijk of vrolijk ruikt of ziet,
 Daar lag een brokje vets, daar lag een blokje magers,
 Een beetje voor het vee, een treedje voor de jagers,
 Daar lag, wat schikkelijk gevoegd was heel aan een,
 40 Maar door het grote spoor gescheiden lag in tweën.
 Het spoor en Vrouw Natuur verstonden hier elkand'ren:

- Ten zuiden lag de wei; op 't noordelijk veranderen
 Van wei in droge krocht, daar deelde 't spoor het scheel,
 Gelijk de riem een man in op- en onderdeel,
- 45 In broek en wambuis scheidt. Ik hoefde niet te denken
 Op ieder deels gebruik: de klei scheen mij te wenken
 En raadde stommelings, zij was ten boomgaard nut,
 Mits met een wilde muur gemanteld en geschut.
 De krocht en eiste niets dan vruchteloze bomen,
- 50 Die zij goed kon voorzien in welgeëlste zomen.
 Elk heeft zijn keur voldaan: hier 't wilde, daar het tamm'.
 Een ieder heeft voldaan hetgeen hij ondernam.
- Zo zal dan Hofwijk zijn. Nee, (wij zijn honderd jaren
 Geboren na de dag dat wij geboren waren),
- 55 Zo zien wij Hofwijk staan: ten noorden van 't groot spoor
 Naar Voorburg, 't schone dorp (of zeg er 'steedje' voor)
 Ligt een aanzienlijk bos in mindere gesneden.
 Vraagt naar de lengte niet in roeden of in treden.
 Wie aan de ingang staat, die ziet de uitgang niet
- 60 En 't eind is ver genoeg, waar 't oog geen einde ziet.
 Een tamme wildernis van woeste schikkelijkheden,
 Zo noemt zich dit vertrek, ter liefde van de rede
 En gulden middenmaat, die ik in waarde hou'.
 Te tam was al te stijf, te wild was al te rauw.
- 65 Daar is iets tussenin, dat tweeërlei begeren
 Voldoen kan, tam en wild, en dit met dat vermeren,
 Gelijk wat etens dorst, wat drinkens honger maakt,
 Gelijk lang slapen wekt en lang gewaak vervaakt.
 De tamme lust voldoen vier wonderlijke dreven
- 70 Van eiken, zaagbaar hout, van bomen die daar streven
 Naar dikte bij de aard, naar hoogte in de lucht,
 Naar breedte onderweg en groen en koel gerucht.
 'k Heb zaagbaar hout genoemd, maar laat het niemand wagen
 Mijn trouw-verlaat t' ontdoen, mijn dreven om te zagen.

- 75 Dat 's potgeld, zo men 't heet. Ziet dit voor pootgeld aan.
Ik zeg het eeuw na eeuw: 'Kinds kinderen, laat staan
En brandt of warmt u niet aan hout dat ik liet wassen.'
Ondankb're erfenis is nimmer af te wassen.
Ten minste moet hij doen hetgeen de sterfer hiet,
80 Die 't leven door hem kreeg en van zijn zweet geniet.

Wie ooit op Hofwijk was, die vraag' niet wat ik doe.
Ik ben te landewaart, en 't kan mij niet verdrieten,
Maar ook te waterwaart en aan de Vliet der vlieten,
De levendste rivier, de doorgeploegde vaart

- 85 Van all' die Holland kent en binnenlands bevaart.
Ik geef 't als waarheid uit, al heeft het schijn van liegen
(Getuigen zijn er veel, al zocht ik te bedriegen):
Tweehonderd kielen zijn voor Hofwijk heen geteld,
Die dagelijks door zeil- of mens- of paardsgeweld
90 Voor Hofwijk henen gaan. Nu tart ik Rijn en Maze
En Dordt en Loevestein. Nu lijd ik dat men blaze
Van Spaarne en van IJ, ja van de noorder Sont,
Waar niemand meer gevaar en wedervarens vond
Als in mijn volle Vliet, die niet is te genaken,
95 Of men ziet schip of schuit d'een d'andere geraken,
Men ziet er lijn door lijn geweven, peerd aan peerd,
Zeil achter zeil gerekt, roer tegen roer gekeerd,
Men hoort er van 'Hou vol!', 'Hou binnen!' en 'Hou buiten!'
Men hoort de jagerboef zijn ongemak verfluiten,
100 Of koelen met een lied de blaren die hij rijdt,
Niet nu eens, en maar kort, maar stadig en altijd,
Bij donker en bij dag. Hier hoef ik niet te vragen:
'Wat tijd is 't van de dag?' De beurtschuit kan 't gewagen.
En wie om zevenen Den Haag uit wordt gebeld,
105 Ik weet dat die bij mij de klok van achten telt.
Wie vijf te Leiden hoort, telt recht voor Hofwijk zeven.
Dat 's 't uurwerk van de plaats, dat zonder veer gedreven

- En zonder weerwicht gaat, en daarom nimmer staakt
 En daarom vaster gaat dan all' diem' elders maakt
- 110 En windt zich zelve op en drijft zijn eigen raden.
 Hier treed ik 't zoetste pad van al mijn zoetste paden:
 Hier treed ik wederzijds op 't kantje van een plas,
 Die allebei elkaar verpochen met hun glas.
 Ten noorden is 't mijn diep, ten zuiden is mijn schuitnat,
- 115 Waar ik nu eens een boer, dan weer een schipper uitvat
 En vraag: 'Waar wil het heen, goê mannen, waarvandaan?
 Hoe gaat gij zo ondiep? Hoe zijt gij zo gelaên?'
 'Maar heerschap,' zegt er een, 'wij hebbe 't ruim vol planke.'
 'En geeft het goed wat winst?' 'We hebbe God te danke.
- 120 We laden te Zaandam en komen langs de Meer,
 Deur d' Ouwe Wetering, en zo de Rijn om neer,
 En zo deur Leidschendam om te Schiedam te losse.
 Daar krijge we licht vracht van varkens of van osse
 Of wat de koopman wil. Want kijk, 't is een mooi schip
- 125 En 't voert wel licht en zwaar. En krijge we dan slip
 En moete leeg naar huis, dat moete we verdrege.
 Scha-baat, daar valt temet een kansje onderwege
 Waar 't trekgeld op mag staan. Aêrs moete w'in de lijn
 En hale 't met de hals. Maar dat 's een korte pijn.
- 130 Aan gun zij van de dam daar vinde we geen breggens,
 Dan mag er 't zeiltje bij.' Hierop volgt veel meer zeggens,
 Daar 't volkje sprakelijk en lichter *aan* de praat
 Als *af* te helpen is. Maar 't schip, dat nimmer staat,
 Ontvoert mij 't laatste woord, of liever, laatste woorden,
- 135 Waar ik de zin van gis, alsof ik ze kon horen.
 'Klaas,' roept hij tot zijn knecht die op 't vooronder staat,
 'Hoe lust dat steedse volk een praatje bij de straat,
 Waar 't luisleeg staat en kijkt in 't midde van z'n lustjes.
 Hoe kozelde die vent, hoe stil en hoe gerustjes.
- 140 Hoe taalde hij naar bescheid van de bekende weg.
 'k Nam 't voor een Hagenaar. En bij m'n ziel, ik zeg

- Dat Haagje weet ervan. Men speelt er vreemde streke.
 Ze rake aan groot goed, temet in minder weke
 Dan wij er jaren aan verslove nat en koud.
- 145 Dan weten ze geen raad met koffertjes vol goud.
 Dan gaat 't goed zo 't kwam, dan trekke ze naar buite
 En 't rozenobeltje moet springe voor de kluite,
 Voor weuning en voor wei, voor krocht en klaverklei.
 Geen goedje valt te duur, het kan eraf, joechei!
- 150 De troffel aan het werk, en dan, bij god, kastele
 Als torens, elk om 't mooist. Bij god, Klaas, heet dat dele?
 Het Onze Lieve Heer ons allegaar gemaakt
 Uit ene slag van klei? En worde wij gewraakt
 En erve wij in 't goed als bastaarde? Wat duivel!
- 155 'k Wou dat mijn asem mee eens gaan mocht over 't zuivel.
 'k Meen dat ik er mijn spel zou speulen als een held.
 Ik zie wel: Wie er maar zijn lichaam wat naar stelt,
 Eer je omziet, ben je rijk. Een kussen met een wape
 Maakt alle kunsten goed. Daar mag j' op zitte schrape
- 160 Totdat je kastje barst en wordt een ijzeren kist
 Met zeuve grendeale. En word je nagevist,
 Die 't lake, doen 't zo wel als die je 't stuk verwijte.
 Dus wordt er niet gekletst. Klaas, moet het me niet spijte
 Dat onze bestemoer, toen 'k vaar en moer verloor,
- 165 Zo deerlijk heeft gesuft en dwaalde van het spoor,
 En hield me uit het school. Gut! Had ik lere schrijve
 En leze als dat volk, wat zou ik niet bedrijve!
 'k Had lang een tabberd aan, een mantel of zulk goed
 Voor een bepekte broek, die 'k nu verslijte moet.
- 170 Een handje vol Latijn, heb ik me late zegge,
 Daar komt het meest op aan, en da's goed op te legge.
 We hebbe ook verstand, we benne al één slag,
 En dat ziet ieder in die maar wat suffe mag.
 Meer had hij op de tong, meer meende hij te preken.
- 175 Maar 't schip was voor de dam, daar moest hij 't laten steken

- En 't zeil moest overeind. Wie wenste niet de vracht
 Van zulk een schip te zijn? Nu heb ik 't maar gedacht.
 En als ik 't overdenk: de boeren weten wonder,
 Maar weten min dan al. De waarheid loopt eronder,
 180 Maar meer waarschijnlijkheids. O schippertje, goed knecht,
 Was jij tot in de grond van alles onderrecht,
 Zag jij tot in de milt van wie je wilt benijden,
 Verstond je nevens mij 't gepeperde verblijden,
 Het gallige vermaak van wie daar staat en ziet
 185 En hoort jou zorgeloos gaan fluiten langs de Vliet,
 En wist jij hoe dat hart temidden van zijn rozen
 Zijn kommeren veeltijds niet weet waarlangs te lozen,
 En wist jij hoe hem 't haar ten berge komt te staan,
 Die wel op Hofwijk is, maar naar Den Haag moet gaan,
 190 Den Haag, die doornen Haag, waar eer en deugd en rede
 Veel tijden wordt betaald met vuil' ondankbaarheden,
 Waar weldoen wordt beloond met laster of geweld,
 Waar 't uiterste gepoog der vromen wordt gesteld
 De bozen tot een schimp; waar 't niet zo is te passen,
 195 Dat men je links of rechts niet nijdig komt bebassen;
 Waar zelfs de vrede-min misduid wordt als misdaad,
 Ik meen je zou zijn lot verfoeien voor jouw staat,
 En kruipen in je luik en leren beter wensen
 En oordelen 't geluk van jouws gelijke mensen
 200 Benijdelijker veel dan wat te steewaart blinkt,
 Maar achter het gordijn van aanzien hinkt en stinkt.
 Dankzij de volle Vliets voortdurende gevaar,
 Komt 't onderwaterfolk hier vlieden voor 't gevaar
 En in de ruime stilt' van Hofwijks klare broeken
 205 De stille ruimte met zijn levenstochten zoeken:
 Van binnen veile vree voor buitens wilde vreugd,
 Met ongerustigheid, die daarom nog niet deugt.
 Onnozel stom geslacht, gij komt u hier vermeien
 Gelijk de landheer doet. 't Is Hofwijk voor ons beien:

- 210 Ik schuil er voor 't geraas, gij duikt er voor 't getier.
 Eén inzicht, één gedacht', één einde brengt ons hier.
 Maar als gij spreken kost, hoe zoudt ge mij beliegen,
 Hoe zoudt ge in de Vliet 't Hofwijker-hoofs bedriegen
 Onthullen voor de mond van d'een en d'ander sloot
- 215 En roepen: 'Pas toch op! Daar binnen woont de dood!
 Het water is er koel in vijver en in grachten,
 Maar hete ketelen en roosters staan te wachten
 En drievoets voor de vreugd. Men speelt er met het net,
 En wie daar slapen wil, smoort in een vurig bed.
- 220 Men nodigt ons te gast, maar om de waard te spijzen.
 Dat 's Hofwijks en dat 's Haags. Let op de raad der wijzen
 En steekt u in geen gat waar geen ontsnappen is!
 Wie dat bevroeden kan, is kloeker als een vis.

- Nu is de dag ten eind, nu zeggen maan en sterren:
- 225 't Is tijd uw hersenen in bed te gaan ontwerpen!
 Ik weet het, en ik voel 't. Toch gaat het langzaam toe,
 Want wij zijn kinderen, en hoeven wel een roe
 Die ons te bedde jaagt. Ik wil 't van mij bekennen:
 Is het een goede trek, is het een kwaad gewennen,
- 230 Het slapen houd ik voor geen menselijk vermaak.
 En als ik kiezen kon, ik wenste mij noch vaak,
 Noch slapen opgelegd. Foei, dagelijkse sterven!
 Foei, platte peluw-dood! Foei, kwistig tijd-verderven!
 Wie u ontberen kon, wat was zijn leven lang!
- 235 Hoe leefde hij in 't ruim, in stede van 't gedrang
 Der uren, die de dag versnipperen tot leuren
 En, als de avond valt, de mensen van zich scheuren
 En werpen ze voor dood, als kringen, op het stro.
 Maar God toch, die het anders doen kon, schikte 't zo.
- 240 Te bed! 't Is Gods bevel. Men kan niet stadig leven.
 Daar hoort wat stervens toe. De bladeren die beven
 En hechten aan de draad van een verdorde steel,

- Gaan met een voet in 't graf. Het groene gras wordt geel.
 Dat 's net alsof ik zei: de dood is op de lippen.
- 245 De wereld sterft eens 's jaars. Staat z' in de herfst op glippen,
 Des winters is zij dood, te weten: diep in slaap,
 Tot dat 'r 't voorjaar wekk', zodat ze geeuw' en gaap'
 En in de zomer komt volkomenlijk aan 't waken.
 De kleine wereld Mens, die God eens wilde maken,
- 250 Hermaakt hij dagelijks en zonder dat respijt
 Waren wij 's levens kracht in weinig dagen kwijt.
 Die kracht hangt aan de dood. Wel hem die 't kan beseffen,
 En stelt zijn rekening zo met de hemel effen
 In 't dagelijks verderf, als was 't zijn laatste kou
- 255 Waaruit hem de bazuin des Rechters wekken zou.

Jan Vos (ca. 1620-1667)

Tuinbron op Goudestein

Aan mejuffer Geertruid Huydecoper van Maarseveen

- Laat oud Arcadië op zuivere bronnen roemen,
 Men vindt op Goudestein
 Een loffelijker bron, omheind door schone bloemen.
 Het nat van haar fontein
- 5 Bekoort het oog en tong van wie zich hier komt laven.
 Wie dubb'le deugden heeft, betoont zich rijk van gaven.
- Hier komt Diana zich met hare jachtstoet baden;
 Zij vreest hier voor geen smert.
 Wie dat zijn lusten hier door d'ogen wil verzaden,
- 10 Verandert in een hert.
 De kuisheid laat zich door geen dartel oog aanschouwen.
 Wie veilig wezen wil, moet zich verborgen houwen.

Als ik op Goudestein mijn zinnen scherp tot dichten,
Is dit mijn Hippokreen.

- 15 De springbron op Parnas moet voor dit water zwichten.
Het groeizaam Maarseveen
Is moedig op de Vecht, maar meer op deze stralen.
Al wat het oog behaagt, is waard om mee te pralen.

Jan Vos (ca. 1620-1667)

Diergaarde op Goudestein

Aan mejuffrouw Leonora Huydecoper van Maarseveen

Een ander mag zich vrij, om 't wild, in 't bos begeven,
Ik walg van zulks te zien.
Niets ijselickers dan in lijfsgevaar te leven,
De doodsschrik doet mij vliên.

- 5 Men wil om 't ongeval 't gezicht der dieren missen.
Wie dat voor rampen vreest, bezoekt geen wildernissen.

Men vindt op Goudestein een veiliger warande:
Hier gilt het stoute zwijn,
Maar niemand vreest de beet van zijn verwoede tanden.
10 Daar schuilt het blood konijn
Om in geen strik of jagersnet te raken.
't Gedierte leert de mens voor tegenspoeden waken.

- De pauw vertoont zijn staart, versierd met Argusogen
En hoofdpluim, schoon van glans.
15 Wie rijk van luister is, begeert zich te vertogen.
De zwaan, het hoen, de gans
Zijn hier in volle weeld' en telen aan door 't paren.
Het vuur der liefde kruipt al wat er leeft door d' aëren.

- Hier wijkt het hert de tand der aangehitste honden.
 20 De heining van dit oord
 Behoedt d' aanschouwers voor zijn horens fel in 't wonden.
 Men vreest hier voor geen moord
 Zoals in 't ak'lig bos. De zorg verjaagt het vrezen.
 Wie zich vermaken zal, moet zonder angsten wezen.

Constantijn Huygens (1596-1687)

Drie gedichten op Goudestein

Aan Joan Huydecoper van Maarseveen

- Ik heb zo'n zware strijd met deze Vecht te vechten.
 Haar schoonheid, Maarseveen, tast mij zo vriendelijk aan,
 Dat ik moet vluchten, niet voor de eer van uw gerechten,
 Maar om uw zoete Vechts aanvechtingen te ontgaan.
- Ik doe net, Maarseveen, als stoute kinderen plechten,
 Diem' aan de les op school moet houden met een wenk:
 Ik zit op Hofwijk staag aan Goudestein en denk,
 En vliede van mijn Vliet om voor uw Vecht te vechten.
- 5 Heel Voorburg komt in roer om tegen mij te rechten
 Voor de ere van de plaats, die 't volk zegt dat ik krenk,
 Als ik uw Maarseveen te lang een lofdicht schenk
 En voor de Vecht alleen te veel lauriers wil vlechten.
- Maar ik ben bijna klaar met pleiten. Zij zijn 't kwijt
- 10 Eerz' omzien. Goed of kwaad, zij moeten 't mij wel geven
 Daar ik ze met geweld van redenen verbijt,
 En roeme Maarseveens paleizens burig leven,
 De liefelijke lucht in allerhande weer,
 De klaarheid van de stroom en 't blank hart van de heer.
- Nu weet ik 't, Maarseveen, 't is licht om te verzinnen,
 Waarom uw Goudestein door velen wordt bemind.

Twee lieve dingen doen 't, die men daar altoos vindt:
De zoete Vecht voor deur, het zoete vocht van binnen.

Jan Vos (ca. 1620-1667)

Gedeelten uit *Kommerrust*

Hofstee van de edele heer Mr. Joan Uittenboogaardt, ontvanger

- Mijn Zanggodin heeft lust om aêm op 't land te halen,
Want Amsterdam, hoe ruim, is haar te nauw van palen.
Zij vindt in d' open lucht een levendiger praal.
Het bloeiend veldprieel verdoft de gouden zaal.
- 5 De Staatzucht opent hier geen wrede moordtonelen.
De rol der Boosheid ziet men meest in steden spelen.
Hier roemt men bergen, bron, praalbloemen, laan en ooft.
Al waar Natuur mee pronkt, wordt nooit te hoog geloofd.
In 't oog van Naarden, wijd vermaard door lange lanen,
- 10 Maar meer door 't sneuv'len van haar weerloz' onderdanen,
Vertoont zich een gebouw, omheind door graanrijk land.
Toen Pallas deze plaats zag steigeren uit het zand,
Besloot zij 't lusthof voor dit veldhuis af te steken,
Want Uittenboogaardt zocht zijn boomgaard aan te kweken.
- 15 De plantzucht wraakt de stad op hoop van ooft en blaên.
Zo zag men Kato uit de Roomse wallen gaan,
Om in zijn hof de spa en 't snoeimes te gebruiken.
Het raadhuis moet bijwijn voor 't lage rietdak duiken.
In 't dalen zag Minerf al d' aard door krijg verdeeld.
- 20 Hier werd er om 't gezag moorddadig gekrakeeld;
Daar kwam de roverij de zee verwoed bespringen;
Ginds zag men d' onderdaan het wettig recht ontwringen.
Wie 't sterkst gewapend is, begeert de grote staat.
Het trouweloos bedrog, de woek'rend' eigenbaat
- 25 En 't wetteloos geweld bestormden alle steden.
De kroonzucht is een bron van helse gruwelijkheden.

- De vrede wist zich niet te bergen dan op 't land:
 Hier dondert geen geschut tot mensenmoord geplant.
 De gruw'len schuilen meest in vorst'lijke gebouwen.
- 30 De maagd bestierf van schrik, en heeft naar 't noord gehouwen,
 Totdat zij eind'lijk streek op Uittenboogaards veld.
 Hier heeft zij haar vernuft tot tekenen schrap gesteld.
 Haar ogen weidden staag heel scherp aan alle kanten.
 'Ik wil dit veld,' sprak zij, 'op 't heerlijkste beplanten,
- 35 Opdat men 't ruim zo veel als andere hoven prijst.
 Een kunstig schilderij vereist een schone lijst.
 Dit huis behoort niet min dan verf vol kunst te pralen.
 De zon versiert haar pruik met schitterende stralen,
 De maan bezaait haar kleed met sterren hel van glans.
- 40 Ik wil dat deze plaats zal brallen met de krans
 Van alle hoven die ik hier ten toon deed zetten,
 Want Uittenboogaardt heeft mijn school, vol wijze wetten,
 Van jongsaf bijgewoond, uit zucht tot wetenschap.
 Wie wijsheid zoekt, beklimt een oversteile trap.
- 45 Een schrandere leerling weet zijn meester te verplichten.
 'k Verdraag niet dat zijn huis in planterij zal zwichten!
 Zij riep het gauw Vernuft, beroemd door grote kracht,
 En vlugge Wakkerheid, niet min door elk geacht,
 Twee zusters die zich staag in Pallas' dienst besteden.
- 50 Wie wijs wil planten, eist vernuft en wakkerheden.
 Zij werkt door deze twee haar grootste wond'ren uit.
- O welig Kommerrust! Gij kunt het oog behagen.
 De schilferige bol, van 't gure weer ontslagen,
 Verheft haar hoofd van d'aard, en toont zich aan het oog
- 55 Door 't schilderen van de Lent', gelijk een regenboog,
 Als helder zonnelicht haar kleuren komt beschijnen.
 De korrelige bes, zo fris als 't puik der wijnen
 Vertoont haar rode rist, omringd door groene blaên.
 De zerpigzoete kers begint langs alle paên

- 60 Te gloeien door de zon, en door het nat te zwellen.
Het oog verslingert op uw bruine hofmorellen,
De tong op 't lekker sap, dat voor geen nektar zwicht,
Waar Jupiter zijn vrouw, als hij door haar gezicht
Begint te blakeren, tot wellust mee komt trekken.
- 65 Aanminnig nat heeft macht tot liefde te verwekken.
De sappig' abrikoos, die 't hete bloed verkoelt,
En zich met wol bekleedt, als zij de zon gevoelt,
Begint te blozen om de juffers te bekoren.
Een schone hegvrucht weet door 't oog in 't hart te boren.
- 70 De taaie wijngaardstruik belooft aan Bacchus' dis
Een muskadellentros, zo lieflijk, koel en fris
Als hem de Rijn nog nooit te Bachrach heeft geschonken.
De parelige peer geraakt alree aan 't pronken
En zwelt van suiker, als het riet bij d' Indiaan.
- 75 Vrouw Venus' boomgaard was van vruchten overlaên,
Maar zij heeft nooit een peer als deze kunnen plukken.
De duurbaar appel, door geen herfstbui af te rukken
Verkrijgt haar rondheid om de winter te verzaên.
De dapp're Herkles is in Atlas' hof gegaan,
- 80 Vol appelen van goud, omheind van stenen toppen,
En heeft de grote draak met honderd wrede koppen
Die 't hof bewaakte, om die gouden vrucht bestreên;
Maar zag hij dit gewas, hij zou vol moedigheên
Met honderd draken, elk met duizend koppen, vechten
- 85 Op hoop van d' appel die hier wast, van 't hout t' onthechten.
De vrucht van Atlas wordt alleen voor 't oog geacht;
Deez' voor het oog én mond: dit is een dubbele kracht.
Wie dubb'le krachten heeft, wordt loflijk uitgekreten.
Wat ongemeen is, leeft door schrandere poëten.
- 90 Nooit hoort men dat een geest van laffe stof opzong.

Joost van den Vondel (1587-1679)

Aan de leeuw van Holland

- Uitheimse vijanden te zitten in de veren,
 Te slingeren de staart grootmoedig over zee,
 Is ijdel, als uw long, geslagen aan het teren,
 Inwendig vast vergaat en gij met hartewee
- 5 Zo deerlijk zucht en kucht en loost bij hele brokken
 Het rottend ingewand de keel uit, in de golf.
 Wat baat het met uw klauw heel 't oost en west te plokken,
 Indien u bijt in 't hart deez' wrede waterwolf,
 Nu uit om over u eerlang te triomferen.
- 10 O, landleeuw, waak eens op en wek met enen schreeuw
 Al 't veen: de Kennemers en Rijnlands oude heren
 Met d' Amstellanders op, tot noodhulp van hun leeuw.
 Met sluite met een dijk dit dier dat u komt plagen.
 De windvorst vliege er met zijn molenwieken toe.
- 15 De snelle windvorst weet de waterwolf te jagen
 In zee, van waar hij u kwam knabbelen nimmer moe.
 De veenboer zit en wenst deez' waterjacht te spoeien
 En 't veenwif roept: 'Hij ruimt! De landleeuw weidt op 't ruim
 En zuigt zijn long gezond aan d' uiers van de koeien!'
- 20 Zo wint de landleeuw land. Zo puurt hij goud uit schuim.

Joost van den Vondel (1587-1679)

De nachtegaal van Amersfoort

Hic ver assiduum, atque alienis mensibus aestas.

Schoon Utrecht eertijds praalde op bisschopsstaf en -mijter
 En -stoel en hoge Dom, toch wil ik Amersfort,
 Door groteren benijd, verheffen op mijn cyter,

- Als rechterhand van 't Sticht, in zegen nooit verkort.
- 5 Wie haren oorsprong zoekt, spring' zevenhonderd jaren
 Met vijftig jaar terug, en kuss' de eerste steen,
 Waar vele stenen tot een stad en muur vergaren
 Op 't nachtegaalsgezang, hetgeen de bouwheer scheen.
 Natuur verkoos de grond in liefelijke streken.
- 10 Dat Griekland Tempe lov' en de oude Hengstebron:
 Ik loof dit landprieel, op 't ruisen van de beken.
 Ik loof de Heil'ge Berg, de Duitse Helikon.
 De pijnboom, de cypres, en eiken, koel van lommer
 Beschaduwen haar veld. De wakkere honingbij
- 15 De geesten voedt met dauw en nectar vrij van kommer.
 Natuur vereert de dis met ooft en lekkernij.
 Zij schenkt u honing, mede, en sap van muskadellen.
 Hier loeit het welig vee u uit de beemden toe.
 Men jaagt er 't wild en hoort de bijl de bomen vellen.
- 20 De wagen voert het graan ter korenmarkt, nooit moe.
 De lakenschietspoel ruist door d'aangespannen keten.
 Zij kamt en spint en breit en weeft de schapevacht.
 Hier wordt de vreemde door de gastvrij' ingezeten
 Verwelkomd slecht en recht en zonder dwaze pracht.
- 25 Hoe rustig heeft deez' stad van ouds verdreven heren
 Geborgen in haar schoot! Hoe ridderlijk hersteld
 In hunne eerste staat! Zij dorst Bourgonje keren
 Wel tweewerf op haar veste en vreesde geen geweld.
 Zij levert mannen op, de bloem der ruitrijen,
- 30 En draagt nog moed op 't bloed van Oldenbarneveldt,
 Wiens glorie blinken zal, ten trots van wie 't benijen,
 Zolang voorzichtigheid en trouw op aarde geldt.
 Haar godshuis troost de kranke en wees en afgeleefden.
 Zij koesterde in haar school de letterhelden aan,
- 35 Die naar de eed'le palm in deze renbaan streefden
 En leven door de Faam, nu 't lichaam is vergaan.
 De held van Randebroek, de bouwheer van de vorsten

- En 't raadhuis t' Amsterdam, verheerlijkt haren lof,
 Want zij hem baarde en zoogde aan haar getrouwe borsten,
 40 Om bouw- en tekenkunst te heffen uit het stof.
 Gods hand beproeft de bruid van de Eem als Gods verkoren',
 Door 't water van de Rijn, als sneeuw te snel ontdooit.
 Hij treft door vuur de kroon van haren schonen toren,
 Nu herelijk herbouwd en in de top voltooid.
 45 De hemel wil haar lang voor vuur en vloed beschutten.
 Zij sta en help' de staat der gouden vrijheid stutten.

Jan Vos (ca. 1620-1667)

Aan Pijnenburg

Hofstee van de edele heren Jakob Jakobszoon Hinlopen, schepen en raad te Amsterdam, en Jan Jakobszoon Hinlopen, schepen van dezelfde stad

- Mijn hand (o Pijnenburg!), nu dat ik u kom naderen,
 Verschijnt in uw gewest gewapend met een schacht.
 De dichtkunst scheidt vermaak in schaduw van de bladeren.
 In d' open lucht verkrijgt de geest een nieuwe kracht.
 5 Vergun mij dat ik u naar waarde af mag malen.
 Wie rijk van luister is, behoort voor elk te pralen.
- Uw gevels rijzen uit de bomen met hun kruinen,
 En steigeren naar de zon, waar die op 't heerlijkst straalt.
 Uw venen, vast van grond, omgorden zich met duinen,
 10 Maar de oogstraal wordt hier door geen heuvels afgepaald.
 't Gezicht, dat vrij wil zijn, gedooft geen tegenstreven.
 Wie ruim wil weiden, moet zich op het land begeven.
- Hier ziet men van uw trans het oude Utrecht brallen,
 Waar 't woeste volk voorheen vergeefs op heeft gewoed.
 15 Ginds nadert Amersfoort, omheind door groene wallen.

Daar doet zich Naarden op, geverfd in burgerbloed.
 Wie door zijn daden leeft, dit leeft alleen door sterven.
 De faam is schrikkelijk die men door ramp moet erven.

Pomona heeft uw hof met vruchten overladen,
 20 En Flora schildert d' aard met roos en leliebloem.
 De wellust weet zich hier door d'ogen te verzaden.
 Wie dubbele gaven heeft, verdient een dubbele roem.
 De bolle Bacchus kweekt en perst er milde wijnen.
 De wijn, die geesten baart, doet alle zorg verdwijnen.

25 Uw singelboord, beplant met breedgeblade linden
 En steig'rend' eiken, strekt de boomgaard tot een wal.
 In deze telgen laat de nachtegaal zich vinden
 En vult de ruime lucht met schaterend geschal.
 De zang verwint ons oor, gelijk 't gewas de ogen.
 30 Een lusthof vol vermaak is machtig van vermogen.

Hier ziet men Ceres haar perruik met koren sieren.
 Hier weidt de boksvoet Pan, ginds gaat Diaan ter jacht.
 De bijen komen hier langs bloeiend boekweit zwieren.
 Een plaats die elk behaagt, heeft ongemene kracht.
 35 Uw landoord levert stof aan schilders en poëten.
 Wie rijk van stoffen is, hoeft geen Parnas te weten.

De Hindelopens, door de zorg voor d' onderdanen
 Van d' Amstel afgesloofd, verluchten hier 't verstand.
 De zorg wordt best verpoosd in schaduwrijke lanen.
 40 Geen zwaarder lasten dan de last van stad en land.
 De staatzorg laat zich niet dan voor een tijd bepalen.
 Wie anderen dient, moet voor zichzelf ook adem halen.

Gij weet (o Pijnenburg!) de pijnen te verzachten
 Door 't lieflijk lachen van uw akkers, hof en zaal.

- 45 Wie dat de pijn verwint, wijkt geen Apol in krachten.
 Had ik de schelle stem van uwe nachtegaal,
 Ik zou (o landprieel!) uw deugd aan elk doen horen.
 Wie ook het oog vernoegt, de dichtkunst is voor de oren.

Joachim Oudaan (1628-1692)

't Landleven

Aan de heer Andries van Wouw, op zijn woning buiten Wateringen

- Op, op, mijn pen, en voer een heuse groet
 Van dankbaarheid die landman tegemoet,
 Wiens kabinet de grage geesten voedt
 Die weet betrachten.
- 5 Al ben ik met den lijve ver, ik dwaal,
 Eerwaardig heer, en wandel menigmaal
 Omtrent uw beemd en landhof met de straal
 Van mijn gedachten,
 Waar mij de rust van 't vredig landgebouw
- 10 Te binnen komt, rustminnende Van Wouw,
 Waarvoor een vorst zijn purper laten zou,
 Zijn kroon versmaden
 Als Attalus, en tasten naar de spa
 In plaats der staf, en slaan de krekels ga,
- 15 En wiss'len zo al 's werelds ongena'
 Met Gods genade;
 Met Gods gena', die op de velden zweeft
 En dag aan dag een milde zegen geeft,
 Waar 't nederig hart 't aandachtig oog op heeft,
- 20 Wien loof en bladers
 En 't jeugdig groen in die bedauwde hof
 Verschaffen, met verwond'rens nieuwe stof,
 Steeds nieuwe ernst en aandacht voor de lof

- Des groten vaders.
- 25 Hier speelt de geest op water, lucht en vuur
 En kent de weeld' der lachende natuur.
 't Is een seizoen somtijds van korte duur;
 't Maakt plaats voor 't ander.
 Wie, die het al wil peilen met vernuft,
- 30 Hoe nijver in bespieg'ling, hoog en wuft,
 Die niet in dit natuurboek dwelmt en suft,
 Hoe kloek, hoe schrander?
 Geen veldsieraad noch lesse staat hier dier;
 En 't smaakt te bet, wordt dikwijls dit plezier
- 35 Met zweet gekocht. Veel, o veel beter hier
 Vergeten (borger!),
 Dan aan het roer gezeten van de staat,
 Ten doel te staan 's volks tuimelgunst en haat;
 Van 's lands gezag en recht en buiten-baat
- 40 Een slaafs bezorger.
 Des oorlogs toorts, ontstoken hier of daar,
 Trilt hier geen hart als op een evenaar,
 Gelijk de stad 's volks neiging van elkaar
 Zo kan verdelen.
- 45 Hier heeft geen plaats eerachtings juiste stip;
 Geen taalgesmuk van een geveinsde lip
 Ontmoet u hier. Hier stoot ge u aan geen klip
 Van buurkrakelen.
 Hier geeft het oog op kostbaarheid geen acht,
- 50 Noch laadt de last der overdwaalse pracht
 Zich op de hals, maar vindt in simp'le dracht
 Gemak en voordeel.
 't Noodschikkelijk kwaad verleidt, verlokt hier min.
 Men leeft op zich en volgt de sleur niet in
- 55 Met ongemak of met een tegenzin
 Om 's volks oordeel.
 Wie zo op 't land kan wonen klein en stil,

- Draait niet zijn lot op 's werelds losse spil,
 Maar laat met zorg en woest bedrijf wie wil
 60 Om schatten zwoegen.
 Hij houdt zich laag, en schoon hij anders mag,
 Begeert het niet, maar mint gelijk hij placht
 De rust, en vindt in kleine ommeslag
 Een groot genoeg.
- 65 Wie zo op 't land zijn eigen hart bewoont,
 Wordt door geen nijd, die niemand schier verschoont,
 Geteisterd, maar die meest wat hoog is, hoont
 Met felle steken.
 Ook gadert hij zichzelf geen nijd in 't hart.
- 70 Wie 't kwalijk gaat, erbarmt hij zijner smart,
 Wie 's naasten spoed of welstand niet verwacht
 In zielgebreken.
 Met dit bezit beloont, zoals ik hou',
 U 't landvertrek, o rustige Van Wouw!
- 75 Waar ge u verkwikt, na afloop van de bouw,
 In wijze boeken;
 Waarin hetzij beknopte spreuken staan,
 Of die 't gebeurde ontvouwen in hun blaên,
 Of die men zoekt om de oudheid ga te slaan
- 80 En op te zoeken:
 Deez' oudheid, die met haar gedachtenis
 Bij u geëerd en hoog gehuisvest is
 In penningschat en prent en beeltenis
 En vreemdigheden,
- 85 Der welke gij ten hoogste kundig zijt.
 O, mocht ik maar! Met welk een lust en vlijt
 Begeerde ik in die rijke oogst mijn tijd
 Eens te besteden!

Joannes Antonides van der Goes (1647-1684)
Gedeelten uit *De IJstroom*

Boek 1

- Mij lust een tafereel tot lof van 't IJ te malen,
 De grote koopstroom en zijn rijkdom op te halen,
 Te zetten in de dag, die op de voorgrondt brandt
 In volle kracht, en spreidt van daar aan alle kant
- 5 Zijn stralen flauwer op verschieten en gezichten:
 Een houding die zijn beeld te schoner uit doet lichten.
 Gelijk de Morgenster, als 't ander hoofdgestart'
 Vast struikelt van de kim, met groter luister barnt,
 De kroon der sterren spant, en schijnt alleen te prijken
- 10 Als Grootvorstin, die 't al ziet voor haar glans bezwijken.
 Zo hangt mijn stroomtapijt aaneen van loofsieraad
 En beeldwerk, schoon het IJ gedurig boven staat
 En heeft zijn waarde en lof geschakeld, als een keten,
 Aan Amsterdam, zo breed op zijnen vloed gezeten,
- 15 De grootste zeevorstin, die alle wateren bouwt
 En kroont haar vlaggen met het keizerlijke goud,
 Beschaduwend een trits van zilveren wimpelkruisen.
 Wij willen nu een oogst van vloten aan zien bruisen,
 En uit de watertrans der trotse halve maan
- 20 Een drift van zeilende bosschages af en aan
 Gedreven, als een vlucht van zwanen, die in 't kriecken
 Des dageraads, vooruit gespoed op snelle wieken,
 Zich wenden in slagorde en dwarrelen ondereen.
 Gij, grote stroomgod, laat uw bron mijn Hippokreen,
- 25 De hoge Muiderberg een Helikon verstrekken.
 Het ruisen van uw vloed zal mij de geesten wekken,
 Vermakelijker als de Hoefbeek op Parnas.
 Hier zwem ik, en verdrink in uwe ruime plas.

- Maar laat ons eerst de kant des IJstrooms ommeaan,
 30 Zo ver wij hem voor stad verbolgen heen zien jagen
 Langs masten, op het hart des afgronds ingeslagen
 En zware balken die, wanneer hij woedt en zwelt,
 Op hun gebeukte rug afkeren 't stroomgeweld.
 Het Blauwe Bolwerk zult ge in 't noorden uit zien munten,
 35 Gelijk een stenen berg met brede en sterke punten,
 En walkortouwen, op affuiten wel geschaard,
 Meer voor de rijk'lijkheid dan zorg, nu 't bloedig zwaard
 Mag rusten in de schede, en rijkgeladen schepen
 Onaangerand een oogst van schatten binnenslepen.
 40 De Zandhoek zet de kiel met ballast in 't gewicht,
 En leert ze recht door zee voortstreven, in 't gezicht
 Van 't onweer dat vergeefs van boven neergeschoten
 De hoge mast bestormt, en 't schip dreigt om te stoten.
 Dat houdt zich moedig op zijn zwaarte vast in 't nat,
 45 Als een abeel die, door geen winden afgemat
 Op zijnen wortel rust, van vallen weet noch dalen.
 Zo treên wij 't eiland om der rustige Realen,
 Waar 't moediger mee praalt als Kreta met Jupijn
 En diens beroemde wieg, of Delos met de schijn
 50 Van Febus' wich'larij en zijn orakelkoren.
 Die naam klinkt gans Euroop als een trompet in d' oren,
 Bekend bij gele en bij zwarte Indiaan.
 Maar welk een rookwolk komt daar achter op te gaan?
 De zwarte Zoutkeetbuurt, om 't ijverigst aan 't stoken,
 55 Bedwelmt de lucht, en drijft mij verder door haar smoken
 Naar 't heerlijk eiland dat, gewoekerd uit de grond
 Der golven, en de stroom verdurend op zijn grond,
 De naam der Bickers voert; een naam die pas zal sterven
 Wanneer 't in zee verzinkt met zijn sloopstimmerwerven.
- 60 Nu volgt de Vismarkt die zich spiegelt in het IJ
 En schaft ons overvloed van waterlekkernij:

- De blanke baarzen, in 't gezicht der stad gevangen,
 De bruine zware bot, des vreemdelings verlangen,
 Met geltekarpers en de brasems geel van kuit,
- 65 De kostelijke griet, de fiere waterbruid
 (Om wie Domitiaan, in wulpsheid uitgelaten,
 De brede vierschaar spande en daagde uit alle staten
 De raad bijeen om van dat dartele banket
 Te vonnissen zo breed, als was 't voor rijk en wet),
- 70 De snoek, een vijverwolf, de zeelten, barm en voorn,
 Door velen als het puik der vissen uitverkoren.
 Hier zwemt van alle kant een stroom van vissen aan,
 Die in het groeizaam veen van 't IJ te weide gaan,
 Die d' IJssel stuurt, en die de Waterlandse vlieten
- 75 Uit ruime karen hier op onze banken gieten.
 Maar treên wij herwaarts aan; daar deelt de milde zee
 In hun seizoen een schat van visgerechten mee:
 De heilbot blank van vis, de roggen, plaat, de tongen
 En vette zalm die, in het bruisend nat besprongen
- 80 Waar zich de stroomkruik van de Maas in zee ontlaadt,
 Nog bloedend op de snee hier duizenden verzaadt.
 Maar wie onthoudt zich in de mei van watertanden?
 Wanneer de schelvis uit het oog der Wijker stranden
 En heel de duinstreek langs van Zandvoort tot de kust
- 85 Van Egmond, of in 't diep verrast, hier naar uw lust
 Wordt springend aangevoerd, en krimpens onder 't snijden
 U nodigt vroeg een eind te maken aan zijn lijden.

- Bezie nu eens met mij deez' lange waterlijn
 En boog, die prachtig als een zeerondeelgordijn
- 90 Van 't ene borstweer wordt gespannen tot aan 't ander;
 De Schreierstoren, als een opgerichte standerd
 Bespieden uit zijn trans al wat op 't water woelt!
 En zeg: 'Waar wil die stad belanden nog ten lesten,
 Die voor een eeuw hier 't eind zag van haar watervesten,

- 95 En nu zo heerlijk opgegroeid is uit het nat
 Dat deze nieuwe kreits niet wijkt voor d'oude stad!
 Men zag er menigten vergad'ren aan deez' toren
 Om 't schreien en misbaar der vrouwen aan te horen
 Die man en bloedverwant geleidden, met een sleep
- 100 Vriendinnen, als ze, moe rinkinkens, zich vast scheep
 Begeven, en gesierd met purper en oranje
 Het allerlaatst 'Vaarwel!' afroepen van 't kampanje
 En wenden welgemoed de steven van de kant
 Om 't nieuw Batavië op het rijk Javaanse strand,
- 105 In 's werlds andere dag, te zoeken en te plukken
 De kruidenrijen der Oostindische Molukken
 En Bantams peperooft. Men zegt dat hier een vrouw
 In een onroerlijk beeld verkeerde, uit bittere rouw,
 Toen zij met de eerste kiel haar man vooruit zag varen;
- 110 Waarom haar beeltenis, vóór 't slijten door de jaren
 Eerst praalde in wit arduin. O nauwe huwelijksband,
 Die niet kan rekken van het een in 't andere land!
 Men schrijv' niet meer: 'De Trouw is weggevoerd naar boven
 Uit 's werlds ballingschap, of over zee gestoven
- 115 Naar zaliger landouw.' Neen! Zij bleef hier ter stee
 Voor eeuwig, want zij kon niet vliegen over zee.

Boek 4

- Hier noodt ons het Stadhuis om 't uiterste vermogen
 Der bouwkunst aan te zien in zijn verheven bogen
 En kapitelen, en het beeldwerk, rijk van stand
 En kunst, in 't marmeren hoofd der gevelen geplant;
- 5 In beelden die de top versieren en van boven
 Het oog slaan over 't IJ, de Zuiderzee, de hoven,
 De lustwaranden en kastelen, elk om prijs,
 Door heel de Diemermeer, dat Amstelparadijs,

- Verspreid, en tot vermaak in dreven afgeschoten;
 10 Des Amstels zilveren vliet, beploegd door sloepen, boten
 En speeljacht, tochtschuit, kogge en ponten, en wat meer
 Geen grote stroom vertrouwt noch ongestuimig veer;
 Met alle dorpen en gebuurten, door de venen
 En rijke velden, voor het oog in 't eind verdwenen
 15 Dat, zelf verflauwende, het al beneên de kim
 Ziet nederstruik'len en verdwijnen als een schim.
 Nu blinkt de heerlijkheid der kerken ons in de ogen,
 Dan houdt de ruime kring der stad ons opgetogen
 En schijnt van hier maar één paleis, één hoofdgebouw,
 20 Dat oorlogsonweer, vuur, noch leeftijd slopen zou.

- Het IJ komt uit de borst der Zuiderzee gevloten,
 En valt in 't Wijkermeer; van daar teruggeschoten
 Begroet het Sparendam en, moedig op zijn eer,
 Ontvangt de golven van het Harelemmermeer,
 25 Die strenge waterwolf, die met verwoede tanden
 Zijn eigen moeder schendt en scheurt haar ingewanden.
 Het mengt zich met de vorst des Amstels hand aan hand,
 Tot weer de Zuiderzee hem welkomt aan zijn strand.
 Maar zulk een lange streek heeft haar vermakelijkheden!
 30 Eer de IJgod, uit zijn kil te Beverwijk gereden,
 Terugkeert, draait hij zijne ogen aan geen kant
 Of heeft verand'ring van gezichten. Hier is 't land
 Bezaaid met koren en versierd met boompluimages.
 Daar rijzen hofwarande en vrucht'b're lustbosschages.
 35 Ginds straalt de duinbeek met een ader van kristal
 Door helm en santorij in 't boomgaardrijke dal.
 Nu weent hij op het zien der afgestormde sloten
 Die hij voorhenen 't hoofd zag aan de wolken stoten:
 't Geweldig Merestein, en Banjaart, wijd ontzien,
 40 Vrijsloten van beroemde Oudhollandse edelliên,
 Door vuur en zwaard vernield, met torens en rondelen

Te gronde weggerukt in 't branden der krakelen:
 Het stamhuis van Heer Lem, de wijk van Kenmerland,
 Een wonder van die eeuw, om zijn gebied en stand
 45 Nu derelijk getrapt, gerekt uit al zijn leden,
 En 't grof gebeente met het kouter doorgesneden.

Dan wenst hij, om niet meer tot zijn verdriet t' aanschouwen
 't Rampzalig overschot van zoveel hoofdgebouwen,
 Met zijne horens in te boren door het zand,
 50 Te wassen met zijn vloed die schandvlek van het land
 En 't allerminste deel van Holland door te knagen
 Om vrij in volle zee te streven op zijn wagen.

***Ooit had een opduikende zeemeermin de Gouden Eeuw van Amsterdam
 voorspeld:***

'k Zie reeds die gouden tijd met wijde schreden komen,
 Dat een geweldig bos van omgekeerde bomen
 Zo diep de wortels neer zal schieten in 't moeras,
 Als 't met zijn torens hoog tot aan des hemels as
 5 Staat op te varen; 'tgeen, verheerlijkt, alle rijken
 En koningssteden zelfs de bouwkroon af zal strijken.
 Dan gieten Koopfortuin en Welvaart, mild van hand,
 Hun rijke zegening u toe van alle kant,
 Gelijk 't rivierendom uit allerlei gewesten
 10 Zijn dalend stroomnat geeft, de oceaan ten besten,
 Zodra de bergsneeuw, nu gesmolten in de zon,
 De bergkruin afbruist, zwelt, en overgaapt zijn bron.
 Dan dient ge, o stad, zo trots te bouwen aan twee stromen,
 Tot wijk voor wie verdrukt, verlegen tot u komen
 15 En herberg zoeken in het nijpen van de nood.
 Gij zult ze koesteren en ontvangen in uw schoot
 En, meermaals afgebrand, geplunderd en vertreden,
 Verrijzen uit uw as met schoner stand van leden.'

- Gelijk de zonnebloem, verslingerd op 't gezicht
 20 Der zonne, moeder van het albezielend licht,
 Gedurig opziet met zijn ogen van beneden,
 Haar volgt van waar z' in 't oost, de wolken uitgereden,
 In rood scharlaken praalt, tot waar ze met een kroon
 Van diamanten en karbonkels uit haar troon
 25 Getreên op d' avondkim, met enen mei van rozen
 De blakende ogen dekt en wangen, die nu blozen
 Van hitte, en gloeien door het floers der wolken heen,
 Zo zet de Vrijstad aan het IJ, nooit afgestreên,
 De Vrijheid op 't altaar, ten trots der dwingelandijen,
 30 Die dit Palladium eens wensen te ontwijen.
 Dat godsbeeld, hier in 't land als een verborgen schat
 Ten hemel afgedaald, een heiligdom de stad
 Zo duur vertrouwd, beschermt de macht der Amstelaren.
 Die is het te gering slechts eigen grond en baren
 35 Te veiligen, zo zij niet heel de oceaan
 Ontsluiten, weigerend in vreemde dienst te staan.

J. Norel (1635-1700)

Gedeelten van *De IJsselstroom*

- O IJsselstroom! Mijn lust, mijn leven,
 Vermaagschapt met het Zuidernat,
 Wat hebt gij mij vermaak gegeven
 Langs Kampen, torenrijke stad,
 5 En hoger, waar ge in minder vlieten
 Uw lavend vocht bij beek of laan
 Recht of gebogen neer komt schieten!
 't Begerig oog hebt gij voldaan
 Niet minder als toen wufte jaren
 10 Reisgierig over d' oceaan
 En roemb're stromen zijn gevaren

Bij 't helder licht van zon of maan
 En andere dwaal- en vaste starren
 Die eeuwen door hun loop ontwarren.

- 15 Geen Tiberstroom mij meer vermaakte,
 Schoon daar een Alexander prat
 En moedig op de troon geraakte,
 In Remus' zevenbergse stad.
 Laat Rome met zijn Tiber pronken,
 20 De wijde wereld deur en deur:
 Gij, IJssel, kunt mijn lust ontvonken
 Met schoner verf en blijder kleur.
 Ik zal van Po noch Arno spreken,
 Florences en Ferrara's roem,
 25 Noch Main, noch Rijn in Keulse streken.
 Elk hof pronkt met zijn eigen bloem.
 Maar gij, o IJssel, ligt mij nader
 Als wieg van mijn geëerde vader.

- Men late Waal en Merwe varen,
 30 En Moezel, Neckar, Lip en Roer,
 En Brabants Scheld' en Hollands Sparen,
 Waar menig kiel door vaart en voer,
 En Loire, Seine, Rhone en Weichsel,
 En Wolga, Oxus en Eufraat,
 35 En Eridaan! Mijn stromende IJssel
 Pronkt hier alleen met praalgewaad.
 Neptuin, de god van zee en stromen
 Vergeev' mijn zanggodin. Zij tracht
 De IJsselkant met zang te zomen,
 40 Indien het wordt naar eis volbracht.
 'k Herroep dit woord. Des IJssels leden
 Zijn schoon van boven tot beneden.

Laat Oder, Samber, Eems en Elbe,
 En mindere stromen, Drau en Sau,
 45 Hun lof genieten uit zichzelf,
 Of ook van elders, ruim of nauw,
 Onze IJssel, met beroemde zeden
 Glijdt van omhoog en zet zijn treê
 Van boven bochtig naar beneden
 50 Tot voor de mond der Zuiderzee.
 Daar ziet men Vollenhove pralen
 (Niet ver van Baarle en IJsselham),
 Elf Duitse mijlen van de palen
 Van 't machtig scheeprijk Amsterdam;
 55 En boven 's aardrijks ronde kimmen
 d'Alziende zon in 't zuiden klimmen.

Visrijke stroom, gevuld met vissen,
 Wat levert gij gewenste zoo!
 Wat vissers visnet kan hier missen?
 60 Des konings dis op 't Gelders Loo
 Pronkt met de vangst van uwe oever,
 Een eer ontbeerd op Londens troon.
 Al valt de zalm nu schaars en droever
 Als eertijds, baarsvis spant de kroon.
 65 Gij spartelvissen velerhande,
 Waar groten in het Britse hof
 Verzadeloos om watertanden,
 Maar al vergeefs, hoe rijst uw lof?
 Hoe menig vorst ten dis gezeten
 70 Heeft niet van u met lust gegeten?

O stroomnat, vloeiend langs de kusten
 Van Overijssel, Gelderland,
 En 't Graafschap Zutfen, 't zal mij lusten
 Iets te verhalen van uw stand.

- 75 Uw schone brug nabij mijn woning,
 Geenszins ontbloot van sierlijkheên,
 Betreden van der Britten koning,
 Telt vijfmaal achtenvijftig treên.
 Wat puikgezicht wordt hier genoten,
- 80 Weerzijds naar zee en IJsselnat,
 Vermaak voor burgerliên en groten,
 Bij in- en uitheems hoog geschat.
 En keert men landwaarts zijn ogen,
 Zelfs de Amstelaar blijft opgetogen.
- 85 Nog staan wij op de brug te loeren,
 Waar 't vaartuig heen en weder snelt
 En d' Emmeloorder waterboeren
 De visvangst veilen voor klein geld.
 't Romunder jacht doorklieft de plassen.
- 90 De veerman haalt het zeil in top.
 De stroom, aan 't zakken of aan 't wassen
 Schaft meer of minder zuidersop,
 Terwijl in 't ginds of herwaarts keren
 Het zeiltuig, naar de wind gesteld,
- 95 Recht koers wil zetten of laveren,
 Niet naar de Kaap of Sont of Belt,
 Maar dichters aan, bij nader vrienden
 Die zonder paskaart zijn te vinden.
- Nu zien wij de IJsselmuider weiden
- 100 Waar Zonnenberg en Oosterhout
 Niet verre ligt van afgescheiden,
 En Mastenbroek, zo goed als goud.
 Van hier langs 't IJsselspoor getreden:
 Wat veldwaarts in rijst 's-Herenbroek.
- 105 En nader: Wilsum, een der steden
 Vanouds. Nu is de stadspoort zoek.

Wij naderden aan Voorst en Spoelde,
 En Koterschans, en Nieuwe Schans,
 Vooraf bezet, eer 't onweer woelde,
 110 Met d' een en ander legerlans.
 Van daar en Winsheim, zonder dralen,
 Is Herkx en Anem te achterhalen.

Door Nieuwbeek, Ieperenberg en Twellen
 Zijn wij van 't recht toegaande pad
 115 Om de IJsselzangninf te verzellen
 Twee mijlen zijwaarts afgespat.
 Daar rees het koninklijk gebouwde:
 Voortreffelijk Loo! Zo trots in praal
 Als mijn gezicht verheugd aanschouwde
 120 In 't Castiliaanse Escuriaal.
 Recht toe, recht aan naar 't strenge noorden
 Door Wiesel, Niersen, Eep' getreên,
 Waartoe de rijlust ons bekoorde,
 Bezagen wij bij 't Heerderveen
 125 Norel, een buurtschap oud van dagen,
 Waar wij de toenaam nog van dragen.

Rij voort, rij voort, mijn letterwagen!
 Ei, spoed u weer naar honk, sla aan!
 Hier vindt ge Vorchten zonder vragen
 130 En Marle, waar een achtbaar man
 De naam van draagt. 't Is Molekaten
 En Hattem dat men ginds beschouwt,
 Vermaaklijk voor 's lands onderzaten
 En vreemdeling. O boomrijk hout!
 135 Verheven eiken, lanen, dreven,
 Hoe schoon, hoe lustig komt ge ons voor!
 Uw bladers, als beziel met leven,
 Verkwikken oog en hart en oor

Met zomergroent' en zonnestralen,
 140 Begroet door duizend nachtegalen.

Waar drijven mijn genegenheden
 Mij heen? Ik mis mijn IJsselstroom.
 Terug, mijn pen! Wilt herwaarts treden,
 Regeer uw inkt door rede's toom.
 145 Laat 't oog een ander doel beseffen,
 Penseel en poëzie, sta stil!
 Mijn veder moet zich hier verheffen,
 Zo 't luk haar treft. 't Is Klio's wil.
 Hoogheerlijkheden met uw steden,
 150 Uitbrengende een doorluchte staat,
 Ik zet verheugd naar u mijn schreden
 Met overleg en rijp beraad.
 Gij, edelen, weet aan klaverweiden
 Uw IJsselzegen uit te breiden.

155 Regeerders, vaders, stedevoogden,
 Grootachtb're mannen, letterkloek,
 Waar 't IJsselrecht op ziet en oogde,
 Uw namen staan met lof geboekt
 In 't zegelboek van zeven landen.
 160 Mijn tere zanggodin, verplicht,
 Reikt met een open hart en handen
 U toe dit stromend IJsseldicht.
 Gij die steeds waakt met wakkere ogen,
 Raadhuizen kussen uwe treên.
 165 De kerkverwelfsels opgetogen
 Beschouwen uw godvruchtigheên.
 De goegemeente, uw onderzaten,
 Gehoorzaam zich regeren laten.

Rijkssteden, Deventer en Kampen
 170 En Zwol met Steenwijk, Vollenho',
 De hemel veilige u voor rampen.
 U mede, o Hasselt, Almelo,
 En Ootmars, Oldenzaal en Delden,
 En Enschede en Diepenheim
 175 En meer nog, met goed lof te melden,
 Gij allen die met raad en stem
 Aan Overijssels overheden
 Uw broederlijke liefd' doet zien,
 Terwijl de ridderschap en steden
 180 Hun vaderlijke hulp aanbiên,
 Blijft eeuwig op onwrikb're gronden
 Door eendrachts band aaneen gebonden.

Gij ongenoemde dorpen, schansen,
 Drostambten, buurten, heerlijkheên,
 185 Aan d' IJsseltuïn gehecht als kransen,
 's Lands welvaart maakt uw vreugd gemeen.
 Eénzelfde band versiert uw leden.
 Eén zeilsteen trekt u alle aaneen.
 Eén zijt ge in wijze eendrachtigheden.
 190 Op ene weg zet gij uw treên.
 Eén veldheer dekt u, die drie tronen
 Met majesteit beklimt; één Heer
 Die uitdeelt scepteren en tronen,
 Wie toekomt een oneindige eer,
 195 Is uw beschermer. 't Is gebleken:
 Bevinding doet de waarheid spreken.

O IJsselstroom! Geen ijselijkheden
 Ontmoeten u, als wel voor deez'.
 Gij waart nu twintig jaar geleden
 200 Niet min als een verwezen wees.

- Hoe zwaar viel u dat juk te dragen?
 Gij, vrijgevochten staat, hoe wrang,
 Hoe alsembitter in die dagen
 Was 't stromend nat, twee jaren lang!
 205 God heeft 't voorzien. Gods hand heeft de ere.
 Hij smeedt zijn zegenstaf in 't nat.
 Het bitter kwam in zoet verkeren.
 Vaarwel, o land! Van stad tot stad!
 O IJsselstroom, vaarwel in 't varen!
 210 Gods goedheid wil u voorts bewaren.

Jan van der Veen (1587-1659)

Gedeelten uit *Inleiding door de scheepvaart*

***Wat Jan-oom op zijn reis al wonders heeft vernomen,
 Te lezen staat u vrij, maar niet daarvan te dromen.***

- Het is niet lang geleên dat ik mijn jonge lijf
 (Onaangezien mijn kind, onaangezien mijn wijf,
 Onaangezien de wind, onaangezien de baren)
 Dorst wagen in een schip de IJssel af te varen.
 5 O bloed! Wat ging het hol, gelijk men denken mag,
 Want rondom buiten 't schip men 't blanke water zag.
 Het ging voor wind en stroom heel treflijk henen zakken.
 Als 't schip gebroken was, was het met ons gebakken.
 Ik hield nog mijn gelaat en zag steeds heen en weer,
 10 Maar hoe 't mij was om 't hart, weet onze lieve heer.
 Wij kwamen in een rak (Wie zou geen dood man vrezen?),
 Veel enger dan de Straat van Gibraltar mag wezen.
 Daar was 't: 'Haal aan de schoot! Schiet bij! Loop bij de fok!'
 De schipper had een keel gelijk een boevenklok.
 15 Elk toonde daar zijn vlijt, 't moest voort, het was begonnen,
 Maar 't gangboord was bezet, gestouwd met lege tonnen,

- Dat brak matroos de loop en heeft hem vaak belet.
 Hij wenste ze maar steeds de brouwer op zijn bed.
 Wij wenden in het nauw en raken op een droogte.
- 20 Wij hoefden kaart noch boog, we hadden daar de hoogte.
- Na 't strijken van de fok en 't lopen van de spriet
 Men daar gezaamder hand met bomen wakker stiet.
 't Scheen alles tevergeefs, totdat wij nog ten leste
 Met kracht weer raakten vlot. Toen kwam het wat ten beste.
- 25 O Sinte Delewijn! Wat was ons daar bescheerd!
 't Was op de kust van Wij', bij Kape Dorenweerd.
 Daar ging 't weer zwieren heen, zo lang totdat wij zagen
 Aan bakboordzij het land. Als iemand wilde vragen:
 'Wat is dat voor een kust? Wat woont daar voor een volk?'
- 30 Ik, door ervarenheid, versta ze zonder tolk:
 Het is een oud geslacht, 't zijn echte Gelrianen,
 Maar toch niet alzo zwart als wilde Afrikanen.
 Zij kennen ook een God, gelijk wij allemaal.
 Op 't hoofd daar zijn ze ruig, de rest van 't lijf is kaal.
- 35 Aangaande het gediert', dat is er veel, verscheien:
 Het landschap is bekleed met bossen, bergen, heien,
 Gelijk de Veluw' is, van dergelijk fatsoen.
 Wie alles noemen moest, die had wel tijd van doen.
 Gevogelt' is er veel, met dikke platte nebben;
- 40 Er zijn ook ooievaars die grote horens hebben.
 Die staan hun op de kop, gekruld gelijk een ram.
 Ze vliegen nimmermeer, maar zijn van aard zeer tam.
- 'Nu, luister hoe 't verging', zei ouwe Pietje Praat.
 Omtrent zuid-wester zon, of ongeveer zo laat,
- 45 Lag Zwol aan stuurboord en aan bakboord zag men Hattem.
 Toen draaide de fortune haar wankelbare rad om
 En blies ons in het zeil naar wens, naar wol en draad.
 Toen ik mijn hoedje op: ik leek wel een soldaat.

- Het ging zo langs de wal al gladjes henen schampen,
 50 Totdat wij nog bijtijds des avonds naakten Kampen.
 Na 't strijken van de lap toen was 't: 'Haal in, Klaas Louw!'
 Ik redde op mijn wijs ook hier en daar een touw.
 Toen traden we aan land en schudden onze wieken.
 Wij hadden tot zover van scheurbuik weinig zieken.
 55 Daar hebben wij ververst en gingen weder t' zeil
 Des anderen daags. Toen was 't: 'Vaarwel! Geluk en heil!'
 Om ditmaal van de stad of Kamperland te schrijven
 Verbiedt mij nu de tijd. Dus laat ik 't hierbij blijven.
 Toen wij het Kamperdiep nu hadden achter 't gat,
 60 Lag Ens te loevert uit, die onbewalde stad.
 De goede spoed en wind hebben ons toen begeven,
 Zodat wij weinig min dan achttien uren dreven
 In stilte op de zee, en konden heen noch weer.
 O! Wie dit overkomt! Jawel, ik zeg niet meer;
 65 Jawel, ik zeg niet hoe het mij toen was te moede,
 Maar voor mijn zonden was dit maar een kleine roede.

- Och! Honger en de dorst zijn erger dan een vloek.
 Ik at als tijdverdrijf somwijl wat Deemter koek.
 In 't kort, na goede hoop, zo kregen wij een koeltje.
 70 Toen was het: 'Zing, kok, zing!' Toen was het 'lustig Roeltje'.
 Dat bracht ons in het IJ; dat hielp ons uit de strik;
 Dat troostt' ons in de nood. Wie blij was, dat was ik.
 Daar kwamen ons aan boord heel veel Batavianen,
 Die veelal groter zijn dan moorse bavianen,
 75 En zeiden in hun spraak, en wezen met de hand:
 'Loop over in mijn schuit! Wie wil er mee aan land?'
 Het is een snedig volk, doortrapt en wel geslepen.
 Zij varen ook ter zee met kloeke grote schepen.
 Wij kwamen aan een stad die aan de Amstel leit.
 80 Zo mensrijk en bebouwd is geen in christenheid.
 Deez' plaatse wordt bezocht door 't oosten en het westen.

- 't Is jammer dat de stad heeft zulke plumpe vesten!
 Er is maar ene poort die wat bijzonder is;
 De rest die was van hout, zo slecht dat 't wonder is!
- 85 Daar worden grote pracht en overdaad bedreven.
 De kleding van dit volk beeldt Huygens af naar 't leven:
 Nu hier een speldje bij. Een ander, wie het lust,
 Beschrijv' de omstandigheid. Ik houde mijne rust.
 Daar wonen, is 't niet vreemd, verscheiden Nederlanders.
- 90 't Is Holland zeer gelijk, van ver is het niet anders:
 Want toen ik op het schip nu laatst die stad vernam,
 Toen dacht ik anders niet, of 't was Amstelredam.

Jan Vos (ca. 1620-1667)

Aan Amsterdam

Wat doet u aan het IJ de Beurs op 't water bouwen?
 Omdat de kooplui meest op wateren betrouwen.
 Men ziet hen ook in 't nat van d' Amstel met hun voet.
 Hier wijst zij dat de winst zo los is als de vloed.

J. Six van Chandelier (1620-1695)

Op de toren te Middelburg

- Wanneer Jupijn de grijze dag
 Van Atlas' hoge jaren zag,
 Bekommerd dat die schouder zou
 Bezwijken onder 's hemels bouw,
- 5 Toen vond hij, evenals de goôn,
 Geraên tot stut van zijnen troon,
 En voor de wereld liep gevaar
 Te sneuv'len, voor het einde waar',
 Te stellen bij die Goliath

- 10 Een toren in de Zeeuwse stad,
Die door die loden hemellast
Nu helt, gebogen, sterk en vast.

Jan Vos (ca. 1620-1667)

Op de brand van de Nieuwe Kerk in Amsterdam

- Wat schrik'lijk moordgeschreeuw laat zich aan d'Amstel horen?
De burgers wapenen zich en vliegen naar de Dam.
Ik zie (o ramp!) de kerk door 't vuur in as versmoren.
Mijn haren rijzen door het rijzen van de vlam.
- 5 Een onverwachte ellend' komt elk met angst aanranden.
De harten sluiten, nu de vlam het dak ontsluit.
Mijn bloed wordt koud van schrik door d'overhete branden.
Het schijnt dat Etna alle zwavelkolen uit
Haar gloe'nde gorgel steil naar 't sterrendak komt braken.
- 10 De zonkoets deed al d'aard door Faëton vergaan,
De bergen morzelen, de wildernissen blaken,
De golven koken en de natte vissen braên.
Nu vreest de zon dat d'aard de hemel zal verslinnen.
'De nood gebiedt,' zegt zij, 'dat elk zichzelf behoedt.
- 15 Voorzichtig vrezen kan het stout geweld verwinnen.
De wakkerheid is meer dan list en oorlogsmoed.'
Zij rukt de wolken t'zaam om zich hierdoor te weren,
En mengt ze voorts met sneeuw, met hagel, ijs en damp.
De hete vonken zijn door 't koude nat te keren.
- 20 Zo wordt het licht behoed van 's hemels helle lamp.
Het hongerig vuur bestaat hier alles te verdelgen:
Het poogt gewelfsel, wand, en 't koor vol sierlijkhe'en
Door gierig knagen in haar ruime keel te zwelgen.
Haar gloe'nde tanden zijn veel harder dan de steen.
- 25 Nu valt de toren, waar het dak mee placht te brallen.
Zo ploft een bergtop, door de donder losgemaakt,

- Als zij, door 't woelen van de wind, op d' aard komt vallen.
 Het grondijs, waar de vorst het IJ mee dekte, kraakt
 En scheurt door deze val tot in de kil der grachten.
- 30 'Wie komt mij,' roept het IJ, 'bestrijden in het nat?
 Wie goden heeft bestormd, heeft niets dan ramp te wachten!
 De gruw'len worden door het wreken afgemat!
 Al sprekend (want de rook kwam in zijn aanzicht weiden)
 Verschool hij onder 't ijs met zijn beslibde staf.
- 35 De klokken die de doôn naar 't nare graf geleiden
 Zijn nu door 't vallen van de toren zelf in 't graf.
 Zij die alle ogen bij het lijk in zoute tranen
 Deên smelten, ziet men hier gesmolten door het vuur.
 Het woeden van de vlam kan alle rampen banen.
- 40 De zerken barsten op van d' een tot d' andere muur.
 De lijken worden door de gloed van 't puin gebraden.
 De doden steken 't hoofd verbaasd de graven uit:
 Zij menen dat heel d' aard, van boosheid overladen,
 Door 't vuur tot as verteert en dat hen 't schor geluid
- 45 Van Gods bazuin opwekt om 't oordeel te verwachten.
 Zij sidderen van schrik; de vrees heeft hen vermand.
 De vrees voor 't oordeel kan het stoutste hart verkrachten.
 't Rechtvaardig vierschaar heeft een recht- en linkerhand.
 Een boos geweten weet niet dan het kwaadst te vrezen.
- 50 De deugd heeft al haar hoop op Gods gena' gesteld.
 Daar daalt het leien dak, zo hemelhoog gerezen,
 Als in een diepe hel de vlammen doen geweld.
 Het koor, nog onlangs voor de bruid met groen behangen,
 Is nu verdord gelijk het afgesneden kruid.
- 55 Het holle welfsel, dat op Davids schelle zangen
 Weergalmde, geeft nu niets dan overdof geluid.
 Het orgel, dat ons oor door klanken wist t' ontsluiten,
 Bevindt zijn keel (helaas!) door puinstof toegedaan.
 Mij dunkt ik hoor in de as nog een van hare fluiten:
- 60 Zij schijnt, al morrend op de brand, geluid te slaan,

Maar 't komt zo droef, zo dof en treurig in mijn oren,
 Gelijk de nachtuil, als zij niets dan onheil meldt.
 Wie blijven wil, ik wijk, om niet door rook te smoren.
 Toch dient er op de wand, eer ik vertrek, gesteld:
 65 Zo werd de kerk tot as in minder dan twee uren.
 Het vuur dat alles baart, weet alles te verduren.

Johannes Vollenhove (1631-1708)

Op de verschrikkelijke val van de Grote-Kerktoeren te Zwolle, in wintermaand 1682

Aan deze stad

- Pondere turris

Procubuit subito, et caelum tonat omne fragore.

O Zwol! Vermaarde stad, die, waar de landdag zit
 Van Overijssel en vergaart in drie paar leden,
 De zesde stem geeft, maar geenszins het laatste lid
 In waarde, en al wat meest verheft de grootste steden;
 5 Vanouds gezegend door uw weide en akkergrond,
 Waar de uier *zwol* van room, de korenoogst niet faalde;
 Verheerlijkt door uw recht- en raadhuis, uit wiens mond
 Men raad van groot gewicht als een orakel haalde;
 Befaamd door mannen van geleerdheid lang voorheen,
 10 En dappere oorlogsmoed, die Gelre's hertog smartte;
 Geteld in 't oud verbond der edele Hanzesteên,
 En die in 't Roomse Rijk veel vrije rijkssteên tartte:
 O stad! Mij ruim zo waard als mijn geboortestad,
 Getrouwe herberg van veel vrienden, en 't gebeente
 15 Van haar die mijne ziel als tweede ziel bezat,
 Tien jaar door mij gediend als knecht van Gods gemeente:
 Wat hoor ik met verdriet? Wat onheil treft uw kerk?
 Berooft ze van haar praal en luister, van die toren,

- Zo hoog gerezen met zijn spits door lucht en zwerk
 20 Als Neêrland zelden zag, of nimmer, van tevoren!
 Zakt nu dat schoon gesticht, en zinkt het naar beneên,
 Te zwak om zijn gewicht uit eigen kracht te dragen?
 En gaapt, en springt het tot drie malen los vaneen,
 Alsof drie torens vlak neerploften met drie slagen?
 25 Wat slagen! Waar de grond der aard van barst en dreunt,
 De kerkhofbomen bang van sidderen, los van wortel,
 De huizen, nauwelijks door hun grondvest ondersteund,
 Waar 't kerkgewelf van scheurt, of instort, heel te mortel.
 De wolken dik van stof, gestegen tot de lucht,
 30 Bedroeven lucht en zon. De kerkklok stort van boven,
 Zinkt in een steengraf, stom na 't laatste lijkgerucht.
 Nu zwijgt de klokmuziek, gewoon Gods naam te loven.
 De kerk ligt door de kerk en haar sieraad geplet.
 De banken en 't gestoelt waar uwe heren zaten
 35 Gekneusd, geschonden, gans verbrijzeld of ontzet.
 De schrik zet overeind elks haar in al uw straten.
 Wie ijst, wie jammert niet bij zulk een berg van puin?
 Dit kwetst nog en verminkt de lang begraven lijken,
 Waar muursteen kraakt en klinkt op grafsteen, recht of schuin.
 40 Dit stoort der doden rust, nu 't rustbed zelf gaat wijken.
 Door zulk een naar geluid besterft onze IJsselstroom,
 En vliegt het bed uit, nooit zo bang voor droeve maren.
 De Zuiderzee schrikt op en aarzelt zelf van schroom.
 Een Pharos wordt gemist door wie dat meer bevaren.
 45 Wat 's de oorzaak van deez' plaag? Wat wekt mijn klachtgezang?
 Hier buldert geen orkaan die Utrechts Dom kan vatten
 En slingeren tot gruis, en waar hij gaat zijn gang
 Kerktorens velt en sloopst, die door zijn adem spatten.
 Stond dan de torenground niet vast en onverschrikt?
 50 Of heeft de bliksemgloed die ruim voor dertien jaren
 De hoge kruin verslond, heel 't lichaam toen verwrikt
 En van zijn kracht beroofd om ramp na ramp te baren?

- En sterft het, door die brand, een hete koorts, verzwakt?
 Was trans en galerij voor 't grove muurgevaarte,
 55 In al zijn leden lang ontzenuwd en geknakt,
 Ja zelfs nu 't klokgeluid te groot van kracht en zwaarte?
 Of mist men hier het beeld van engel Michaël?
 En wordt dit kerkverlies door dat verlies betekend,
 Omdat hij plagen schut van hemel en van hel,
 60 Als schermheer van uw veste en kerk weleer gerekend?
 Dus raaskalt nieuw geloof, dat dwaas op oudheid roemt.
 Wat kon d'aartsengel hier beschutten met zijn slagzwaard?
 Heeft God een toren aan de Scheld' ten brand gedoemd,
 Gods moeder keert het niet, met veel gebeên gedagvaard.
 65 Vrees toch veeleer (O Zwol!), vrees toch een hoger hand,
 Die zulk een kerksieraad (Wie zou dit ooit vergeten?)
 Met bliksem viermaal trof, wel driemaal zette in brand,
 En tweemaal voor zijn val het hoofd heeft afgesmeten.
 Jeruzalem hield met zijn heiligdom geen stand.
 70 Numantië en Karthaag ligt door de vlam verslonden.
 Korinthe kreeg geen hulp van een of ander strand,
 En Rome wordt nu zelfs te Rome niet gevonden.
 Atheen en Sparta is puin. Hoe trots eens Thebe stond
 Met zeven poorten of met honderd, waar is 't heden?
 75 Een wind in 's aardrijks buik smijt ganse steên te grond.
 Een zwaard van Attila verwoest ruim honderd steden.
 De zeven wonderen van de wereld zelfs, bepaald
 In duurzaamheid, vergaan, versmeten en verstoven.
 Al zwelgt de tijd geen brok zo groot als Memphis' naald,
 80 Dat werkstuk houdt het hoofd niet heel en nauwelijks boven.
 Geen mensenhand volbouwt bestendig werk, helaas,
 Hoe luid Vitruvius en al de ouden schreeuwen.
 Uw toren, Sint Michiel gewijd door Bonifaas,
 Vereerd met brief en bul, bereikt nog geen drie eeuwen.
 85 Ook rees die door de val van Voorst en zijn kasteel,
 Verdelgd tot in de grond door u en uw geburen,

- Wiens wraak- en plunderzucht voorheen u schier geheel
 In as lei, weinig nog voorzien van gracht en muren.
 Aanschouw hier 's werelds lot en leer door ramspoed nu.
 90 Wat lessen? Toen de spits in Siloam kwam ploffen,
 Vermaande God in 't vlees een ieder, wijs en schuw
 Om ramp, genadetijd noch boete te versloffen.
 Deez' roe des hemels doot geen mensen, mengt nog gunst
 Met gramschap, houdt uw kerk nog staande, zwaar gebroken,
 95 Verschoont uw preekstoel nog, dat wonderwerk van kunst,
 Waar God zich horen laat en gunstig wordt gesproken.
 Gods woord, u door mijn tong verkondigd, niet mijn woord
 Noch van uw leraars, neen, maar 't woord van 's hemels koning,
 Niet zonder diep ontzag door engelen zelfs gehoord,
 100 Klinkt u nog helder toe en bindt zich aan geen woning.
 Geef, Zwol, ai geef gehoor Gods gesel en Gods stem!
 Het kerkgebouw is 't minst, gering van stof en waarde.
 Gods kerktrompet, zijn woord, houdt eeuwig kracht en klem,
 En overtreft in duur de hemel zelf en de aarde.
 105 Daar vindt ge een betere kerk, die 't hoofd ten hemel steekt:
 Een koningsdochter, die heel schoon is, maar inwendig.
 Een huis van stenen waar geen leven ooit ontbreekt.
 Dat staat, de hel ten trots. Dat blijft. Dat duurt onendig.

Johannes Vollenhove (1631-1708)

Op de gruwzame nachstorm in wintermaand van het jaar 1660

Disjecitque rates, evertitque aequora ventis

- Afgrijslijk nachtgeweld! O wind!
 Hoe valt ge aan 't stormen, zo ontzind?
 Hoe zo verbolgen opgesteken
 Uit het noordwesten en die streken?
 5 's Lands koopfortuin had u te vriend,

- Met voorwind en met spoed gediend
 Door alle winden, waar onz' zeilen
 De wereld kopen en weer veilen
 Van kust tot kust, en Hollands vlag
- 10 De zon voorbij zeilt, en de dag,
 Om onze zeeleeuw vet te mesten
 Met d' inkomst van zo veel gewesten.
 Toen kwam uw gunst heel 't land te sta'.
 Wat hitste nu deez' ongena'
- 15 Zo schendig op, toen ge al uw buien
 Tot ons bederf scheent op te ruien;
 Nu tonnen gouds, in zee gesmoord,
 Met kielen in de grond geboord,
 De beurs uitschudden en bederven?
- 20 Dit slaat des koopmans hoop aan scherven.
 Wat borg, wat zeeverzekeraar
 Staat voor deez' schade in? Geen gevaar
 Stopt Tessel nu: 's lands keel staat open.
 Maar och! Een vloot, eer ze uit kon lopen,
- 25 Ligt in de schoot van 't Vrije Land
 Vergaan, verdreven en gestrand.
 De Noord- en Zuidzee drijft vol wrakken:
 Gekerfde masten, kist en pakken
 En geld en goed, dat onder een
- 30 Langs alle doodse kusten heen
 Geslingerd, los komt aangedreven,
 Met eigenaars en al gebleven.
 O Maas en Waal en IJsselstroom,
 Wat nachstorm wekte u uit de droom?
- 35 Waar bergt ge al 't nat, verlegen vlieten,
 Gewoon uw stroomnat zacht te gieten
 Uit uwe volle waterkruik
 In 's oceaans gezwollen buik?
 Deez' zeeplaag komt uw stromen plagen,

- 40 Verov'ren en hun bed uit jagen.
Uw vruchtbare akkers liggen blank.
De zeeplas bruist en gaat zijn gang
(Geen dam of paalwerk houdt hem tegen),
Ja gaat met hele dijken vegen,
- 45 En huilt en schuimt en schendt en sloop
Als 't vetste kleiland onderloopt.
Zo ziet de golf bij d' Indianen
Op 't bulderen der dolle orkanen,
Een zeegedruis dat schip voor schip
- 50 Te barsten jaagt op bank en klip.
Zo stortte 't onweer uit de wolken
Dat Latium, met steên en volken,
En gans Sicilje scheurt vaneen,
Met kracht bevochten door twee zeên.
- 55 Zijn weer en wind, van haat bezeten,
Op onz' verwaandheid fel gebeten?
En woedt het woeste zeegeweld
Om zich te wreken, en weer veld
Te winnen, in zijn vaart en bruisen,
- 60 Ternood gestuit met macht van sluizen,
Met wind en molens uitgemaald?
En poogt de zee haar scha betaald
Te zetten aan de Nederlanderen,
Die haar natuurwet stout veranderen?
- 65 Toch schut geen zeescha' 't landverdriet.
Wie rijzen alle haren niet
Te berge als 't onweer aan komt snuiven,
Als stenen tot dun stof verstuiven,
Als want en gevelspits en dak
- 70 Van boven tuimelt, krak op krak,
Niet slechts de boom rukt van zijn wortel,
Maar kerk en toren slaat tot mortel,
En treft de aardbodem met een schrik

- Als voor het jongste ogenblik?
 75 De zon rees trager op in 't dagen
 Op haar sidderende wagen,
 Gedoodverfd in haar aangezicht.
 De zon verschrikte, en schroomde in 't licht
 Te aanschouwen zoveel jammernissen:
 80 Dat handenwringen, mensenvissen,
 Dat loeien van het stomme vee,
 De dorpen in een bare zee
 Gedompeld, wei aan wei verdrongen
 Als waar' de wereld weggezonden,
 85 De landzaat, stijf van kou, doornat,
 Van honger flauw, van arbeid mat,
 Op dak of boom om zich te redden
 Gevlucht. O nacht, die gene bedden
 Hun nachtrust gunt, te droef en bang,
 90 Gij zult ons heugen jaren lang!
 O stormwind, die elks hart vervoerde
 En zo verwoed uw vinnen roerde,
 Uw les kwam ons te duur te staan
 Om haastig in de wind te slaan!
 95 Gezegend weiland, Vrij Geweste,
 Draag nu geen moed op muur of veste
 Of huizen, hemelhoog gebouwd,
 Al regent u de schoot vol goud,
 Al juichen alle zeeën en wateren
 100 Uw vloten tegen dat ze schateren,
 Al ziet ge, op elke stroom en vaart
 Bedreven, anderen in de kaart,
 En vreest voor watervloek noch rover:
 Eén wind, Gods adem, mag u over!

Ludolf Smids (1649-1720)
Groningens waternood
voorgevallen 22 november 1686

- Waar drijf ik, op de riemen van uw schachten,
 O Noordenwind? Waarheen met mijn gedachten?
 Waar brengt ge mij, bekommerd en ontsteld
 Met zulk een stormgeweld?
- 5 O bange nacht! Waar word ik heen gedreven?
 Ei, vraag niet meer! Hoor, hoor ons antwoord geven!
 Het dondert en die zware bliksemslag
 Maakt van de nacht een dag.
 't Is Groningen (ik ken haar hoge toren)
- 10 Alwaar (helaas!) zich deze orkaan laat horen,
 Die 't water perst en over 't paalwerk beurt
 En alle dijken scheurt.
 Zie daar, zie daar de sluizen losgewrongen!
 Het hol getij in Hunzingo gedrongen!
- 15 Het Fiv'lingo en 't vette Oldambt, (o wee!)
 Veranderd in een zee!
 Welk naar gekrijt verheft zich langs de dijken!
 Elk loopt en draaft; doch werwaarts zal men wijken,
 Terwijl de vloed huis, hooiberg en geboomt
- 20 En alles overstroomt?
 O akkerman, grijp deze korenschoven!
 Of hou u met een hek of staldeur boven
 Totdat men u met schouw of snabbe of boot
 Komt redden uit de nood.
- 25 Vat aan, vat aan, wilt gij behouden blijven!
 Het water wast. Wat is 't? Wat ziet ge drijven?
 Uw vee? Nee, ik speur veel te groot een rouw.
 Uw vader! Kind! En vrouw!
 O waterplaag! De droefheid zal hem doden.
- 30 Bedwing u toch! Hier is niet meer van node.

- Hij twijfelt, in dit gaêloos ongeval,
 Wie hij beschreien zal.
 De vader dood; de vrouw rept nog haar armen,
 Doch kan het kind voor 't pekel niet beschermen.
- 35 Het sterft en rolt van moeders borsten af
 In dit beklaglijk graf.
 Grijp moed en... Ach! Waar is de man gevaren?
 Mee weggesleept door de onbewogen baren?
 Ja, ja! Doch zie! Dit al te wreed bedrijf
- 40 Verenigt man en wijf.
 Breng mij van hier. 'k Ben moe dit aan te schouwen.
 O wind! Ik kan mijn tranen niet weerhouwen.
 't Is Groningen, het is mijn vaderland
 Door u zo aangerand!
- 45 O voedsterstad! Wat onheil! Wat gevaren
 In 't klein begrijp van tweemaal zeven jaren!
 De bliksem treft de hoofdkerk van de A.
 O onherstelbre scha!
 Dit schoon gebouw is binnen weinig uren
- 50 Niets dan een naakt geraamt van zwarte muren,
 Terwijl de wind het vuur verspreidt, vervoert
 En zo de stad ontroert.
 't Staal volgt het vuur en beukt uw trotse wallen
 Met bommen en met zware donderballen.
- 55 Boos oorlogstuig, dat neerwerpt en mismaakt
 En schendt al wat het raakt!
 Maar nu, nu komt de springvloed u verrassen,
 En dekken al het land met zilte plassen.
 O bitter lot! O heerlijk ongeluk!
- 60 O troosteloze druk!
 Zacht! 'k Zie de zon verschijnen aan de kimmen.
 Hoe? Staat hij stil? Wat let hem in het klimmen?
 De nieuwe zee die hij nu voor zich ziet,
 Die zag hij gisteren niet.

- 65 Ach, alles kan ik nu rondom beogen!
't Verhaal nochtans is niet in mijn vermogen.
Hoe dobbert hier de boer en daar zijn vee!
Geen huis staat op zijn stee.
Hier ziet men een schip op de hoogste dijk gedragen,
- 70 En hoort het volk zijn nood de hemel klagen.
Ginds wemelen nog mensen op het dak
Vol smart en ongemak.
Men bergt hen niet, hoe kenbaar zij zich maken
Met voorschoot, hemd, of uitgestoken laken.
- 75 Zij zitten daar, verkild en afgevast
Tot hen de dood verrast.
Waar ik mij keer, naar achteren of naar voren,
'k Zie hier een huis en daar een kerk of toren
In 't midden van de vlakte zonder strand,
- 80 Nog pas een volkrijk land.
Delfzijl! Termunt! Uw scha gaat mij ter harte.
O Otersum, wie zou uw lot niet smarten?
O Woldendorp! Midwolderhamrik! Ach!
Dit is een droeve dag.
- 85 Uithuizen! Spijk! Godlinze! Pieterburen!
Gij kondt al mee die springvloed niet verduren?
O neen, gij zijt ellendig omgewoeld
En door hem weggespoeld!
God is vergramd. Hij toont het met die slagen.
- 90 Wat raad? Hier helpt geen jammeren of klagen.
Verzoen u toch met hem en kus de roe
En word uw misdaên moe.
Bid om gena. Hij kan en wil u troosten.
Daar draait alreeds de wind zich naar het oosten!
- 95 Het water deinst terug, bedaard en stil
En vlucht weer naar zijn kil.
't Verdrongen land zal weldra ademhalen,
En uw verlies met overmaat betalen

Als gij de deugd omhelst en de ondeugd haat
100 En nimmer God verlaat.

Hendrik Snakenburg (1674-1750)

Zware storm op de 16de van sprokkelmaand 1714

- Totnogtoe is de wind hier mijn vermaak geweest,
Maar nu bevangt de schrik mijn ingekrompen geest.
Het donderend geweld der worstelende stormen,
Ter kerker uitgerukt, dreigt alles te misvormen,
- 5 Mengt aarde, zee en lucht wanvoeglijk ondereen
En vult met doodse angst het hart van groot en klein.
Geen paalwerk is bestand om 't water af te sluiten,
Geen dijk zo vast waarop de zeeslag af zal stuiten.
De vastgeheide werf spoelt weg, als enkel niet.
- 10 De huizen storten neer en knakken in als riet.
De wind scheert alles weg en smijt het hollend water
Tot over 't kerkdak heen met vreselijk geklater.
De schuiten raken vlot, schoon ze op de duinen staan,
En zijn op 't land in nood door water te vergaan.
- 15 Beklaag'lijk volk dat nu op 't anker ligt te rijen
Dicht aan de lage wal! Ik word van medelijken
Tot in mijn hart ontroerd om uw rampzalig lot!
Hoe menig drijft er nu op een onzeker vlot
(Erbarmelijk gesold door 't onweer), wie 't zal rouwen
- 20 Dat hij zich op die plas zo roekeloos ging betrouwen!
Hoe menig worstelt nu in angst, in schrik, in nood
Van water, kou en wind met een driedubbele dood!
Wat zal deez' nare nacht in Holland velen smarten
En zuchten doen, aan land, met toegeschroefde harten,
- 25 Verlegen en bevreesd om 't dobberen van hun goed,
Of om het lijfsgevaar van vriend en naaste bloed.
Men hoort van alle kant het kermen, schreien, bidden.

- Men wou de hemel wel bewegen in het midden
 Van zulk een hoge nood, waar menig dierb're ziel
- 30 Nu drijft op Gods genade op balk, op vlot, op kiel.
 Maar (roekeloze mens!) of dit al schoon gebeurde,
 Dat gij door uw geschrei de wind en hemel scheurde,
 Zou niet uw gierigheid, onmogelijk te verzaên,
 Op morgen even stout de tocht opnieuw bestaan?
- 35 De dwaasheid houdt niet op Gods goedheid stout te tergen,
 En in de straf zijn hulp, als was 't een recht, te vergen.

Johannes Vollenhove (1631-1708)

Bruiloftsfeest

Van de hoogedele en welgeboren heer Rutger van Haarsolte, heer te Westerveld en Wolfshagen, dijkgraaf van Salland en landrentmeester van het graafschap Lingen, en de hoogedele en welgeboren joffer Lebuwyne van IJsselmuiden, dochter van de Rollekate

Cunctus pelagi cecidit fragor

- Vollenhove, rechte hoorn
 Van de volheid, dicht en vol
 Welig ooft gepropt en koren,
 Naast het zegenrijke Zwol
- 5 Te verheffen op mijn cyter,
 Ooit gezegend en benijd
 Door de gunst van Utrechts mijter,
 Lustvertrek in uwen tijd,
 Oude bisschopshof der heren
- 10 Van het Neer- en Oversticht:
 Nu eens blij aan 't kwinkeleren!
 't Lust me u een feestgedicht
 Voor te zingen, nu uw straten

- Groen bestrooid met bruiloftpalm
 15 En van blijdschap uitgelaten
 Overeind staan, op de galm
 Van de adellijke Hymen,
 Die 't gewenste trouwverbond
 Van Haarsolte groet met rijmen.
 20 Heer Haarsolte, niet gewond
 Door een dartele vlammenstoker,
 Nu een minnelijk gelaat
 Meer vermag dan toorts of koker.
 De edele bruid veel schoner staat
 25 Met de pracht van kuise zeden,
 Dan juweel of bruidsgewaên
 Die van boven tot beneden
 Stijf van goud en parels staan.
 Wakkere deugd is eêl gesteente,
 30 Leent van buiten geen getooi.
 Dus, juicht adel en gemeente
 Op het slot van Godefrooi,
 Tot een borstweer dezer landen
 Trots volbouwd, en waar de Fries,
 35 Toen het fel met ijzeren tanden
 Van zich beet, met groot verlies
 Storm op storm zijn hoofd kwam stoten!
 Nog braveert dit zelfde slot
 Sterke steên en vaste sloten
 40 Met een deerlijk overschot
 Van zijn muur, nu IJsselmuiden
 Met de zorgen van een drost
 Hier voor landen waakt en luiden,
 En zo vast staat als een post.
 45 Zo klinkt over alle daken
 Hem ter eer een blijde groet
 Van zijn naaste bloed, aan 't blaken

Door een zuivere minnegloed;
 Gloed waardoor we zien gesmolten
 50 d'Eelste stammen ondereen:
Ijsselmuiden en Haarsolte,
 De eer van Ridderschap en Steên.
 Vollenhove en Salland paren,
 Rollekate en Westerveld,
 55 Wat het Zwolse Diep de baren
 Van de Zuiderzee vertelt,
 En de Vecht het Zwarte Water,
 Waar hij zijne kruik in giet.
 Dat verneemt men aan 't geschater
 60 In de biezen, onder 't riet.
 Heel het zeevolk, zoet op spelen,
 Groet met spel deez' bruiloftsfaam,
 Tritons, die van toon verschelen,
 Zich trompettend buiten aêm.
 65 Blanke zeemeerminnen schieten
 Op die zeegalm uit de droom.
 En de nimfen van de vlieten
 Vlechten in de kille stroom
 Heet van ijver groente en lover
 70 Aan een bruiloftskrans van wier.
 Nu zijn alle stormen over.
 Geen gedruis verneemt men hier
 Van de zeestorm, die met buien
 Huilt en in een ogenblik
 75 d'Oren opsteekt uit het zuien
 Dat de wereld kraakt van schrik,
 Mengelt oceaen en wolken,
 Akkervrucht verdrinkt en vee,
 Streken lands misschept in kolken,
 80 Vloten slingert over zee.
 In de zeescha, korts geleden,

Zal de dijkgraaf dra voorzien,
 Wel gewoon d' oplopendheden
 Van de Zuidzee 't hoofd te biën
 85 Met geweld van zoden, heggen,
 Plank en paalwerk, dijk en dam.
 Maar de winden gaan nu leggen
 En de zee, voorheen zo gram,
 Zwijgt, of ruist met zachte baren,
 90 Net alsof ze, blij van geest,
 't Huw'lijk, de eerstof van mijn snaren,
 Eerde met een bruiloftsfeest.
 Als de lent' het land beschildert,
 Dat van kruid en bloemen zwelt,
 95 Nu door winterweer verwilderd,
 Hoe ontluikt dan Westerveld!
 Dat al uitziet met verlangen
 Om de schone *Lebuwyn*
 Als een huisvoogdes te ontvangen
 100 In een schoner zonschijn;
 Waar de wind slechts blaast met geuren,
 En de zinnelijke Mei
 Rozenkleur schakeert met kleuren
 En hen toelacht uit de wei;
 105 Waar het room en honing druppelt,
 Als zij aan de waterkant,
 Die van wildzang leeft en huppelt,
 Gaan, gevlochten hand in hand;
 Waar, zodra de Meizon schijne,
 110 't Zingen aangaat, zoet en eel:
 'Lebuwyne, Lebuwyne!',
 Juicht het ganse lustprieel.
 Schoon dan op Haarsoltes schouderen
 't Zware pak van landzorg rust,
 115 Naar het voorbeeld van zijn ouderen

- Draagt hij al die last met lust,
 Langzaam oud en afgesleten,
 Wat hij niet een Jeugdgodin,
 Klucht en dromen van poëten,
 120 Heeft te danken, maar zijn min.
 Waar hij minzaam wordt bejegend
 En 't vermoeide brein verkwikt,
 Als het veld, met dauw gezegend,
 Voor het flauw van hitte stikt.
 125 Edel paar, o trouwgenoten!
 Met twee zielen zing nu elk
 Door de trouw ineen gegoten,
 Dat uw blijdschap nooit verwelk'.
 Uwe min moet stenen muren
 130 Van het oude drostenhuis
 In geluk en kracht verduren.
 Vollenhovens wapenkruis
 En 't rood veld, bezaaid met starren
 Geeft hierop een schoner glans.
 135 Dies de nadruk zal niet marren
 Van die wens, in 's hemels trans,
 Door de hoogste feestgenoten
 Toegestemd en vast besloten.

Karel van Mander (1548-1606)

***Het beeld van de stad Haarlem, waarin te lezen is haar ligging, aard,
 en oud en heerlijk voorkomen***

- Ik heb gereisd, gelopen, gevaren,
 Mijn jonge jaren meest allerwegen
 In landen, in rijken, waar schone steden waren,
 Waarvan ik de namen hier te verklaren
 5 Om tijd te sparen laat verzwegen.

Maar zo'n lustige stad, of zo wel gelegen
 Vond ik niet, als Haarlem in Holland fijn.
 Tenzij natuur mij misleidt in mijn genegen-
 Heid, want door affectie kan er wel onverstand zijn.

- 10 Weliswaar, om van andere steden te verkonden:
 Ik heb er wel gevonden veel wijder befaamd,
 Groter en rijker, die mij wel aanstonden,
 Maar Haarlem heeft alles in een gebonden,
 Zeg ik haar ter ere (geen ander geblaamd):
- 15 Alles hetgeen een goede stad betaamt,
 Waardoor haar burger op haar verzot is
 En na verre reizen daar *Uit Jonsten Verzaamt*,
 Want elke vogel is gaarne waar hij gebroed is.

- Nu, naar eis van rede, als men iets wil prijzen
- 20 Dient men te bewijzen wat de oorzaak zij.
 Maar de zoetheid der lucht, 's lands vruchten en spijsen,
 De lustige streek, vol aardse paradijsen
 Met ander sieraad der stad, als getuigen vrij
 Gebieden mij te zwijgen, al verstout ik mij
- 25 Haarlem te prijzen naar mijns verstands grofheden.
 Haarlem strekt zichzelf tot ere, en wel hierbij:
 Wat goed is, brengt gewoonlijk zijn lof mede.

- Als voorheen is er een land (voor de stad niet het booste)
 Gelegen naar 't oosten, van onvruchtbaarheid los,
- 30 Zeer overvloedig om de natuur te troosten:
 Van daar komt om te koken, te braden, te roosten
 Snoek, karper, paling, brasem, spiering en pos,
 Kaas, melk en vette boter, mooi rood als een vos.
 De burger daarvandaan zeer menigvuldig heeft
- 35 Ja, menig gemest rund en vette os.
 't Is een prijslijk sieraad dat lichaamszonderhoud geeft.

- Westwaarts ligt de zee, het groot bevisbaar vat,
Doende deze stad ook hebben ten volle
Allerhande vissen, lang, rond en plat:
- 40 Kabeljauw, schelvis, steur en wijtingen glad,
Zalm, blei, bot, tongen, roggen en schollen,
Krabben, zeehond, kreeft, garnaal en nollen.
Tot nooddruft kan de burger een goed gebruik maken gaan
Om door honger met druk niet te zijn gekwollen,
- 45 Want zelden kan een blij hoofd op een lege buik staan.

- Lang, wijd en breed daar de duinen verschijnen.
Daar lopen de konijnen als in 't gras de mieren.
Ja, herten en hinden, in alle termijnen.
Somma: de jager vindt er wel van het zijne,
- 50 Waar hij de burger mee kan festieren.
Dan liggen daar de bleken die het al versieren
Schoon wit bespreid, en ook bij plekken groen,
Wat lustig om te zien is op alle manieren:
Het oog kan het hart tot lust opwekken doen.

- 55 Dan naar het noorden, om des stads verschonon
Ziet men zich vertonen korenland vruchtbaar,
Van rogge, vlas, gerst, tarwe en bonen
En allerhande vruchten die de aarde bekronen
Ten behoeve van alle personen voorwaar.
- 60 En dit niet alleen mag ik wel zeggen, maar
Als men om de korthed veel dingen op een hoop noemt:
Allerhande leeftocht heeft de burger van daar.
Men prijst een stad waar van alles te koop komt.

- Naar het zuiden ligt het Haarlemmermeer zeer groot,
65 Waar de schipper zijn brood wel op kan winnen.
De visser trekt daar zelden zijn netten bloot.
Dan is er het Zuiderveen in hetzelfde conroot.

Daarvandaan komt de turf te Haarlem binnen,
 Een goede materie, vreemd om te verzinnen,
 70 Want het vuur ervan veel heter dan hout blaakt,
 Om welke deugd velen hem ook beminnen.
 Het vuur moet men niet schuwen als de winter het koud maakt.

Ook zuidelijk van de stad, als men gaat naar Leiden
 Langs groene weiden, ligt Haarlems foreest,
 75 Waar zich jong en oud kan gaan vermeien,
 Kuieren, spatseren, hier en daar verscheiden,
 In het groen zich spreiden om te verheugen de geest,
 Eten, drinken, spelen, lezen, zingen onbevreesd,
 Hetwelk veel tempeest van droefheid vluchten doet.
 80 Het schijnt daar echt te wezen een kermisfeest:
 De mens (net als een kleed) zich somtijds luchten moet.

Nu, de buiten-stads-gelegenheden zijnde verhaald,
 Ons nog te weten faalt: 'Door wie gesticht en vermeerd?'
 Toen de mensen hier nog leefden als heidenen verdwaald,
 85 Na de komst van Christus uit de hemel gedaald
 Omtrent vierhonderd jaren of een weinig meer,
 Heeft Lem, een vroom sterk ridder en edel heer,
 Hier gesticht een fortres, dat naar zijn zin hij
 Noemde 'Heer Lems stede', nu toegenomen zeer.
 90 Grote dingen dikwijls hebben een klein begin vrij.

Dus van Heer Lem aan Haarlem als stad zeer ald
 De naam toevalt, als een oorsprong van deze.
 Zijn vader, een koning van Friesland, was genoemd Dibbald
 En zijn moeder was een reuzin van grote gestalt'.
 95 Zo was ook zijn grootmoeder, zoals wij lezen,
 En Willem of Lem, zijn grootvader, wijs geprezen,
 Door de wilden eertijds tot Fries koning gekozen is.
 Van zo een heeft Haarlem zijn naam en zijn wezen.
 Men hoort gaarne van de stad waar men geboren is.

- 100 Nu, Haarlem, groot van gebouw en meer nog van faam,
 Wiens oorsprong en naam gehoord is klaar,
 Is van heel Kennemerland de hoofdstad eerzaam,
 Welk land begint, om te begrijpen zijn lichaam,
 Bij de Kennemerbeek bij 's-Gravenmade en loopt van daar
 105 Voorbij Haarlem naar Beverwijk en Alkmaar,
 Naar Tessel, Wieringen en zo naar het Vlie voort,
 Marsdiep, Heersdiep, Terschelling en Ameland vruchtbaar.
 De burger met liefde van zijn stadsheerschappij hoort.

- Van een haven te Haarlem ik ook vernam,
 110 Met een sluis te Spaarndam en ook Ter Gouwe,
 'Spaarne' geheten, waar veel profijt van kwam.
 En al heeft Haarlem geleden krijg, nood en vlam,
 Het is nog (God dank!) schoon van gebouwen
 Met zijn verheven kerk, welks gelijke er is nauwe-
 115 Lijks in grootheid en kunst in enige kwartieren el-
 Ders. Zo triomfeert een edele strijdbare jonkvrouwe.
 Heerlijke gestichten een stad versieren wel.

- De mannen dezer stad zijn groot en sterk van leden,
 Schoon, eerlijk van zeden, dapper, kloek van verstand,
 120 Godvruchtig, getrouw, onderworpen aan de rede,
 Goedertieren, lankmoedig, en gaarne met vrede.
 Worden ze vijandig bestreden, ze bewijzen metterhand
 Nog hun oude kloekheid als Batavieren vaillant,
 Wier strijdbaar wapen daar in menige historie blijkt
 125 Van Cornelis Tacitus en ook anderen. Want
 Een loffelijke daad zelden uit 's mensen memorie wijkt.

- Over hun mannelijke daden, geen uitgezonderd,
 Was zeer verwonderd hun Spaanse tegenpartij,
 Wiens vreselijk geschut op de stad heeft gedonderd
 130 In het jaar onzes heren duizend, vijfhonderd,

- Zeventig twee en ook zeventig drij.
 Maar de vijand verloor bij 't bestormen de fantasij.
 De munt die men hem sloeg, beviel hem op zijn best niet.
 't Kloek eensgezind hart dempte zijn tyrannij.
- 135 Burgerlijke eendracht is een sterke veste, ziet!
- Schilddragende mannen en ridders van machte,
 Van edel geslachte, vanouds, zonder failleren
 Heeft Haarlem gehad tot een heerlijk gedachte-
 Nis. En (wat ik ook niet onnodig te verhalen achte),
- 140 De Haarlemmers hebben voorts (het is geen fantaseren)
 Zeer schone, lange vrouwen, kloek, rein van manieren,
 Die goedertieren, wijs, proper van uiterlijk zijn,
 Kuis, puntig en zedig in al hun bestieren.
 Eerbare zedigheit is der vrouwen sieraad fijn.
- 145 Maar van hun kloekheit hun daden verkonden,
 Toen zij ook voorstonden hun stad belegen.
 De oude dapperheit wordt bij hen nog gevonden,
 Want in voortijden de Hollandse vrouwenmonden
 Uitzogen de wonden die hun mannen kregen
- 150 In bloedige strijden. Ja, de vrouwen plegen
 Hun mannen bij te staan en te raden koen,
 Kloekelijk te vechten, zodat zij als overwinnaars kregen de zege.
 't Is een wonder als vrouwen mannelijke daden doen.
- Zij plachten hierdoor edel, uitgelezen,
 155 Geliefd en gewaardeerd te wezen, tot hun verblijden.
 Hun raad werd ook niet misprezen
 En, ook al hadden zij enig voordeel in dezen,
 Men behoort hen daarom geenszins te benijden.
 Hoort nu hoe die van Haarlem, kampvechters in het strijden,
- 160 Hun wapen verkregen met andere giften breed.
 Het lust me te verhalen hoe, en in wat tijden.
 Oude geschiedenissen men uit geschriften weet.

- Duizend, eenhonderd, achtentachtig: de vrome
Keizer van Rome, Frederik, van die naam de eerste,
165 Zond een gezant naar Mainz aan de Rijnstroom
Om heel Duitsland te wekken uit de droom
Van der vorsten en graven slaperige geesten.
Floris, graaf van Holland, tussen de minsten en meesten
Zich ook op de benen haastig daarom hief.
170 De keizer ontving die prins met een blijde feeste:
Snelle gehoorzaamheid te zien, is de overheid lief.

- Een krachtige legermacht is daar verschenen
Om te trekken henen, een kruisvaart teneinde
Jeruzalem te verlossen van de Agarenen,
175 Turken, heidenen en Saracenen.
Over land trok de keizer met de zijnen
En veroverde steden en sloten tot in Sur, de woestijne.
Maar zijn opzet kon hij niet volbrengen al,
Want om Jeruzalem deed hij verloren pijn.
180 IJdel is het voornemen zonder Gods gehengen al.

- Want een profeet had het hem voorzeid.
Toen heeft Zijne Majesteit de stad Damiate
(In Egypte aan de Nijl gelegen) beleid,
Opdat hij altijd daar een haven zou vinden bereid,
185 Om in het Beloofde Land te komen, tot zijn bate.
Maar die betorende stadshaven was uitermate
Met ijzeren metalen kettingen overspannen sterk,
Waarop de inwoners haar hebben verlaten.
't Is dwaasheid te vertrouwen op 's mensen handwerk.
190 Deze kettingen lagen onder het water geschoten.
Dat heeft verdrotten de keizer daar in die landen,
Maar graaf Floris' jongere zoon Willem heeft besloten
Tot nieuwe beraadslaging met zijn Haarlemse genoten:

Met een schip, hebbende van onder veel scherpe tanden
 195 (Een stalen zaag), wind en stroom zijnde voorhanden,
 Kwamen ze met volle zeilen daarop geschoven snel
 En braken die wonderlijk sterke bande.
 Kunstige subtiliteit gaat kracht te boven wel.

Toen de ketenen met de zaag zo waren afgeknepen,
 200 Volgden de andere schepen mede in de haven.
 De stad kon het zich niet langer ontslepen.
 Willem van graaf Floris, die dit had begrepen,
 Verkreeg ridderschap en keizerlijke gaven.
 Ook moesten de prins en de Hollandse graven
 205 Onder 's keizers banier staan en zich toerusten vroed.
 Geloond en geprezen werd dat kunstige slaven.
 Beloning van deugden naar weldoen verlangen doet.

Ook gaf keizer Frederik aan de Haarlemmers eerbaar
 Voor hun kloekheid, daar voor het geloof bedreven
 210 Bij het innemen der stad, die om te overwinnen was zwaar,
 Vier sterren en een zwaard van zilver klaar.
 Maar het kruis in hun wapen, op het zwaard verheven,
 Heeft hun de patriarch van Jeruzalem gegeven,
 Zoals zij dat nog voeren op een bloedrood veld.
 215 En boven alle giften werd hun lof toegeschreven.
 Prijs en eer zijn dikwijls liever dan groot geld.

Dit is de kroniek. Maar andere geschriften ettelijk
 Schijnen opzettelijk te wezen een fabel.
 Maar dit edele wapen, geenszins besmettelijk,
 220 Is aldus met dapperheid verkregen wettelijk.
 (Het eerste, hiervoor, was niet notabel:
 Een zilveren dorre boom op een veld van sabel.)
 Zoals haar figuur uitwijst voor oud en voor jong,
 Tot bevestiging der waarheid invariabel:
 225 Oprechte wapenen hebben heerlijke oorsprong.

- Het oude volle zegel der stad bestaat uit twee gescheiden
 Leeuwen; tussen beide de dorre boom is staande,
 Wiens takken zich boven als een bos uitspreiden
 Met twee andere spruiten die de boom geleiden,
 230 Aan elke zijde van onder opgaande.
 Daaronder staat het wapen waarvan ik eerst vermaande,
 Waarop, ook op hetgeen van buiten langs de boom wast,
 Klimmende leeuwen zijn, hun voorklauwen slaande.
 Met een zegelteken staan besluiten vast.
- 235 Nu, van deze dingen moet wezen gestild.
 Daarom wens ik mild (als een beter wapen)
 Dat het de Allerhoogste believen wil
 Deze stad Haarlem te wezen tot een schild
 Tegen alle nood die haar mocht betrappen.
- 240 Ja, dat de Heilige Wachter die 't al heeft geschapen,
 Hier genadig in het wereldse vat ziet
 Op haar met zijn ogen die nimmermeer slapen.
 Want er baat geen waken, bewaart God de stad niet.
- De prinses Haarlem wens ik dat zij hebben mag
 245 Op deze dag een overheid wijs en beraden,
 En dat zij voorspoedig beklijve meer dan zij placht,
 Tot loon omdat zij medelijdend aanzag
 De verstrooide vreemdeling, mistroostig beladen,
 En hem gelijk een voedster vol genade
- 250 Als haar eigen kind nam in haar schoot zoet.
 God zij de lof voor alle weldaden.
 Het is vrolijk troost te vinden als het nood doet.

Een Is Nodig

Frans de Haes (1708-1761)***Op het pakhuis van de Oostindische Compagnie te Rotterdam***

Dit is de aloude korf waar Neêrlands waterbijen
 Van Indus' kruidwarande en kust, voor lange tijen,
 De honing en het was verzamelden bijeen.
 Dat land- noch waterplaag hun vleugels ooit moog' korten,
 5 Opdat zij jaarlijks daar hun dierb're honing storten,
 Tot steun der koopmanschap, tot nut van 't algemeen.

Johannes Vollenhove (1631-1708)***Drie gedichten voor een hoekhuis van de Oog in 't Zeilstraat in 's-Gravenhage***

Door 's werelds zee
 Vol hartewee
 En stormen, vindt
 De schone kust
 5 Van zalige rust
 Wie op geen wind
 Van tijdelijk heil
 Te licht vertrouwt,
 Maar altijd houdt
 10 Een oog in 't zeil.

Anders

In 's werelds zee, vol storm en druk,
 Verkeert de wind van aards geluk.
 Zoekt gij de kust van eeuwig heil,
 Zo hou altoos een oog in 't zeil.

Anders

Vertrouw op vorst noch vrind.
 Bij mensen is geen heil:
 Zij draaien als de wind.
 Hou zelf een oog in 't zeil.

Johannes Vollenhove (1631-1708)
Op de Franse Kerk in 's-Gravenhage

Den Haag, doorgaans gewoon de Franse taal te spreken,
 Kon Frankrijks kleding, maar geen Franse kerk ontbreken.

De hofkapel, weleer Gods moeder toegewijd,
 Eert beter nu Gods zoon. Zijn eer verduurt de tijd.

5 In 's-Gravenhage was geen Franse kerk te ontberen.
 Och, helpe het Frans gebruik geen Frans gebrek ons leren!

Klinkt u de Franse spraak hier aangenaam in 't oor,
 Zo denk: 'God spreekt in 't Frans', en geef zijn stem gehoor.

Hoe raakt de Franse kerk op 't Hof? Niet zonder reden.
 10 Zij waarschuwt voor 't bederf van hoofse en Franse zeden.

Zou 't Franse kerkgebruik geen Franse pracht verwinnen?
 Hier vindt men graven van 's lands graven en vorstinnen.

Johannes Vollenhove (1631-1708)
Op de Nieuwe Kerk in 's-Gravenhage

Weleer stond Padmoes hier, een slijknest, nutst vergeten.

Nu straalt er hemels licht, en 't mag wel Patmos heten.

Nu klinkt hier Gods bazuin. Men diende er afgronds standerd.
Zo wordt een wildernis in Eden zelf veranderd.

- 5 Vernieuwt Gods geest het hart, zo leidt zijn dienaars stem
U in deez' Nieuwe Kerk naar 't nieuw Jeruzalem.

Men moest om 't groot gehoor deez' Nieuwe Kerk nog bouwen.
Nam zo de godsdienst toe, de kerk zou 't land behouwen.

- De ziel die, wijs, hier op een rots, geen zandgrond bouwt,
10 Verwacht een godshuis dat nooit instort of veroudt.

Nieuw leven eist hier God, naar d' oude kerkgeboden.
Zorg dus aan Christus' kruis de oude mens te doden.

Geen nieuwe kerk blijft nieuw. Men luistere naar Gods mond.
Hij biedt ons eeuwig heil in 't nieuw genaverbond.

- 15 Geen pijler ondersteunt dit ganse kerkgebouw.
Geloof en Liefde zijn kerkpijlers, ruim zo trouw.

Frans de Haes (1708-1761)

Op de kunstschool te Delft

Gesticht door wijlen Vrouwe Maria Duyst.

Dit huis werd, om de wees in wie iets schranders huist,
Tot beeldhouw-, teken-, maal- of wiskunst op te wekken,
Te leren wat tot nut van 't vaderland kan strekken,

- Gesticht door laatste wil van Vrouw Maria Duyst,
5 Wier liefderijke gunst nooit lofspraak zal ontbreken.
Schoon al het mensdom zweeg, deez' stenen zouden spreken.

Cornelis Maertsz (?-?)***Hoogkarspels lofzang***

Hoogkarspel! Waar begint uw prijs
 Of waar is 't eind gevonden?
 Ik dacht: 'Allicht, als 't paradijs
 Niet lange was verslonden,

5 Is dit de plek waar Eden stond,
 Dat God zelf deed versieren,
 Want zo schijnt heden nog de grond
 Des lands en der rivieren!

Als wij 't gezichte weiden doen
 10 Door alle vruchtbaarheden:
 De hemel boven 't hoofd schijnt groen
 Door weerschijn van beneden.

De bomen, krakende van ooft,
 Een hoofdpunt van 't vermaken,
 15 Die steken er hun wens'lijk hoofd
 Ver boven onze daken

En schudden ons hun vruchten toe,
 Als wij hun grond betreden.
 De vogeltjes, die nimmer moe
 20 Zijn in hun vrolijkheden,

Die ziet men hier bij duizenden
 Van tak op takje huppelen,
 Terwijl het windje, suizende,
 Hen sprengt met dauwedruppelen.

25 Alle akkers staan met kool beplant,
 Bezaaid met tarwe en haver.
 De bloemen spikkelen 't ganse land
 Met geel, door 't groene klaver.

Daar komen dan de meisjes aan
 30 En tappen melk tot kaasjes,
 Terwijl de koetjes weiden gaan,
 Verliefd op welige graasjes.
 De lammetjes met zachte wol,
 Die huppelen met gespartel.

35 De kalfjes drinken 't buikje vol
 En dansen dan zeer dartel.

De slootjes die rondomme zijn
 Met ritselend riet bewassen,
 Zijn hier zo zuiver of de Rijn
 40 Ze laafde met zijn plassen.

Ze wemelen van zoete vis.
 Elk zou zich hier vergeten,
 Daar die met lust te vangen is
 En ook met lust te eten.

45 Als iemand hier een fuikje zet,
 Des avonds, voor een slootje,
 Die slaapt des nachts mooi op zijn bed
 En 's morgens heeft hij 't zootje.

Indien de schietlust iemand kwelt,
 50 Hij zij niet lang een dreiger,
 Maar trekk' met zijn geweer te veld:
 Daar fladd'ren snip en reiger.

Dit lusthof, dat belommerd staat
 Met duizend groene kransen,
 55 Heeft op de grond een kiezelstraat
 Waarop een paard kan dansen.

Wat is daarop al rijds en gangs!
 De paardjes, wakkere beestjes,
 Die draven staag de straat al langs
 60 Met koetsen en met sjeesjes.

Wanneer d' Enkhuizer minnaar niet
 Zijn liefje kan bekoren,
 Maar hij bij haar een hartje ziet
 Zo koud, als was 't bevroren,

65 Als hij 't zó ver maar brengen kan,
 Dat zij dit dorp komt naken,
 Haar minloos hart ontvonkt ervan
 En hij kan 't huw'lijk maken.

Maar 't grootste wonder moet erbij
 70 (Zijn het geen nieuwicheden?):
 Het dorp bezit een schutterij
 Als 't puik van Hollands steden.

Dit boerenkrijgsheir is vol moed.
 De trommel raast op 't beste.
 75 De pluimen blinken op de hoed
 En 't zilver aan 't geveste.

De spies steekt af op de ijzeren kraag.
 't Musket dat vonkt eronder.
 Dan meent de duinboer bij Den Haag:
 80 Hij hoort in 't noord de donder.

Mijn loflust zingt zich nimmer zat.
 Wie zou zijn vreugd weerhouwen?
 Indien het haantje ogen had
 Om van de toor'n te aanschouwen

85 Deez' lieflijkheid zo schoon en veel,
 Hij raakte licht aan 't daveren,
 En kraaide 't uit zijn koperen keel,
 Dat Friesman 't hoort te Staveren.

't Is wel een liefelijk vermaak
 90 In al dit schoon te wonen.
 Ik proeve zelf de zoete smaak
 Van wat ik hier vertone.

Jan Janszoon Starter (ca. 1593-1626) *Nieuw liedeke tot lof van Friesland*

O Friesland! Zo vol deugden als ik een landschap weet,
 Versierd met duizend vreugden, uw bodem is bekleed
 Met korenrijke velden, uw steden zijn voorzien
 Met wallen en met helden, die wijslijk u gebie'n.
 5 O Friese aard! Recht edel land
 Dat door het zwaard de vrijheid want!

Uw wel bebouwde landen zijn rijkelijk versierd
 Met vruchten veelderhande, en gras voor uw gediert',
 Hetwelk de Heer laat groeien zo vruchtbaarlijk, dat elk
 10 Zou zeggen daar te vloeien kaas, boter, honing, melk.
 O Friese aard, enz.

Gij ziet uw land bolwerken met steden, schansen sterk
 Van dorpen, torens, kerken. Ik uws gelijk niet merk.

In uw roem-waarde wetten gij van geen rede wijkt.
 15 Ja, als men 't recht zal zetten: Athene gij gelijkt.
 O Friese aard, enz.

Uw grenzen die besluiten de dijken hoog en vast,
 Waarop de zee moet stuiten. Geen koning u belast.
 O prinselijke rijke! Gelegen in het noord,
 20 Wie heeft van uws gelijke zijn leven ooit gehoord?
 O Friese aard, enz.

d' Inwoners heus van zeden, geneigd tot eer en deugd,
 Die hebben in de vrede en stilheid haar geneugt.
 Voor armen goedertieren, barmhartig, mild, zodat
 25 Geen eeuw heeft in manieren ooit uws gelijk gehad.
 O Friese aard, enz.

Uw adel, zo manhaftig als ooit de wereld droeg,
 Bewoont het land eendrachtig, en zendt ook wonder vroeg
 Haar kinderen ten strijde, die met geweer in d'hand
 30 Het sterven niet vermijden tot dienst van 't vaderland.
 O Friese aard, enz.

Nooit schoner vrouwspersonen de blonde zon bescheen
 Als in 't vrij Friesland wonen, zo wel gesteld van leên,
 Zo rijk van eerbaarheden, zo kuis, zo zoet van aard,
 35 Zo vriendelijk van rede, zo statig en bedaard.
 O Friese aard, enz.

Rijk van geleerde mannen! De dienaars van Gods woord
 Eendrachtig samenspannen en brengen vruchten voort
 Die tot geen twisten strekken, maar tot de zaligheid,
 40 Om elkeen te verwekken tot ware eendrachtigheid.
 O Friese aard, enz.

Wie kan uw lof verkleinen? De Friezen in een strijd
Verwonnen de Romeinen in Keizer Karels tijd.

Ja zij bestormden Rome, en namen 't in, dat 's meer!

- 45 Dus hebben zij bekomen de gouden vrijheid weer.
O Friese aard, enz.

Om hun manhaftigheden de Keizer Karel braaf
Hun vrijheid en ook mede zijn halve wapen gaf
Te voeren op hun schilden, met privilege van

- 50 Te leven zo zij wilden, en zo 't hun best stond an.
O Friese aard, enz.

O Friesland! Wilt beschutten uw vrijheid tot de dood.
Laat niemand u ontnutten uw privileges groot.

Wilt u als mannen weren. Blijf stadig bij 't gebod

- 55 Van uw welwijze heren, maar bovenal van God.
O Friese aard! Recht edel land
Dat met het zwaard uw vijand want.

Titia Brongersma (?-?)

Lof op 't hunebed, of de ongemene, opgestapelde steenhoop te Borger in Drente

'k Sta als verbaasd deez' steenmijt aan te schouwen.

't Schijnt dat weleer het dappere Hunnenschap
Daar heeft gewild een denk-plaats op te bouwen
Om zo te streven op de eretrap.

- 5 Neen, 't is 't gestapel waar een drom van reuzen
Door wraak gehitst het godendom bestreed,
Doch die men zag tot mortel zelfs verkneuzen
Door 't bliksemvuur van Mulciber gesmeed.
Of 't zijn alleen getorste pyramijden,
10 Of tomben, want dit grove berggewas

- Besluit in haar gewelfsel van voortijden
 Nog, als bewijs, geheiligde offer-as.
 Neen, 't is veeleer Natura's marmeren tempel,
 Waarin zij wil dat men haar godheid eert,
- 15 En aan de voet haars negentallige drempels
 Niets anders dan een lofgezang begeert.
 Laat Thebe vrij nog pochen op haar muren,
 Die schier in 't hoog bereikten 't wolkgespan,
 Dit rotsgevaart zal langer kunnen duren.
- 20 Geen kracht, hoe groot, haar force kwetsen kan.
 Kom nimfjes, en gij Drentse herderreien!
 Bepronk met loof dit Borger steenpaleis!
 Wil top en kruin met bloemen overspreien.
 Schenk aan Natuur daarvan haar deel en eis.
- 25 Ik neurie dan met hese en schorre tonen
 ('t Zij wat het wil) tot roem der wondere grot
 Een loflied en bereid de eiken kronen,
 Waarmee 'k bebruik het grote keienslot.

Titia Brongersma (?-?)

De lof van Assen

- Roemt dan Achaia nog op 't trotse bos Stymfaal?
 Ik roem veel meerder van de Asser hoge eiken.
 Geen Tempe (schoon ze haar lof doet steigeren in Thessaal)
 Of Lyceose berg, noch Pergus kan bereiken
- 5 Dit lustprieel, waarin Astrée haar adem schept
 En uit de bronaêr met de Drentse Themis lept.
- Waar 't dartel weelderig loof zich breidelt top in top,
 En waar men Philomeel de kruinen ziet bespringen,
 Wanneer de zoete lent' doet gorgelen haar krop
- 10 En op de topjes laat haar eigen velddeun zingen,

Waar 't lommerige woud de nimfjes strekt tot dak
En kranst hun hoofden meer als Dafnes lauwertak.

- Laat Sperchius vrij met populieren kroon
Zich pronken, die de zoom van zijne vliet doet groeien,
15 Laat Pan de pijnboom mee verheffen tot zijn troon
En Syrinx' rietpijp op zijn akkers maar doen loeien,
Het schelle keeltje van de Asser nachtegaal
En 't bloemrijk dal verpocht en dooft het allemaal.

Titia Brongersma (?-?)

Op de ongemene plezierige wandelplaats, de Singel, buitenom de stad Leeuwarden

- O weeld'rig iepenwoud, begrondigd in uw paden,
Met wat een hartelust heb ik u vaak betreên,
En in uw galerij veel uren doen besteên,
Om daar in 't boomprieel mijn suffe geest t' ontladen!
5 Uw kruinen, die zo steil tot aan de wolken schieten,
Bekransen vaak mijn hoofd, zodat deez' puikwarand'
De palmengarde trotst van keizer Ferdinand,
Waar 't Friese jufferdom haar vreugd komt door genieten.
Maar schoon deez' wandelbaan en effene bosschage
10 Dat Leeuwards vesten kroont en grachteboorden siert,
Niet naar waardij van mij kan worden belaurierd,
Vergun dan dat ik u van eigen telg-pluimage
Bereid een lof-festoen, die ik ten toon mag rijgen
Aan Oldehove's spits, om uwe Singeltuyn
15 Te stellen op haar troon; en dat ik uitbazuin
Uw roem, die groter is als 't opperhof der Phrygen.
Wast dan als ceders en groei op tot populieren!
Stort amberdropjes uit, bedruip uws stichters hand
Die in zo juist een rij uw tronken heeft geplant
20 En doet uw schoonheid met een Fenixvlerk bezwieren.

Joost van den Vondel (1587-1679)
Op de doorluchtige zege van Groningen

Alias inter caput extulit urbes

- O Groningen, pilaar en hoofdstad van de Friezen,
 Van waar begint men best t' ontvouwen uwen lof?
 Uw bouwheer Grunus moest u tot zijn wijk verkiezen
 Zo vroeg voor Christus' komst, en bouwde hier zijn hof.
- 5 Of liever, zo men zegt, de broer van 't hoofd der Franken
 Ontwierp u arm en slecht. Nu zestig jaar geleên
 En nog vijfhonderd moest gij uwe stichters danken,
 Die u bevestigden met torens, gracht en steen.
 Maar namaals, aangegroeid in macht en burgerijen,
- 10 Vreesde ge min 't geweld, en proefde menigwerf
 Het wisselbare lot des oorlogs onder 't strijen,
 Doch nooit met meer gevaar van 't uiterste bederf
 Dan toen de Keurvorst en de Vorst van Munster samen,
 Gesterkt door Franse macht, u vielen op het lijf,
- 15 Met gloênde kogelen u overstelpen kwamen,
 En allen, oud en jong, en maagd en man en wijf
 Zich kwijtende noch storm noch doodsgevaar ontzagen,
 Totdat de vijanden verlieten uwen wal
 Na zulk een zwaar verlies en droeve nederlagen,
- 20 Waarop de zegegalm zich uitspreidde overal.
 Uw schermheer RAVENHOOF T hebt gij, naast God, te loven
 Voor uw behoudenis. Deez' terger van de dood
 Bewaakte u, totdat gij 't onheil kwamt te boven
 En stondt de stormbui uit van bommen, vuur en lood.
- 25 O Groningen, uit puin en as en stof verzezen,
 Vergeet de weldaad niet die God u heeft bewezen.

Jodocus van Lodenstein (1620-1677)**Gedeelte uit *Trajectina strages, of de Nieuwe Gracht ontboomd***

De tijd van zeventig of tachtig jaar
 Had ons de Nieuwe Gracht in 't groen gesteld.
 En ziet! De tijd van zeven dagen maar
 Heeft boom en struik en alles neergeveld.

5 'Tgeen lange jaren groeide,
 Zo korte dagen roeiden.

Wat, mens, is 't dat uw borst zo zwellen doet?
 Zijn 't lang vergaarde schatten? Is 't de stoet
 Van machtig maagschap? Prikkelst uw gemoed
 10 d' Aloude stam en overgrootvaêrs bloed?
 Wie lange jaren praalde,
 Wel in een nachtje daalde.

Dit is een beeld van goddelijke macht,
 Door hoger hand in 's werelds heerschappij
 15 Gedrukt, die 't al ooit machtig t' onderbracht;
 Die met een woord veel stammen op een rij
 Van telg en lof ontvreemdde,
 En velden maakt tot beemden.

Jodocus van Lodenstein (1620-1677)**Gedichten uit de cyclus *Enige invallen, voorgekomen op een reis van Sluis in Vlaanderen naar Holland en wederom, in het jaar 1651******Het vergrootglas***

Wat! Mijn 'verrezicht' vergeten?
 Hoe ik zoek, 't is nochtans waar.

- 'k Meende daarmee af te meten
 Toen wij liepen door het Schaar
 5 Hoe de stad ons zou ontzigen.
 Dat 's nu uit. Ah! Waar 's een glas,
 Waar is zo een bril te krijgen
 Die mij wijst hoe 'k eertijds was?
 Sluis, gij zult nu dra verflauwen.
 10 Had ik 't glas, ik bracht u weer.
 Wat wilt gij u zo benauwen?
 O! Mijn ziel, 't neemt al zijn keer!

Overnachten omtrent het Sloe

- Wat een woelen door elkander!
 Elkeen zoekt zijn best gemak.
 Maar in 't schip is 't rusten schrander.
 Nochtans: d' een lag op zijn zak,
 5 d' Ander zei: 'k Zou plaats verlenen,
 Zo ik niet die goede vrouw,
 Die haar rustplaats bij mijn benen
 Heeft genomen, hind'ren zou.'
 d' Ene schikt zijn hoofd; zijn voeten
 10 d' Ander, maar hoe dat men 't zet,
 Hoe zij door elkander wroeten,
 't Is en blijft een planken bed.
 Zeker leerde ik hoe genegen
 Ieder is tot sobere rust.
 15 Vrienden! Laat dat ons bewegen
 Onze harten (zo bewust
 Dat zij waard zijn 't eeuwig zwermen
 Zonder eind en zonder maat)
 Vrij te maken van dat kermen
 20 En te zien naar betere staat.

- 't Is hier weinig tijd te lijden.
 't Gaat maar om een nacht of twee.
 Maar o eeuwig' eeuw'ge tijden!
 Onindenikbaar zielenwee!
- 25 't Is maar 't lichaam dat ons deret.
 't Lichaam is toch dra te vreên.
 Maar (helaas!) de ziel, bezeret,
 Draagt (die rusten moest) de weên.

Op de goede voorwind des morgens

- Maat, wat weer is 't? 'k Heb in 't rusten
 't Water en de sterke wind
 Horen ruisen, en dat suste
 Mij in slaap. Laat zien! Ik vind,
- 5 Dunkt mij, nu een fraaie kouwe,
 Waiend uit de zuiderhand,
 Die ons met dit tij door 't Slouwe
 Doet passeren 't Goese land.
 Viert de schoot en lost de takels,
- 10 Voor de wind en voor het tij!
 Spoed volgt nu op spoed als schakels.
 't Roer rechthout, 't zeil ruim in lij!
 Gisteravond moest men zuchten.
 Zei ik niet, het zou wel gaan?
- 15 Dit zijn nu de goede vruchten
 Van ons wachtend stillestaan.
 Zielen die daar hulploos leggen:
 't Wachten is u grote pijn.
 Leert nu toch wat het wil zeggen:
- 20 'Stil zijn zal uw sterkte zijn.'
 Leert in al uw zielbewegen
 (Voelt gij dat uw krachten vliên)

Wachten op des Heren zegen.
 Stil! Gij zult uw heil nog zien.

Op de mist tussen Dordrecht en Rotterdam

- Dat gaat tamelijk! Dat gaat vlugge!
 Zo, matroos, dat gaat al fijn!
 Dordrecht moest ons achter rugge,
 Zou het Rotterdam ooit zijn.
- 5 Dat gaat zachtjes henen-schampen,
 Beter dan het gisteren dee.
 Maar wat 's dit? Wat dikke dampen
 Stijgen uit de Noordezee?
 Waar of Rotterdam mag blijven?
- 10 Ik en zie de toren niet,
 Die men nochtans als het drijven
 Voorbij Krimpen komt, wel ziet!
 Dordrecht, dat is ook verdwenen.
 'k Zie daar nu geen toren staan.
- 15 Dat is vreemd! 'k Zie niet waarhenen
 Dat ik reis, noch waarvandaan.
 't Beurt wel, vrienden, dat gij moede
 Handen naar de hemel strekt;
 En, komt gij ten hemel spoeden,
- 20 Zich de hemel voor u dekt.
 Keert gij u dan weer terugge
 Om naar Sodoma te zien:
 Hemels kind! Dat is te vlugge
 Weer de hemel te ontvliên.
- 25 Dus gij kunt geen zaligheden
 Zien, wat moeite dat gij biedt;
 En uw lust aan d' aard besteden,
 Als gij 't kondt, dat wilt gij niet.

Wilt ook nooit! Maar blijft verwachten
 30 Zuidenwinden van Gods geest,
 Die de dampen, die uw klachten
 Wegdrijft en uw ziel geneest.

Op de vloed omtrent Strijen

't Vloeiend water komt ons tegen.
 Tegen wind ging 't nochtans voort,
 Maar de vloed maakt ons verlegen.
 Nu het anker buiten boord!
 5 Maar wat zie ik ginder steken
 Als een rijshoofd in de plas?
 Wel, dat is al wel gekeken:
 't Is het Strijse Hoofd en Sas.

Konden wij die ree nog krijgen
 10 Eer het water meer belet,
 Daar liet ik het zeiltje zijgen.
 't Is al taam'lijk voortgezet.
 Waarlijk, als 't begint te vloeien,
 Dan en is 't niet altijd wel.
 15 Als uw staat en goederen groeien,
 Dan is 't geen gewonnen spel.

Tegenwinden kunnen deren,
 Tegenwind van tegenspoed,
 Maar al wint gij 't met laveren,
 20 Dan (ziet!) schaadt u zelfs de vloed.
 Volheid kan u niet bevrijden
 In het treffen van veel kwaên,
 Maar hoe dikwijls, buiten 't lijden,
 Heeft zelf volheid kwaad gedaan?

- 25 Wel, wat raad? Hetzij de winden
 Van een zware tegenspoed
 Uw ziel treffen, 't zij gij vinden
 Kunt de voorspoed als een vloed:
 Ga toch spoedig aan het *strijen*,
- 30 Altijd pas uw vijand op!
 Of in voorspoed, of in lijen,
 Haal het zeil nooit in de top.

Jodocus van Lodenstein (1620-1677)

Op de stilte in het Zwin

- Zag iemand stiller weder?
 De vlaggen hangen neder,
 Het zeil dat doet geen boet,
 En alle voortgang komt ons van de trage vloed.
- 5 Zo gaat dat zachtjes drijven.
 't Schijnt dat wij steevast blijven,
 't Verwisselt nauwelijks stand.
 Net was 't *Cassandria* en nog is 't al *Cadzand*.
- 't Schijnt dat het schip omhoog ligt,
 10 Juist nu mij *Sluis* in 't oog ligt,
 En ik in hoop dus hang!
 't Is lang, maar nu 'k verlang, nu is het eens zo lang.
- 't Mag wel verlangen heten,
 Want als onz' ziel de beten
 15 Van 't *Zal* en *Nog niet* lijdt,
 Dan met verlangen, schijnt 't, verlangen wij de tijd.

Constantijn Huygens (1596-1687)***Aan Mevrouw van Merode***

- Zoet vrouwtje, wier gebed gebod is over mij,
 Verwacht gij nog in dicht hoe 't afgelopen zij
 Met mijn uitheemse reis? Ik zal z' in 't kort vertellen.
 Zo heb ik omgezwerd met mijn drie jonggezellen:
- 5 Ter Goud' heb ik vernacht en in ons Monnikland,
 En op mijn Zuilichem, en aan de overkant
 Ten Bosch en t' Eindhoven, te Bree, te Maastricht binnen,
 Te Luik, de grote stad van ongeruste zinnen,
 Te Maastricht andermaal, te Aken eens in 't bad,
- 10 Te Spa vier weken lang eens daags door en door nat,
 Te Butgenbach, Sint Vijt, en Dasburg en Vianden,
 Te Echternach en Trier, en langs de Moezelstranden,
 Te Kobelenz, te Bonn, te Keulen, Dusseldorf,
 Te Moers, te Krefeld, weer te Moers en met een korf
- 15 Vol voedsel op de Rijn voor Wesel, voor Nijmegen,
 Voor Monnikland, en thuis, door Gods gewenste zegen.
 Waar ik geslapen heb, is afgekerfd; hoe lang
 Zal best bij monde gaan. In rijm viel 't mij te bang.
 In 't gros zeg ik ervan, als 't iemand kwam te vragen:
- 20 'De reis is net gedaan in viermaal twintig dagen.'
 Houdt gij u dan voldaan, zo ben ik 't meer dan gij,
 Zoet vrouwtje, wier gebed gebod is over mij.

Dirk Smits (1702-1752)***Op Hellevoetsluis***

Het weerloos weergors lag in 't ziltig nat bedolven,
 Onwaard en ongeacht, verborgen voor het oog,
 Doch beurde, door 't beleid des Temmers van de golven
 In 't eind het natte hoofd allengskens naar omhoog.

- 5 Het oude Hellevoet, dat licht zijn naam ontleende
 Aan 't oude Helium, verdroot ook 't waterkruis;
 Dus stichtte 't, wijl zijn land alom om aantocht steende
 Daar zijne waterkeer en noemde 't Helvoetsluis.
 Toen viel het nut belang met noeste vlijt aan 't slaven,
- 10 En bouwde hut en huis voor land- en waterliên,
 Volttooide dijk en kaai en groef een brede haven,
 Om moede vloot na vloot een rustplaats aan te biên.
 De Zeeraad aan de Maas liet hier 't gezicht nauw spelen,
 Of sticht er magazijn, scheepstimmerwerf en dok,
- 15 Herstelt en bergt of bouwt hier zijne zeekastelen,
 Wat toen zijn waakzaamheid en voorzorg herwaarts trok.
 Het raadgezantschap uit het hof van Hollands Staten
 Herschiep door wal en vest met wijze zorg en trouw
 't Gehucht in eene sterkte, om 't open land te baten.
- 20 Het richt er 't tuighuis op en voorts hun lustgebouw.
 Sinds heft hier ook Gods kerk haar schedel naar de wolken
 En blaakt van heilig vuur om God ten dienst te staan.
 Hier krielen straat en gracht van allerhande volken,
 Daar voert de snelle stroom de vloten af en aan.
- 25 De loodsboot doet deez' reê staag schip op schip ontvangen,
 Vanwaar de binnenloods 't voert over 't Hollands Diep.
 Men zag Oranjes prins hier naar zijn ga' verlangen,
 Toen haar de huwelijkstrouw uit vaders rijkshof riep.
 Het oost- en westerhoofd, op rijswerk, zoden, palen
- 30 In 't breed Flakkeenat als twee armen uitgespreid,
 Gelukt het menigwerf Brittanje's vorst te onthalen,
 Ook 't koninklijke kroost van zijne majesteit.
 Men heeft hier voorts 't bezoek van rijksgezanten, heren,
 Kooplieden, reizigers, en wat men vroeg en spa
- 35 Met sloep, pakketboot, jacht en schip ziet gaan en keren.
 Zelfs is de rede 't veer naar 't ver Batavia.
 Al staat dan Helvoetsluis, hoe eng, hoe klein van leden
 De tomeloze storm en 't zeegeweld ten doel,

Het wijkt geen menigte van ruimbemurde steden
 40 In scheepvaart, sterkte, moed, en bezig koopgewoel.
 Zulks voedt en stijft de beurs der nijvere burgerije,
 Wie 's hemels zorg tot heul, tot hulp en heil gedije.

Dirk Smits (1702-1752)

Op De Beer

O vruchtbaar eiland dat, in 't midden van de baren
 Des ouden Maasstreams, die verliefd is op uw schoon,
 Een lustprieel verstrekt aan Ceres en Pomoon,
 Wier schedels gij versiert met ooft en korenaren!

5 O tweede Delos, dat op galm van keel en snaren
 Apol herleven doet in zijnen echten zoon,
 Die 't vloednadjadendom ten dans leidt op zijn toon,
 De winden zingt in slaap, de golven doet bedaren!

Wie of u te onbedacht of uit een wrevele nijd
 10 't Eerst heeft 'De Beer' genoemd? Daar ge op uw kroon van bloemen,
 Gastvrijheid, zachte aard en kunstmuziek moogt roemen,

Ja zelfs het ogelijn der zanggodinnen zijt.
 Ging 't naar mijn wens, elkeen zou 'De Dolfijn' u noemen,
 Wiens groengekleurde rug Arion Boon berijdt.

Dirk Smits (1702-1752)

Aan Rubroek

Bekorelijk Rubroek, dat in uw groene dreven
 In 't lom'rig Crooswijk aan de boord der Rotte duikt,

Waar de aangename rust de zorg de wieken fnuikt,
En de aardse zaligheên door uwe paden zweven!

- 5 Hoe minzaam trekt ge mij om te uwaarts heen te streven!
Zeg welke aantrek'lijkheid ge, als uw magneet, gebruikt.
Het geurige gebloemt dat in uw schoot ontluikt?
Uw zwellend ooft, of't loof dat we om uw kruin zien leven?

- Uw geur, uw frisse lucht, uw land- of stroomgezicht?
10 Uw bergje, uw vruchtbre laan, uw grijs en trots gesticht,
Of't strelend loofmuziek van duizend vogeltongen?

Wat vraag ik u? 'k Heb lang uw wondere kracht ontdekt!
Van uwe aantrek'lijkheid is 't eêlste dat mij trekt
Het blank en vriend'lijk hart des jongsten der De Jongen.

Hendrik Snakenburg (1674-1750)

Vermaak van het meeuwen schieten bij buiig weer aan zee

- Wat giert de barre wind onstuimig langs het strand
En waait mij in 't gezicht een ganse zee van zand!
Hoe vreeslijk bruist de vloed, terwijl de hagelvlagen
Door 't zwepende geklets de golven strandwaarts jagen,
5 En 't pekkel boven peil doen zwellen tegen 't duin,
Dat nauw'lijks boven 't schuim zich uitheft met zijn kruin!
Geen schuit durft van de wal. De werf zelfs, in dit woeden,
Kan nauw'lijks, bij de vloed, de schuit voor 't vlotten hoeden.
Geen vogel kan in zee bij zulk een weer bestaan.
10 De wind drijft hem langs 't duin gestadig af en aan.
In zulk een vreeslijk weer dat ieder kan versagen,
Kan mij, tot mijn vermaak, de zeekant meest behagen.
Een uitgedolven duin, met helm dicht ombeplant,
Bedekt mij voor de wind en 't stuiven van het zand.

- 15 Dit is mijn hinderlaag om, als de vloed gaat wassen,
 Van ver met schietgeweer de meeuwen te verrassen
 Die, scherend langs het duin, gedragen op de lucht
 En drijvend tegen wind op zwaar gevlerkte vlucht,
 Zo heim'lijk uit het hol met vurig lood getroffen,
- 20 Als wolken uit de lucht in 't schuimend water ploffen.
 Hun sluwheid om gevaar t' ontdekken en t' ontgaan
 Geeft ons vermaak dit dier door listen te verraên.
 Die lust zal mij niet licht door nat of kou begeven,
 Als maar de meeuwenvlucht komt langs de duinkant zweven.
- 25 Belach vrij mijn vermaak, zo ruw en vreemd van aard.
 'k Beken het zelf: 't is vreemd en wel belachens waard.
 Maar 'k wil u, als 't u lust, de redenen doen horen
 Die mij tot deze keus van zin'lijkheid bekoren.
 Mijn enige plezier bestaat in wisseling.
- 30 Mijn stille bezigheid, door die verandering,
 Verlustigt zich in 't werk en ruwe moeilijkheden,
 Om dus gezond te zijn door 't roeren van de leden.
 De zinnen spelen mee, om zo, als uit de lucht,
 De vogel met de hand te grijpen in zijn vlucht,
- 35 En met een dubbele list de sluwe te verkloeken,
 Die schuilplaats voor de wind hier onder 't duin kwam zoeken.
 Zo krijgen tegelijk de zinnen en het lijf
 Hun nodige oefening in lustig tijdverdrijf.
 Der mensen aard is toch dezelfde in alle zaken.
- 40 Verandering alleen is 't voorwerp der vermaken.
 Wie 't lot ten voordeel heeft door overvloed en rust,
 Heeft tot een arm behulp en moeite somtijds lust.
 Maar wie in moeilijkheid moet zorgen, zwoegen, woelen,
 Zal buiten laffe rust geen vreugd van wellust voelen.
- 45 De vreemdigheid nochtans van zo verscheiden zin
 Heeft in dezelfde aard der mensen zijn begin.
 Belach dan niet mijn doen, maar 't doen van alle mensen,
 Die altoos als hun keus veranderingen wensen.

E. Wolff-Bekker (1738-1804)**Gedeelten uit *Beemster winter-buitenleven. Twee brieven******Brief 2***

- Wij hebben puur al zomerwegen.
 Dat scheelt wat bij de laatste keer
 Dat ik u schreef. 't Was: regen, regen,
 En alle dagen 't ouwe weer.
- 5 Met wand'len was geen heil te halen,
 Zoals ik u ook heb verteld.
 De zon deed hare held're stralen
 Niet schijnen over 't natte veld,
 Maar bleef gestaag ons oog ontduiken.
- 10 Ik zag haar somtijds in geen week.
 De weg was niet om te gebruiken,
 Die toen een modderpoel geleek.
 Men zag fargon noch sjees noch wagen,
 Zodat ik wel, met reën niet klein,
- 15 Aan u kon schrijven in die dagen:
 'Ik zit in het slijk zeer onrein.'
 Deez' schone Beemster, die elk roemde,
 Die men bezocht van alle kant,
 Die men Noordhollands lusthof noemde,
- 20 Dit fraai geboomt, dit heerlijk land
 Dat zoveel vreugde kon verlenen
 Zag, in dit treurig jaargetij,
 Al zijn bekoorlijkheên verdwenen.
 't Was uit: geen mens kwam er meer bij,
- 25 Tenminste niet in al die weken
 Waarvan gij reeds 't verhaal ontving.
 Want, om eens met ons volk te spreken,
 't Was 'onbeweeglijk' waar men ging.
 Er was geen wagen door te trekken

- 30 Dan stapvoets. 'k Zag het willig paard
Zich meermaal uit elkander rekken
Met vrachtjes nauwelijks noemenswaard
Die men naar Purmerend zou voeren,
Of die de Oosthuizer had gekocht.
- 35 En onze goeie Beemsterboeren
Vernamen wat op zulk een tocht!
Nu zult gij zeker al bespeuren
Waarom ik van de winter hou,
En 'k wed gij dit niet af zult keuren.
- 40 'k Ontken 't geenszins (o ja, mevrouw!),
'k Ben smorelijk verliefd op bloemen.
'k Bemin met drift het vrije land.
'k Zal steeds een roosje schoner noemen
Dan de allerschoonste diamant.
- 45 't Is waar, al wat mijn oog verrukte
Toen blonde lente trad door 't groen,
En ik het eerste bloempje plukte,
Gekweekt door dat bemind seizoen;
Al wat aan 't wenslijk buitenleven
- 50 De milde en rijke zomer gaf;
Al wat de herfst ons had gegeven,
Nam ons de strenge winter af.
Er zijn geen blaadjes aan de bomen.
Geen vogeltje vloog hier omtrent,
- 55 Was 't niet om 't kostje te bekomen.
Maar 'k heb die diertjes dat gewend
En strooi, met hun gebrek bewogen,
Voor onze vensters telkens wat,
Of deel uit vriendelijk mededogen
- 60 Hun mee van kleine pietsjes schat.
Men ziet geen enkel grasje groeien.
Het ganse veld is doods en naar.
Men ziet geen enkel bloempje bloeien.

- Dit alles is maar al te waar.
- 65 Wat wil dat nu toch anders zeggen,
 Dan dat het thans geen zomer is?
 'k Heb daar niets tegen in te leggen;
 Ik ondervind dat zeer gewis.
 Ik ken zijn woedende onweervlagen
- 70 Zo goed als enig mens die kent.
 Ik weet wel dat hij alle dagen
 Ons juist geen zachte koeltjes zendt,
 Noch zulk een lief uitlokkend weder
 Als heden onze geest verblijdt.
- 75 Zijn storm slaat menigwerf terneder
 't Geboomte dat hij scheurt en splijt
 En doet op zijnen wortel beven,
 Terwijl een rukwind loeit en giert
 En dwarrelt door deez' fraaie dreven,
- 80 Nu te enenmaal door hem ontsierd.
 En zelfs op zijn verschrik'lijk woeden
 De pastorie vast beeft en kraakt.
 Maar, kan ik mij daar niet voor hoeden?
 En hoe gezond en zuiver maakt
- 85 Hij dan voor ons de lucht met enen!
 Besepte men dit eens terdeeg,
 Onmoog'lijk was het, zou ik menen,
 Dat hij ooit die verwijten kreeg,
 Hem door mijn broeders de poëten
- 90 Zo onbesuisd naar 't hoofd gegooïd!
- 'k Bemoei mij niet meer met die heren!
 'k Heb daar te lang mijn tijd verpraat.
 Waar zijn nu 's winters norske buien?
 Zie hoe de zon haar stralen spreidt
- 95 En praalt, in 't altoos zachte zuien,
 Met onbeschrijf're majesteit.

- Hoe dierbaar is nu hare luister!
 Hoe koesterend haar verwarmend licht!
 En is het 's avonds spoedig duister?
- 100 De blanke maan streelt ons gezicht
 En maakt ons menigmaal genegen
 Om eens te treden door het veld,
 Terwijl hij schijnt op land en wegen,
 Door 't schitterend sterrenheir verzeld.
- 105 Dan loeien door deez' brede linden,
 Die voor mijn lage woning staan,
 Geen geselende noordenwinden.
 Dan schuift geen wolkje voor de maan.
 Zij blikkert door de ontblade bomen
- 110 En blinkt door alle takjes heen.
 Nu kan ons volk weer samenkomen.
 Nu komt het veeltijds ook bijeen.
 De winter heeft vermaak'lijkheden,
 Vooral hier op het stille land.
- 115 Wij smaken die in grote steden
 Allenig op een andere trant
 Dan in het eenzaam buitenleven.
 Hierin bestaat heel 't onderscheid.
 Men kan hier geen concerten geven,
- 120 Hoezeer muziek de smaak thans vleit.
 Geen assembleezaal staat hier open,
 Het lijkt er niets ter wereld naar.
 Men kan niet naar de schouwburg lopen,
 Noch naar de Duitse Opera.
- 125 Noch wordt hier groot salet gehouwen.
 Men kent hier op het best de kaart,
 Vooral tenminste onze vrouwen.
 En nooit ziet men een sledevaart
 Door lieve poppeheertjes rijen
- 130 (Zo hondjesachtig opgeschikt!).

- Wat weten wij van danspartijen?
 ('k Zeg juist niet dat men daarvoor schrikt!)
 Van al die kostelijke zaken
 Wordt hier het minste niet gezien.
- 135 Maar of zij echter zich vermaken,
 Vraag dat eens aan mijn hupse liên!
 Wat weten zij van tijdvervelen?
 En, wat u zeer wel is bewust,
 't Staat maar aan mij daarin te delen,
- 140 Doch daarin heb ik zelden lust.
- 'k Hoef nu niet op een plank te lopen
 Als ik op 't schelppad wezen wil.
 De sloten zijn, 't is waar, nog open,
 Maar, houdt de wind zich nog wat stil,
- 145 Dan zal 't wellicht geen week meer lijn,
 Of 't jonge volk komt op de baan.
 't Zal weergaloos zijn om te rijden.
 Ik zie alreeds de molens staan.
 'Het hoeft niet een duim meer te dalen,'
- 150 Was 't antwoord toen ik ernaar vroeg,
 'Het winterpeil is al gemalen.
 Het water staat al laag genoeg.
 Het hinderde ons ook niemendallen
 Als 't lage land wat onder lag!'
- 155 Daar is vannacht wat sneeuw gevallen,
 Zoals ik bij mijn opstaan zag.
 Ei! 't Windje schiet naar 't oosten henen.
 Het luchtje is helder als een glas.
 Wij krijgen ervan, zou ik menen!
- 160 Bij elke voetstap kraakt het gras.
 't Is rondom droog. 'k Hoef niet te schromen
 Of ik ook in het slijk zal treên.
 De rijp kristalt de stam der bomen

- En schiet al om de takjes heen.
 165 'k Beschouw dit alles zeer aandachtig.
 Hoe heerlijk stijgt de zon omhoog!
 Dat 's wonderbaarlijk schilderachtig!
 Het schittert alles in mijn oog.
 Wel inderdaad, dat heet met reden
 170 Een witte wereld.

- Nu liggen alle sloten toe
 Waardoor de Beemster wordt gesneden.
 En 's morgens is 't misschien ook waar.
 Wat zijn de kinders nu tevreden!
 175 Zij glissen al eens hier en daar.
 Men haalt de schaatsen uit de hoeken,
 Of loopt om nieuwe naar de stad.
 Men gaat een leertje, een touwtje zoeken.
 Men slijpt de roestige ijzers glad.
 180 En nauwelijks hebben zij de vrijheid
 Om te gaan zien hoe 't ijs al is,
 Of elk betoont een grote blijheid.
 In 't eerst gaat het wat ongewis,
 Totdat ze verder, verder glijen.
 185 De grootste waaghals gaat al voor
 En roept: "t Is wèrlds mooi te rijden!"
 Zakt hij er bij geluk niet door,
 Dan wint hij dadelijk hun vertrouwen,
 En elk om 't gauwste naar de baan.
 190 De meisjes die dit vast beschouwen,
 Die binden ook de schaatsjes aan.
 Zij scholen echter dicht bijenen
 En gaan niet uit de Kerkesloot.
 De vrees is nog niet heel verdwenen,
 195 Maar het verlangen veels te groot
 Om 't nog tot morgen uit te stellen.

Dat kon onmogelijk geschiên!
 Wat zullen hen de jongens kwellen,
 Zodra die hun bevreesdheid zien.

- 200 'k Sta onderwijl dicht aan het kantje,
 En wijl ik gek met kinders ben,
 Leen ik wel bij geval een handje
 Aan 't kind dat ik 't bijzonderst ken,
 Indien het niet op gang kan raken.
- 205 Geen van dat goedje is schuw voor mij.
 Hun zoet gesnap kan mij vermaken.
 Patrijsje is ook van de partij,
 Maar durft in 't eerst op 't ijs niet springen.
 Hij loopt al blaffend om mij heen,
- 210 En door mooi praten of met dwingen
 Komt hij bij mij, gans niet tevreên.
 Zijn vrees begint allengs te minderen.
 Hij loopt al sullend over 't ijs,
 En morgen vliegt hij met de kinderen
- 215 Al mee. Elk speelt toch met Patrijs.
 Dan is het: 'Verder niet te rijen,
 Jij kleine meid, kom, hier weer heen!
 Daar is een wak, dat moet je mijen!
 Zeg, waarom rij jij zo alleen?'
- 220 De jongens, die als vogels zweven,
 Die weten niet meer van gevaar
 En maken ook zo vrij wat leven,
 Terwijl ze dwarrelen door elkaar.
 Zie ik er hier of daar een vallen,
- 225 En hoor ik dat het juichen duurt,
 Dan denk ik: 'O, dat 's niemendallen.'
 Intussen komt er uit de buurt
 Zo de een en ander ook eens kijken
 Of 't nog zo wat 'benierlijk' gaat,

- 230 Of onze maats te verre wijken,
 En 'k raak met ere aan de praat.
 Ik moest een echte steiloor wezen,
 Gaf ik mijn luitjes geen bescheid.
 Of het gelaakt wordt of geprezen,
 235 Ik leef in mijn eenvoudigheid.
 'k Ben recht geschikt voor 't buitenleven.
 Dat ongemaakte is juist mijn zaak.
 Wie zich hier zotte airs zou geven,
 Had hier noch achting, noch vermaak.

Hendrik Snakenburg (1674-1750)

Op het zien van het heerlijk grafgewelf in het kleine kerkje van het arme zeedorp Zandvoort

Quantum est in rebus inane!

- Is 't lof- of lakenswaard dat een armzalig mens,
 Een schepsel dat geen uur zijn levensdraad kan rekken,
 Zichzelve zo verheft om, in een ijdele wens,
 Een onverdiende naam aan 't sterfelijk lot te onttrekken?
 5 Een slecht, eenvoudig dak, armoedig opgebouwd,
 Doet Zandvoorts kerk bestaan om d'Opperheer te prijzen
 En voor zijn trouwe zorg in lijfs- en zielsbehoud
 Een ongeveinsde dank godsdienstig te bewijzen.
 't Gebouw is als het volk, genoegzaam voor zichzelf.
 10 De simp'le nederigheid kan God alom behagen.
 Maar, als gij binnentreedt, een prachtig grafgewelf
 Zal u verstomd doen staan en uwe geest versagen.
 De stof waar 't uit bestaat, is duurzaam uitgezocht,
 Tot grote waarde en keur, gehaald uit verre landen,
 15 Met moeite hier gebracht en kunstig uitgewrocht,
 Door rede, kloek vernuft en welbedreven handen.

- Een heerlijk wapenschild pronkt als een oog in 't hoofd,
 In kostelijk blazoën, gekarteld en gebroken,
 Als was 't uit menig erf van heldendaën geroofd
- 20 En zo in 't nieuwe pak des burgerheers gestoken.
 Al wat het vlug verstand tot rijk'lijkheid en pracht
 Kon paren aan 't beleid van schrander kunstvermogen,
 Is in dit klein bestek zorgvuldig uitgedacht
 En houdt, met ieders blik, elks aandacht opgetogen.
- 25 Waartoe? Tot een verblijf voor 't nietig overschot,
 De wormen tot een aas, de ijdelheid tot schaamte,
 Waarvan men zeggen zal: 'Dit was eens rijk mans lot,
 Die hier nu onder ligt, afschuwelijk als geraamte.'
 Het duurzaam marmer van het witgepleisterd graf
- 30 Mag pralen, voor een tijd, en Zandvoort doen braveren.
 Maar 't binnenste geheim, vol stank en damp en kaf,
 Kan niet dan, door de tijd, de naarheid doen vermeren.
 Was 't niet veel beter dat een slechte arduinen zerk
 De sterv'ling had gediend om 't overschot te dekken,
- 35 En dat de kost en kunst besteed was aan de kerk,
 Om zo tot heerlijkheid van de Opperheer te strekken,
 Dan dat een nietig mens, een speelkind van 't geluk,
 Met zoveel barre waan naast armoe zoekt te brallen,
 Om zijn bezuinigd goed zo in een meesterstuk
- 40 Van 's werelds ijdelheên zo nood'loos te vermallen?

Hendrik Snakenburg (1674-1750)

De rechte tijd van het vissen met de zeul

- Toen ik mij 's morgens vroeg op 't lage strand bevond,
 Sprak ik een zeeman aan, die daar juist bij mij stond.
 'Hoe komt het,' zei ik, 'vriend, dat niemand nu garnalen
 Of zachte molenaar tracht met de zeul te halen?
- 5 De zee is laag en zacht, het strand is hard en hoog.

- Het zwin te passe diep, de buitenbank ligt droog.
 Aan land is volk genoeg. Wil niemand zijn de eerste?
 En gist'ren kriede 't strand, toen haastte men om 't zeerste.
 De vangst was groot en duur. Nu is er niemand graag!
- 10 'Gij spreekt,' was 't antwoord, 'vriend, naar uw onkundig oordeel.
 Op gisteren was het goed. Vandaag waar' 't zonder voordeel.
 Het water is te klaar, de vis duikt voor de zeul
 Of zwemt, wanneer hij stuit, weer dadelijk uit de kuil.
 De zee moet drabbig zijn, de grond het net doen klemmen,
- 15 Dan heeft de vis geen kracht, dan kan hij zien noch zwemmen.
 Dan zijn de vangsten goed, gelijk men gisteren zag.
 Als 't water helder is, dan zeult men niet bij dag.'
 Ik dankte deze man voor zijn gegeven reden.
 Ik vind die goed en waar. Ja, 't is al lang geleden
- 20 Dat ik, schoon niet op zee, die oude regel wist:
 Dat menigeen het best in troebel water vist.

Hendrik Snakenburg (1674-1750)

Afscheid van Katwijk aan Zee

- Gezegend Katwijk, dat aan 't strand
 De kroon van alle dorpen spant
 Die Holland aan de zeekant dekken.
 Gij schafte een vrolijk tijdverdrijf
- 5 Aan ons, gedurende ons verblijf,
 Des danken we u, eer we vertrekken.
- En schoon we door de bezigheid
 Die van uw strand ons steewaarts leidt
 Geroepen worden en getrokken,
- 10 Wij scheiden niet van u geheel:
 Gij houdt bij u ons beste deel,
 Dat steeds ons hart tot u zal lokken.

- Men zegge wat men zeggen wil
 Van 't zeegeruis dat, nimmer stil,
 15 Zeer lastig schijnt om aan te wennen.
 Voor mij, ik zal uw lof alom
 Verbreiden, waar ik ga of kom,
 Nu ik uw strand heb leren kennen.
- En vraagt men mij, hoe ik de tijd
 20 Hier aan de woeste stranden slijt,
 'k Zal zeggen, dat ik bij die vrienden
 In hun gulhartig goed onthaal
 Veel meer genoeg menigmaal
 Dan in de steden zèlf kon vinden.
- 25 Hier leeft men rond, eenvoudig, slecht,
 Hier leeft men vreedzaam en oprecht.
 Men laat de grootsheid voor de steden,
 Waar hoogmoed met de heerszucht strijdt.
 Het rustloos woelen van de nijd
 30 Wordt hier gebillijkt noch geleden.
- Hier 's niemand klein, hier 's niemand groot.
 'k Zie burgemeesters in een boot
 Of schelpen rijden met de wagen.
 't Is hier een last met weinig eer,
 35 Die niet gezocht wordt, maar veel meer
 Uit liefde voor 't gemeen gedragen.
- En wordt eens 't voorrecht van 't gemeen
 (Waar is 't àl deugd?) te stout bestreên,
 Door hen die eigen voordeel zoeken:
 40 Gij zult hier brave mannen zien
 Die d'onschuld trouwe hulpe biên,
 Opdat men 't recht niet moog' verkloeken.

Zo haalde men in oude tijd
 Te Rome tot de oorlogstrijd
 45 Een burgemeester van de ploegen,
 Die, nadat hij zijn vaderland
 Gered had uit des vijands hand,
 Weer op zijn akkergrond ging zwoegen.

Zo ging, toen 's vijands overval
 50 De schuiten najoeg voor de wal,
 Een burgemeester 't volk geleien,
 Die, toen hij had de boot geslaakt
 En 's vijands schip tot prijs gemaakt,
 Vernoege zijn netten af ging breien.

55 Men praat van trouw veel in de stad,
 Die nauw'lijks schijn van waarheid had.
 Maar hier zijn blijken die niet liegen.
 Ei! Zie eens hoe dit volk in nood
 Gans onbeschroomd voor ramp of dood
 60 Getrouw elkaar te hulp zal vliegen.

Hier ziet men 't huw'lijksbed vernoege,
 Waar trouwe min de paren voegt
 Om onderlinge hulp te geven.
 Men zoekt geen rijkdom, staat of bloed.
 65 De keus is hier het beste goed.
 Des mensen keus is 's mensen leven.

Wat zou er menig in de stad
 Indien hij zoveel kinders had
 Als velen hier, niet zijn bekommerd!
 70 De zegen ligt hier in 't getal.
 En d'ouders zijn in dat geval
 Met zulk een last niet eens beslommerd.

In stad, als 't huis vol kind'ren is,
 Zijn de ouders vol bekommernis
 75 Om rijkdom, aanzien, eer en staten.
 Is 't wonder dat men rustloos leeft
 Waar eigenbaat haar zetel heeft
 En 't haar berouwt iets na te laten?

Men brengt de jeugd hier vroeg aan 't werk.
 80 Zo steunt ze 't huis, zo wordt ze sterk,
 Gezond, begaafd met schone leden.
 Men vindt de kost hier dra gereed,
 Is voor de koude meest gekleed
 En spilt hier niets voor nood'loosheden.

85 Hier is vertrouwendheid op God.
 Hier gaat men vrolijk in zijn lot
 En onbekommerd op de baren.
 Hier is geen onrust die de ziel
 Doet schromen voor een losse kiel,
 90 Of die 't geweten kan bezwaren.

Men leeft hier vrolijk ondereen
 Met vergenoegen in 't gemeen.
 Men helpt elkaar met hart en hande.
 En de ouderdom, zo afgesloofd,
 95 Wordt van zijn achting niet beroofd.
 Men houdt hier armoe voor geen schande.

Want raakt de zeeman door de tijd
 Zijn veel gevergde krachten kwijt,
 Hij vindt hier bijstand om te leven.
 100 Hij wordt gespijst met liefdebrood
 Dat van de winden overschoot
 En gans blijmoedig wordt gegeven.

Vindt hij het einde van zijn loop,
 Hij werpt het anker van zijn hoop
 105 Naar wens in Gods beloofde haven.
 Zo wordt hij als in slaap gesust,
 En vergenoegd en wel gerust
 Met eer, op zijne wijs, begraven.

Gezegend Katwijk! 'k Zal de maat
 110 Van uw vernoegde burgerstaat
 Altijd verheffen in mijn dichten.
 Ik vind bij u een rijke stof
 Om uit te weiden in uw lof,
 Die voor geen stadsvreugd hoeft te zwichten.

115 Het westenwindje dat mij streelt
 Wanneer het met zijn koelte speelt,
 Zal mijne doffe geesten wekken.
 Dat fris en aangenaam geruis,
 Gedommeld onder 't zeedruis,
 120 Zal mij tot fluit bij 't zingen strekken.

Zo hoop ik aan uw strand nog lang
 Te zingen, tot mijn zwanezang,
 Van uw gerust en werkzaam leven.
 Uw lot, altijd zo vergenoegd
 125 In 't geen u God heeft toegevoegd,
 Zal, tot uw roem, mij stoffe geven.

Vaart wel, o Katwijks visserij!
 Voor wind, voor stroom, voor dienstig tij
 En zonder rampen in uw boten!
 130 Zo moet uw arbeidzame jeugd
 Vol ijver, naarstigheid en vreugd
 Uw huis, uw plaats en naam vergroten.

Nawoord

Evenals de schilders wijden de Nederlandse dichters van de zeventiende en achttiende eeuw zich graag aan de uitbeelding van landschap en stad. Maar terwijl schilderijen van bestaande plekken soms de indruk wekken van topografische precisie, laten gedichten ons in dat opzicht vaak in de steek. Dat komt doordat de dichters niet in de eerste plaats uit zijn op weergave van visuele indrukken, maar op het schrijven van literatuur, wat tussen 1600 en 1800 inhoudt: het beoefenen van literaire genres en het verschaffen van aangename didactiek. Het genre bepaalt hoe je je onderwerp bespreekt, welke vormen en beelden je gebruikt en welke mate van persoonlijke reflectie geoorloofd is naast de algemene strekking van de tekst.

De literaire topografie wordt vanaf de oudheid beheerst door de tegenstelling tussen platteland en stad. Wie de stad prijst met haar welvaart en cultuur, kijkt neer op het boerse land. Wie de eenvoud en rust en orde van het landleven preferereert, verafschuwt de drukte en oneerlijkheid van het stedse bedrijf. In de poëzie weten stad en land elkaar niet te vinden. De tegenstellingen liggen vast en worden in de diverse genres herhaald en bevestigd.

Welke topografische genres vinden we in de Nederlandse poëzie van de zeventiende en achttiende eeuw? Voor de uitbeelding van steden denken we allereerst aan de stedelof (*encomium urbis* of *laus urbis*), die uit de late oudheid stamt en in alle Europese literaturen te vinden is. De stededichter bezingt een geliefde stad en besteedt daarbij aandacht aan haar ligging, geschiedenis, naam, economie, aan haar instellingen en aan het karakter van de inwoners. De stedelof loopt aldus dikwijls uit op de lof van in de stad woonachtige personen en krijgt zo wel eens een politieke bijbetekenis. Gebruikelijk in deze gedichten is een stedemaagd als personificatie van de stad. Dikwijls wordt ze spre-

kend ingevoerd. Constantijn Huygens' *Stede-stemmen* en *Dorpen* (gedrukt in 1625) geven typerende voorbeelden van dit genre. Bij anderen (Focquenbroch) geeft het omgekeerde stededicht uiting aan afschuw van de in steden heersende verwording.

Ook in stroomdichten (lofdichten op rivieren) komen grote stukken stedelof voor. Het stroomdicht, eveneens afkomstig uit de late oudheid, behandelt in de eerste plaats, met veel historische en geografische uitweidingen, de loop van een bepaalde rivier. Ligt er aan die rivier een beroemde handelsstad, dan kan het stroomdicht motieven uit de stedelof overnemen of zich zelfs helemaal concentreren op de betreffende stad. Dit laatste is het geval in *De IJstroom* (1671) van Joannes Antonides van der Goes, een verheerlijking van Amsterdam als wereldhandelsmacht.

Binnen een stedelijke gemeenschap wordt van dichters verwacht dat ze teksten leveren waarin de plaatsgenoten zich herkennen, bij feestelijke en bij droeve gebeurtenissen. Zo bestaan er nogal wat gelegenheidsgedichten met topografische aspecten, gemaakt op de constructie van openbare gebouwen of op branden en instortingen. Ook leverden dichters onderschriften bij topografische prenten en inscripties op gevelstenen. In allebei is een plaatsbeschrijvend element te herkennen.

Verplaatsen we ons van de stad naar buiten, dan zien we twee schrijftradities die het concrete landleven verheerlijken. De eerste gaat terug op Horatius (65-8 v.Chr.) en bezingt de waarde van het boerenleven. De tweede, schatplichtig aan Vergilius (70-19 v.Chr.), behandelt de gang van zaken op een deftige buitenplaats. (Pastorales, waarin een gefingeerde herderswereld wordt opgeroepen, vallen buiten het bestek van deze bloemlezing.)

In zijn tweede *Epode*, die begint met de woorden 'Beatus ille' ('Gelukkig is hij'), werkt Horatius de oppositie tussen stad en platteland uit. In de stad is het lawaaiig en druk, iedereen is uit

op geld, de rechters zijn omkoopbaar en innerlijke vrede is er niet te vinden. Op het land kan een boer daarentegen zijn bestaan op natuurlijke wijze inrichten. Hij leeft met zijn gezin volgens de vereisten van de seizoenen. Eenvoud stelt de wet en men is dik tevreden met wat het eigen land op tafel brengt. Horatius laste aan het einde van zijn gedicht een grapje in, door dit eerbetoon aan de boer in de mond te leggen van een woekeraar uit de stad, die snel terugkeert naar zijn eerloze, maar lucratieve handeltje. Zo gaf de dichter te kennen dat de idealisering van de boer vooral te vinden is bij stadsmensen. Veel literaire navolgers uit de renaissance vonden dit einde evenwel te kras en lieten het weg uit hun navolgingen van 'Beatus ille'. Het landschap zelf kreeg in de imitaties van Horatius het karakter van een gestandaardiseerde liefelijke plek (*locus amoenus*): een bochtig dal in lentetijd, waar een zoel westenwindje waait en het 'wollig vee' van schapen en lammetjes door de klaverweiden dartelt.

Een populair zeventiende- en achttiende-eeuws genre was het hofdicht, de literaire uitbeelding van een tuin of buitenplaats. In Nederland zijn er ruim honderd bekend. De wortels van het hofdicht liggen bij Vergilius' *Georgica*, een literaire en filosofische verantwoording van het leven op het land. Onder de titel *Het boerenbedrijf* maakte Ida Gerhardt er een prachtige moderne vertaling van. Vergilius, dichter aan het keizerlijke hof van Rome, had uiteraard niet voor boeren geschreven. Die konden in zijn tijd nauwelijks lezen en hadden zijn tips ook niet nodig, want de kneepjes van hun vak kenden ze beter dan hij. Het publiek van Vergilius bestond uit voorname Romeinen die zich, na een verdienstelijk leven als militair of hoge ambtenaar (*vita activa*) buiten de stad konden terugtrekken op een *villa* in de Campagna om daar 'rerum cognoscere causas': de ware aard der dingen te leren kennen. Na vele jaren in staatsdienst konden ze nu in alle rust een beschouwend bestaan (*vita contemplativa*) gaan leiden: nadenken, schrijven, een fruitboom planten, of het

leven van de bijen bestuderen.

In de renaissance steeg Vergilius' tekst, die overigens gedurende de middeleeuwen nooit helemaal vergeten was, al snel op de ranglijst van veelgelezen boeken. In de Republiek der Verenigde Nederlanden viel hij vanaf 1600 in de smaak bij eigenaars van buitens en bij stedelingen die zich na hun pensionering op het land terugtrokken. Daar zocht en vond men gepaste tuinarbeid in de nabijheid van een gerieflijk landhuis waarin de bibliotheek niet ontbrak. Het ware buitenleven was namelijk een studieus bestaan, waarin bijbelstudie, wetenschap en literatuur met de tuin- en huiszorg om de voorrang streden. De tuin zelf werd beschouwd als didactisch instrument en gaf aanleiding tot contemplatie. De geschapen wereld was immers 'Gods tweede boek' (na de bijbel) en bevatte schatten aan wijsheid voor wie maar de moeite nam ze te zoeken. Evenals Vergilius' *Georgica* zijn de Nederlandse hofdichten op te vatten als een literaire legitimering van het deftige en geleerde buitenleven. Het beroemdste voorbeeld is ongetwijfeld Constantijn Huygens' eigenzinnige *Hofwijk*, geschreven in 1651 en twee jaar daarna gepubliceerd. Latere hofdichters noemen hem graag als hun voorbeeld. In de vroege achttiende eeuw beleeft het genre een hausse, tegelijk met de trek van vermogende Amsterdammers naar de Vechtstreek en het Gooi. Met de Franse Revolutie en de romantiek verdwijnt deze literatuursoort uit de aandacht.

Hofdichten zijn tegelijkertijd topografisch en didactisch. Naast feitelijke observaties staan er bijbelse en mythologische verwijzingen, moralisaties en maatschappelijke lessen in. Zo houdt een lelie aan de mens de reinheid voor, de mier de ijver, de appelbloesem de broosheid van het leven. Vooral kleine wezens (mieren, bijen, rupsen) demonstreren door hun ingenieuze bouw Gods grootheid in de schepping. Tevens impliceert de schepping, zoals die in de hof is gerepresenteerd, een hiërarchische orde waarin de eigenaar van het buiten optreedt als een

door God aangestelde heerser over plant en dier. Het woonhuis, dat in werkelijkheid wel degelijk aanwezig was, blijft in deze poëzie veelal ongenoemd, zodat de beschreven tuin kan lijken op het aardse paradijs uit *Genesis 1*, waar immers ook geen gebouwen stonden.

In tal van andere literaire genres (arcadia's, gelegenheidspoëzie als bruiloftsverzen, lofdichten op provincies, bijschriften op gravures) komen stukken beschreven landschap voor. Maar het is nooit een landschap zonder meer. Landschapsdichters tussen 1600 en 1800 willen in de eerste plaats een fraaie en traditionele literaire vorm geven aan op de natuur gefundeerde didactiek. Daarom moeten we hen niet beoordelen op exactheid van weergave of op individuele expressie, wat overigens niet wil zeggen dat ze onzorgvuldig observeerden of onpersoonlijk schreven. In het literaire landschap ging het voor alles om didactisch nut. In de kleinere genres (brieven, reisgedichtjes, 'invalende gedachten' bij observaties onderweg) zie je daarnaast wel degelijk combinaties van precieze waarneming en persoonlijk gevoel.

De idealisering van het landschap in de topografische genres houdt doorgaans in dat het er altijd mooi weer is. De zon schijnt en er waait een aangenaam verkoelend briesje. De lente brengt bloei, de zomer graan, de herfst vruchten. Een uitzondering vormen de gelegenheidsgedichten op natuurrampen, waarin het door storm en water geteisterde Nederlandse landschap de vorm krijgt van een topografisch herkenbare *locus horribilis*, die de mens op zichzelf terugwerpt en doet verlangen naar Gods ontferming.

Beredeneerde literatuurlijst

De geschiedenis van de in het Latijn geschreven stedelof in de Europese literatuur is behandeld door F.P.T. Slits: *Het Latijnse stededicht. Oorsprong en ontwikkeling tot in de zeventiende eeuw*, Amsterdam 1990, dissertatie Nijmegen. Constantijn Huygens' *Stede-stemmen en Dorpen* is uitgegeven door C.W. de Kruyter als deel 223 in de serie *Klassiek Letterkundig Pantheon*, Zutphen [1981]. De inleiding bevat veel informatie over de achtergronden en de stilistische aankleding van het genre. Een psychokritische interpretatie van stedemaagden in literaire teksten bij A.J. Gelderblom: 'De maagd en de mannen', in: *Mannen en maagden in Hollands tuin. Interpretatieve studies van Nederlandse letterkunde 1575-1781*, Amsterdam 1991, p. 78-93, dissertatie Utrecht.

Rijk aan materiaal, maar methodisch achterhaald is de studie van T.J. Beening: *Het landschap in de Nederlandse letterkunde van de renaissance*, Nijmegen 1963, dissertatie Nijmegen. Beening probeert vooral expressieve landschapsliteratuur te vinden die hij wil vergelijken met de gevoelvolle landschappen uit de schilderkunst van de Nederlandse Gouden Eeuw. Voor de formele vereisten van literaire genres, voor het didactisch-moraliserende aspect van een landschap-in-letters en voor de uitbeelding van geformaliseerde natuur (polders, tuinen) heeft hij weinig oog. De voorgeschiedenis en de ontwikkeling van de Nederlandse hofdichten zijn beschreven door P.A.F. van Veen: *De soeticheydt des buyten-levens, vergheselschap met de boucken. Het hofdicht als tak van een georgische literatuur*, Den Haag 1960 of tweede druk Utrecht z.j., dissertatie Leiden. Een aanvulling op Van Veen geeft W.B. de Vries: 'Toetsing van een genre: vier onbekende achttiende-eeuwse hofdichten', in: *De nieuwe taalgids* 78 (1985), p. 110-126. Dezelfde auteur signaleert de bijzonderheid van Constantijn Huygens als hofdichtschrijver:

‘*Hofwijck*, lusthof en speelweide: Huygens' spel met het georgische genre’, in: *De nieuwe taalgids* 71 (1978), p. 307-317. Zie ook W.B. de Vries: ‘12 februari 1642: Huygens wijdt zijn nieuwe buitengoed Hofwyck in’, Essay 42 in *Nederlandse literatuur, een geschiedenis*, red. M.A. Schenkeveld-van der Dussen e.a., Groningen 1993, p. 237-242. Een politiek-maatschappelijke interpretatie van hofdichten is geformuleerd door A.J. Gelderblom: ‘Observaties op de buitenplaats’ in het hierboven genoemde *Mannen en maagden in Hollands tuin*, p. 120-136. Voor het literaire landschap als instrument van morele educatie en voor de dichter Snakenburg leze men M.A. Schenkevelds hoofdstuk ‘Moral landscapes’ in haar studie *Dutch literature in the age of Rembrandt. Themes and ideas*, Amsterdam etc. 1991, p. 93-113. In het Nederlands verschenen als *Nederlandse literatuur in de tijd van Rembrandt*, Utrecht 1994. Erik de Jong heeft de werkelijkheid van de Nederlandse buitenplaatsen gedocumenteerd en toegelicht in zijn Groningse proefschrift *Natuur en kunst. Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur 1650-1740*, Amsterdam 1993.

Het gewichtige genre van het stroomdicht kan zich niet verheugen in grote belangstelling bij de literatuurhistorici. Over Antonides van der Goes als stroomdichter is in recente tijd weinig geschreven. Men raadplege W.A.P. Smit: ‘Iets over het derde boek en over de bronnen van Antonides' *Y-stroom*’, in: *Twaalf studies* (Zwolle 1968, p. 92-98). De *Ysselstroom* van J. Norel werd in 1978 in facsimile herdrukt door uitgeverij De Bosbes in Oosterbeek.

Ook over de kleine letterkundige genres met topografische inslag bestaat betrekkelijk weinig secundaire literatuur. De gelegenheidsgedichten zijn besproken door M.A. Schenkeveld-van der Dussen: ‘Poëzie als gebruiksartikel: gelegenheidsgedichten in de zeventiende eeuw’, in: M. Spies (red.): *Historische letterkunde. Facetten van vakbeoefening*, Groningen 1984, p. 75-92. Over de ‘invallende gedachten’, in het bijzonder bij

Lodenstein, is voor het eerst gepubliceerd door K. Porteman: 'Zeventiende-eeuwse dichters in last', in: Dirk de Geest en Marc van Vaeck (red.): *Brekende spiegels. Beeldveranderingen in de Nederlandse literatuur*, Leuven 1992, p. 43-57, in het bijzonder p. 53-57.

Toelichtingen

9 Joost van den Vondel *Op Amstelredam*. Uit *De werken*, deel III, Amsterdam 1929, p. 354.

Vondel schreef een eerste versie van dit gedicht in 1631. In 1647 publiceerde hij deze variant met twee nieuwe begin- en twee nieuwe slotregels. De volle welvarende stad onder de keizerskroon rijst tot aan de top van de hemel en rust op heipalen die tot aan de onderwereld reiken, waar Pluto heerst. Als enige bedreiging voor de welvaart ziet Vondel de heerszucht van de hervormde predikanten. *Blindhokken* (12) is een term uit de valkeijacht: temmen door opsluiting in het donker.

9 Gerbrand Adriaanszoon Bredero *Sonnet*. Uit *Groot liedboek*, Amsterdam 1622, p. A2r.

Eerder in de zeventiende eeuw is Bredero getuige van de opkomst van Amsterdam. De stad is belangrijk in de oorlog met Spanje. Door handelscontacten over de hele wereld, wijs bestuur en Gods hulp zal de vijand overwonnen kunnen worden.

10 Hendrik Laurenszoon Spiegel *Lofdicht tot eer van Amsterdam*. Uit J.I. Pontanus: *Historische beschrijvinghe der seer wijt beroemde coop-stadt Amsterdam*, Amsterdam 1614, p. 275-276.

Spiegel schetst de drukte in Amsterdam kort na 1600. Hij verwerkt traditionele onderdelen van de stedelof: beschrijving van de topografische ligging, van de activiteiten van de inwoners en van de verschillende vreemde kooplui. Het omgekeerde bos van heipalen (9-10) is een typisch Amsterdams element. De nadruk op de veelheid van produkten hoort bij de lofprijzing van een handelsstad. Verwisselen doet winnen! Maar in 31-32 en aan het slot van het gedicht neemt Spiegel afstand van stad en rijkdom: lekker eten en geld kunnen je ook kwellen. Het is beter alleen dat te verlangen wat je echt nodig

hebt. Dan is je gemoed gerust en kun je je aan het dichten wijden.

33 *overhalen*: opsommen; 23, 34, 50 *nooddruft*: dat wat men nodig heeft om eenvoudig te leven; 40 *karsaaien*: grove lakense stoffen.

12 Willem Godschalk van Focquenbroch *Op Amsterdam*. Uit *Thalia, of geurige zang-godin*, deel II, in *Alle de wercken*, Amsterdam 1679, p. 282-283.

In dit hekeldicht wordt de stedelof omgekeerd. De rijkdom van Amsterdam ontaardt in gierigheid. Eer, liefde, deugd en gaven van de ziel tellen in een grote stad niet mee. In 45 klinkt Focquenbrochs lijfspreuk door: *Fumus gloria mundi*. Dat wil zeggen: de eer van de wereld is (vergankelijk als) rook.

1 *kijers*: kinderen; 11 *Lukvrouw*: vrouwe Fortuna; 16 *stoters-koek*: koek die tweeënhalf stuiver kost; 19 *veest*: scheet; 35 *Fortuin*: vrouwe Fortuna; 42 *'t blinde en dartele wijf*: idem.

13 Anoniem *Hollands ontaarding*. Uit *Latynsche en Nederduitsche keurdichten*, derde vervolg, Utrecht 1728, p. 68.

Het rijke Holland wil niets van kunstenaars weten. De bestuurders denken alleen aan hun eigen belang. Het geld wordt allerwegen verbrast, maar dichters krijgen niets en goede burgers, die in tijden van oorlog het land moesten verdedigen, worden nu door de regenten en hun knechten afgebekt.

3 *Plutus*: god van de rijkdom; 4 *Febus*: Apollo, god van de kunsten; 7 *Dafnes loof*: laurier, Apollo's beloning voor goede dichters; 11 *zacht gedoekt*: voor het lapje gehouden; 20 *Hydra*: veelkoppige slang, verpersoonlijking van de oorlog; 24 *Maro en Homeer*: Vergilius en Homerus, de grootste dichters van de oudheid.

14 Anoniem *Aan het eertijds nederig Rotterdam*. Uit *Latynsche en Nederduytsche keurdichten*, vijfde vervolg, Utrecht 1729, p. 97.

Rotterdams zedelijke achteruitgang wordt gehegeld in een serie negatieve karakteristieken. Het Latijnse motto komt uit de *Aeneïd* van Vergilius (II, 274) en betekent: Wat is hij, vergeleken met destijds, veranderd! Regel 13 herhaalt dit motief.

10 *kuf*: bordeel; 19 *Themis*: godin van het recht.

15 Hubert Korneliszoon Poot *Akkerleven*. Uit *Gedichten*, Delft 1722, p. 367-377.

In zijn vrije navolging van Horatius' 'Beatus ille' neemt Poot ook elementen op uit de traditie van Vergilius' *Georgica*, zoals het vermelden van de seizoenen.

5 *braveert*: evenaart; 8 *kouter*: ploegijzer; 21 *meê*: mede, uit honing bereide drank; 40 *loze*: slim opgestelde; 41 *raên*: wielen, boerenkar; 53 *kruitben*: groentemand.

18 Jan Luiken 'Wie d'onrust niet in 't harte heeft (...)'. Uit *Duytse lier*, Amsterdam 1671, p. 97-100.

Luikens imitatie van Horatius' 'Beatus ille' is verdeeld in elf achtregelige strofen. Door het noemen van Cats en Westerbaen sluit de dichter aan bij de vaderlandse hofdichttraditie, namelijk bij Cats' *Ouderdom, buyten-leven en hofgedachten, op Sorghvliet* uit 1656 en Westerbaens *Ockenburgh* uit 1654.

2 *onnozele*: onschuldige; 5 *braveert*: evenaart; 26 *huisman*: boer; 29 *guil*: paard, knol; 38: *wijnruit*: bepaalde sierheester met geneeskrachtige bladeren; 52 *strijken*: naar het eind lopen; 60 *muiten*: schuilhoeken.

20 Dirk Volkertszoon Coornhert *Vertaling van Horatius' tweede epode* Beatus ille. Uit *Lied-boeck*, in *Wercken*, deel I, Amsterdam 1629, p. 488 verso.

Coornherts Horatius-vertaling is waarschijnlijk geschreven rond 1570. Het acrostichon in de slotstrofe, een rederijkerstrekje, verbindt de dichter met zijn vrienden Raasvelt en Hofslach. De tekst kan worden gezongen op de melodie van Psalm 23 en

bevat nogal wat bijvoeglijke naamwoorden die achter het bijbehorend zelfstandig naamwoord staan. Het landschap met dalwaarts schietende beekjes en steile klippen is een typische *locus amoenus*. Coornhert ziet daar geen plaats voor onrustige verliefdheden, maar wel voor een stabiel huwelijk.

11 *melkfonteinen*: koeien; 22 *Sylvaan*: god van wouden en akkers; 28 *daal*: naar het dal 34 *lagen*: hinderlagen; 35 *blinde*: onzichtbare; 37 *duchtig*: angstig; 42 *ruimen*: het veld ruimen; 49 *verne wijn*: wijn die geschikt is om lang te worden bewaard; 55 *als... dogen*: zoals het lam (verwijzing naar Christus) voor ons moest lijden; 64 *Slachtende heel*: Helemaal gelijkend op.

23 Constantijn Huygens *Amsterdam*. Uit *De gedichten*, ed. J.A. Worp, deel II, Groningen 1893, p. 69-70.

Huygens schreef het stededicht op Amsterdam op 7 september 1624. In dit vers is Amsterdam zelf aan het woord. De stad wil dat vreemdelingen zich niet aan gewone verwondering overgeven, maar zo onder de indruk raken dat ze in zwijm vallen. De vergelijking met andere steden (Venetië, Rome, Parijs, Cairo) is in dit genre heel gebruikelijk.

8 *niet met allen*: helemaal niets; 10 *schriklijkst*: het sterkst door schrik bevangen.

23 Constantijn Huygens *Rotterdam*. Uit *De gedichten*, ed. J.A. Worp, deel II, Groningen 1893, p. 73-74.

Op 18 september 1624 maakte Huygens dit stededichtje op de handelsstad aan de Nieuwe Maas. Uit zes rivieren stroomt het water voor Rotterdam langs. De stad is rijker dan ze ooit is geweest. Ze kan het weliswaar niet winnen van Amsterdam, althans wat omvang van de handel betreft, maar de Maas wint het van het IJ doordat ze uit zes rivieren bestaat.

3 *buik*: bedding; *buren*: met elkaar omgaan; 8 *de wildernis der averechtse bomen*: de massale hoeveelheid heipalen, en dus gebouwen, in Amsterdam.

24 Constantijn Huygens *Schiedam*. Uit *De gedichten*, ed. J.A. Worp, deel II, Groningen 1893, p. 74.

Dit gedicht werd door Huygens genoteerd op 20 september 1624. Ook hier is de stad zelf sprekend ingevoerd. Ze noemt allereerst haar topografische situering: Schieland ligt omsloten door drie rivieren, namelijk Schie, Gouwe en Maas. Dan komt de economie aan bod. Schiedam vervaardigde visnetten uit hennep. Bij het hennepdraaien op de lijnbaan maakten de arbeiders en arbeidsters hun handen nat met speeksel ('hennep-kwijn'). Al draaiende liepen ze achteruit ('ruggelings gespin'). De haring werd op zee in dit 'spinsel' van netten gevangen en daarna in de Schiedamse haven aangevoerd. Vervolgens werd de ingemaakte haring met bijbehorende documenten van echtheid ('brieven') weer naar zee gebracht, voor de export wel te verstaan.

24 Constantijn Huygens *'s-Gravenhage*. Uit *De gedichten*, ed. J.A. Worp, deel II, Groningen 1893, p. 67-68.

Deze tekst, het eerste van Huygens' reeksje 'De dorpen' dat hij opdroeg aan zijn vriendin Dorothea van Dorp, is geschreven op 27 augustus 1624. Den Haag, een vrouwelijk personage, is aan het woord en prijst zichzelf de hemel in. Weliswaar heeft de residentie geen stadsrechten, toch is ze niet zo'n dorp waar onbestrate paden lopen. Nee, hier heeft iedere straat het aanzien van een stad. Ook wie 'uit de muren' komt, dat wil zeggen uit een echte, ommuurde stad, kan hier vermaak vinden. De burens (bondgenoten van de Republiek) dingen graag naar de hand van deze 'vrijster'.

24 Jacob Lescaille *Lof van Dordrecht*. Uit J. Blaeu: *Toonneel der steden van de Vereenighde Nederlanden, met hare beschrijvingen*, deel I, Amsterdam 1652, ij A2 d.

Terwijl Huygens zijn steden en dorpen zelf laat spreken, geeft Lescailles stededicht op de oudste stad van Holland een

toespraakje *tot* de Dordtse maagd. In de Staten van Holland had Dordrecht het recht om als eerste van de steden (haar ‘zusters’) het woord te voeren. De Hollandse graven werden er voorheen met pracht en praal ontvangen.

25 Jacob Lescaille *Lof van Leiden*. Uit de hierboven genoemde atlas van Blaeu, deel I, ij D4 d.

De grote verdienste van Leiden is volgens Lescaille het doorstaan van het Spaanse beleg. Gedwongen door een overstroming en een zuidwesterstorm moesten de belegeraars de aftocht blazen; op 3 oktober 1574 was de door pest en honger geteisterde stad in handen van de geuzen. Willem de Zwijger beloonde Leidens volharding in 1575 met de stichting van een universiteit. Sindsdien is Leiden een stad van Apollo, de god van de kunsten, en Pallas, de godin van de wijsheid. Maar *en passant* (7-8) kijkt de dichter ook even naar het verre verleden: in 1222 was hier graaf Willem II geboren, die in 1247 tot Rooms-Koning werd gekroond.

26 Jan van der Veen ‘*Hoe Grol, de loze hoer, haar geest korts heeft gegeven*’. Uit *Over-zeesche zege en bruylofts-zangen*, Amstelredam 1642, p. 1-4.

De Deventer dichtende apotheker Jan van der Veen, fel antikatholiek en anti-Spaans, ziet met genoegen dat Groenlo in augustus 1627 door Frederik Hendrik op de Spanjaarden wordt veroverd en toegevoegd aan het gebied van de Republiek. Terwijl in idealiserende stededichten gewoonlijk een *stedemaagd* voorkomt, wordt Grol, dat zo lang met Spanje had geheuld, hier uitgescholden voor hoer. Gelukkig is haar sterven nabij.

1 *loze*: doortrapte; 4 *guitelij*: schelmerij; 6 *Ravenaas*: Het galgengebroed; 10 *stenen*: kreunen; 20 *uil* en *aap*: symbolen van onheil en wellust; 21 *broer Cornelis*: aanduiding van de priester die het stervende Grol de laatste sacramenten moet toedienen.

De naam is een toespeling op Broer Cornelis Abrahamsz van Brugge (1521-1581), een franciscaner monnik met een afschuwwekkende reputatie van liederlijkheid en onbetrouwbaarheid; 22 *witgebakken melis*: hostie; 42 *Babel*: Babylon, scheldwoord voor Rome en de katholieke kerk; 49 *brandziekt'*: koortsige pestachtige aandoening; *Stuur Recht*: zinspreuk van Jan van der Veen.

27 Constantijn Huygens *Hofwijk* (gedeelten). Uit *Vitaulium. Hofwyck. Hofstede vanden Heere van Zuylichem onder Voorburgh*, 's Graven-hage 1653, resp.p. 1-3, 7-8, 85-90, 106-107, 97-98.

In 1642 had Huygens de door hemzelf ontworpen buitenplaats Hofwijk bij Voorburg in gebruik genomen. Er was een grote geometrische tuin en aan het eind daarvan, bij de Vliet, stond het huis. De huidige situatie bij NS-station Voorburg laat van de oorspronkelijke tuinen niets meer herkennen, maar het huis van Huygens staat er nog in zijn zeventiende-eeuwse gedaante. Voor de dichter-diplomaat werd het buiten een geliefd oord van bezinning naast en na zijn actieve leven in dienst van de Oranjes. Het hofdicht *Hofwijk* past in de vergiliaans-georgische traditie en heeft in de Nederlandse letterkunde veel invloed gehad. Huygens houdt zich overigens niet strikt aan de regels van het genre, maar vlecht voortdurend individuele observaties en eigenzinnige literaire spelletjes door zijn tekst.

Aan het begin van *Hofwijk* geeft de dichter zich rekenschap van zijn leeftijd. Misschien is zijn levenssnaar binnenkort versleten. Het buiten Hofwijk is voltooid en moet nu in een hofdicht worden vereeuwigd, want zijn geliefde retraïte bij Voorburg mag niet onderdoen voor het Voorhout in Den Haag, waaraan hij in zijn jonge jaren al een gedicht had gewijd. Hofwijk is bovendien zijn eigen maaksel. Vandaar: 'Ik wil zingen wat ik poot en rijmen wat ik bouw' (23). Dat is het echte vereeuwigen, want literaire teksten op papier zullen het mensenwerk

dat ze beschrijven makkelijk kunnen overleven.

In de tweede hier opgenomen passage wordt de locatie aan de Voorburgse Vliet behandeld. Het perceel bestaat uit twee helften, gescheiden door een weg. Het ene deel is vruchtbare klei, het andere is krocht (droge zandgrond).

Het volgende tekstdeel blik honderd jaar vooruit. Huygens' aanplant is nu een bos, dat het midden houdt tussen tam en verwilderd. De eiken in het tamme gedeelte zijn in principe 'zaag-baar', maar de dichter wil ze sparen als gepoot 'potgeld' (spaargeld) en hoopt dat zijn nageslacht deze wens zal respecteren.

De drukte op het water voor Hofwijk is enorm. De tijd is er aan de beurtschepen af te meten. De jagerboef (de berijder van het paard dat schuiten sleept) fluit zijn liedjes en Huygens voert gesprekjes met passerende schippers. Hij staat op de oever van de Vliet en op de rand van zijn eigen vijver. De schippers voelen wel voor een praatje, maar zeggen niet alles ronduit in Huygens' gezicht. Ze hebben het niet breed, maar hopen altijd op onverwachte voordeeltjes, zodat ze tenminste het trekgeld (het loon van de jagerboef) kunnen betalen. Zo niet, dan moeten ze het schip zelf slepen. De dichter kan wel bevroeden hoe zij over zijn rijkdom en zijn besteding van rozenobels (gouden munten) oordelen, maar geeft tegelijkertijd aan dat hun sociale kritiek misplaatst is: niet de arme schippers zijn ongelukkig, maar juist hij, de hoge ambtsdrager met zijn drukkende verantwoordelijkheden, die altijd maar in het verfoeilijke politieke bedrijf van Den Haag moet verkeren.

Het vijfde geciteerde stuk tekst gaat over de vissen in de vijvers (broeken) om het huis. Ze ontvluchten er de drukte van de Vliet. Gewoonlijk spreken hofdichters over vissen als potentieel voedsel: je kweekt ze om ze te kunnen eten. Huygens wijkt daar niet van af, maar maakt wel een literair grapje. Hij draait het perspectief om, door zich in te denken hoe de vissen elkaar waarschuwen voor de levensgevaarlijke keuken van zijn buitenplaats.

In het slotgedeelte protesteert de dichter tegen de slaap ('vaak') die zijn tijd zo versnipperd. Hij beseft evenwel dat God de mens als een microkosmos heeft geschapen die elke dag dankzij de slaap wordt vernieuwd. De slaap is een soort van sterven waaruit nieuw leven voortkomt. De mens dient zich zodanig voorbereid ter ruste te leggen, dat hij bij het wakker worden gereed is voor het Laatste Oordeel.

35 Jan Vos *Tuinbron op Goudestein*. Uit *Alle de gedichten*, Amsterdam 1662, p. 375.

De veelzijdige Jan Vos (hij was onder meer glazenmaker, ambtenaar van de wijnaccijns en schouwburgregent in Amsterdam) heeft een groot dichterlijk oeuvre op zijn naam staan. Na een bezoek aan Goudestein, het buiten van zijn beschermers de Huydecopers te Maarssen aan de Vecht, vereeuwigd hij onderdelen van de tuin in korte gedichten. Elke strofe eindigt in een spreekwoordachtige formulering, een sententie.

1 *Arcadië*: liefelijke streek in het oude Griekenland; 2 *Diana*: godin van de jacht; 10 *hert*: Actaeon, die Diana en haar nimfen tijdens het baden begluurde, werd door de godin voor straf in een hert veranderd; 14 *Hippokreen*: 'Hengstebron', bron op de dichtersberg Helikon. Wie hieruit dronk, werd een dichter.

36 Jan Vos *Diergaarde op Goudestein*. Uit *Alle de gedichten*, Amsterdam 1662, p. 246-247.

10 *blood*: angstig; 13 *Argusogen*: Argus' lichaam was bedekt met honderd ogen, waarvan de ene helft waakte en de andere helft sliep. Hij moest Io bewaken, maar de god Mercurius wist hem te overmeesteren door met muziek van een herdersfluit de nog openstaande ogen in slaap te laten vallen en Argus vervolgens te onthoofden. Daarop plaatste godin Juno diens ogen op de staart van de pauw; *vertogen*: vertonen.

37 Constantijn Huygens *Drie gedichten op Goudestein*. Uit *De gedichten*, ed. J.A. Worp, deel VI, Groningen 1896, p. 63-64.

Ook Huygens bezoekt de Huydecopers in Maarssen. Op 21 augustus 1656 en tijdens zijn terugreis naar Hofwijk, de dag daarna, schrijft hij drie puntgedichten op Goudestein. Hij maakt woordspelletjes op Vecht/vechten/aanvechtingen en op Vecht/vocht. De Voorburgers, zegt hij, nemen het hem kwalijk dat hij zo uitvoerig en enthousiast schrijft over Goudestein, maar ze kunnen hem niet overtuigen, want hij heeft het gelijk aan zijn kant.

38 Jan Vos *Kommerrust* (gedeelten). Uit *Alle de gedichten*, Amsterdam 1662, (tweede paginering) p. 93-94 en 116-117.

De hofgedichten van Jan Vos vallen op door hun allegorische en mythologische aankleding van de topografische uitbeelding. De godin Pallas of Minerva heeft zelf de opdracht gegeven tot de aanleg van Kommerrust bij Naarden, als een oase in de door oorlog verscheurde wereld. Kommerrust staat als een zon in een stralenkrans van andere buitenplaatsen. Pallas' lieveling Uittenboogaardt zal er kunnen tuinieren en studeren. Het buitenleven wint het makkelijk van de slechte stad. De hof en boomgaard overtreffen de tuin van Atlas waar de gouden appels der Hesperiden groeiden, die door Hercules werden geroofd.

1 *Zanggodin*: Muze; 5 *Staatzucht*: Heerszucht; 10 *Maar... onderdanen*: verwijzing naar het uitmoorden van Naarden door de Spanjaarden in juli 1572; 15 *wraakt*: verwerpt; 16 *Kato*: de Romeinse staatsman Cato de Oude (234-149 v.Chr.) verzette zich tegen de luxe van het stadsleven; 53 *schilferige bol*: nl. van de tulp; 58 *rist*: spruit van een bessestruik; 59 *zerpigzoete*: zuur-zoete; 62 *nektar*: godendrank; 63 *Jupiter*: de oppergod; 70 *Bacchus*: god van de wijn; 72 *Bachrach*: wijnverbouwend dorp aan de Rijn in Duitsland.

41 Joost van den Vondel *Aan de leeuw van Holland*. Uit *De werken*, deel IV, Amsterdam 1930, p. 296-297.

In de jaren 1630 maakte men plannen om de Haarlemmermeer droog te leggen. Het woeste water vrat aan alle kanten het omringende land aan. Vondels gedicht verscheen in 1641 op een kaart van de voorgenomen bedijking. De dichter stelt het water voor als een wolf of een tering die het lichaam van de Hollandse leeuw van binnenuit aantast. Het zou overigens tot in de negentiende eeuw duren voordat de Haarlemmermeer daadwerkelijk werd ingepolderd.

3 *ijdel*: nutteloos; 17 *spoeien*: bespoedigen; 18 *ruimt*: slaat op de vlucht; 20 *goud uit schuim*: voordeel (van grond en graan) uit waardeloos schuimend water.

41 Joost van den Vondel *De nachtegaal van Amersfoort*. Uit *De werken*, deel VIII, Amsterdam 1935, p. 608-609.

Vondels traditioneel opgezette stedelof van Amersfoort dateert van 1657. Het motto is ontleend aan de *Georgica* van Vergilius (II, 149) en betekent: Hier is het onophoudelijk lente, ook in ongewone maanden. Vondel begint bij het begin: de oorsprong van Amersfoort, de tweede stad van het Sticht. De stichting is mythisch: op het zingen van nachtegaleen zouden de stenen van stad en muur zich vanzelf op elkaar hebben gestapeld. Daarna prijst hij de omgeving, de bronnen van bestaan, historische feiten en grote Amersfoorters uit verleden en heden. Amersfoort wordt weliswaar door rampen getroffen (overstromingen van de Eem en brand in de toren), toch mag de stad Gods bescherming genieten.

1 *Schoon*: Ofschoon; 10 *Tempe*: fraai dal in het oude Griekenland; *Hengstebron*: dichtersbron; 12 *Heil'ge Berg*: de Amersfoortse Berg, waar Sint Ursula ooit zou hebben vertoefd; *Duitse Helikon*: Nederlandse dichtersberg; 17 *mede*: honingdrank; 24 *slecht en recht*: eenvoudig en oprecht; 27 *Bourgonje*: aanslagen op Amersfoort door de Bourgondische hertogen mislukten

in 1427 en 1492; 30 *Oldenbarneveldt*: de door Vondel bewonderde staatsman Johan van Oldenbarneveldt (1547-1619) was in Amersfoort geboren; 37 *de held van Randebroek*: de architect Jacob van Campen (1595-1657).

43 Jan Vos *Aan Pijnenburg*. Uit *Alle de gedichten*, Amsterdam 1662, p. 278-279.

Een kort hofdicht dat de tegenstelling tussen stad en land uitwerkt. De dichter spreekt de buitenplaats bij Baarn aan als een persoon. Het slot van elke strofe klinkt als een sententie.

2 *schacht*: pen; 16-17 *Daar... sterven*: in juli 1572 werd Naarden door de Spanjaarden verwoest en uitgemoord; 19 *Pomona*: godin van het fruit; 20 *Flora*: godin van de bloemen; 23 *Bacchus*: god van de wijn; 31 *Ceres*: godin van het graan, getooid met een haardos van korenaren; 32 *Pan*: herdersgod, half mens half bok van gestalte; *Diaan*: de jachtgodin Diana; 36 *Parnas*: Parnassus, de dichtersberg; *weten*: kennen; 45 *Apol*: Apollo, de god van de kunsten.

45 Joachim Oudaan *'t Landleven*. Uit *Gedichten. Noit voor dezen in 't licht gezien*, ed. H.K. Poot, Delf 1724, p. 142-144.

De vrome en geleerde Rotterdamse zakenman Oudaan schrijft dit gedicht in 1652 voor zijn vriend Van Wouw, een liefhebber van de klassieke oudheid en verzamelaar van prenten, penningen en beeldjes. Stilistisch verraadt de tekst invloeden van Spiegel (vooral in de gedrongen formuleringen) en Vondel. Inhoudelijk zijn er landelijke motieven uit Horatius en Vergilius te herkennen.

3 *grage geesten*: belangstellende liefhebbers; 4 *weet betrachten*: kennis nastreven; 13 *Attalus*: koning van Pergamon (241-197 v.Chr.), stichter van de bibliotheek aldaar en minnaar van het landleven; 20 *Wien*: nl. het nederig hart; 30 *wuft*: ijl; 31 *natuurboek*: de schepping als Gods tweede boek; *dwelmt en suft*: zich peinzend laat meevoeren; 33 *staat hier dier*: is hier erg kostbaar;

34 *te bet*: nog beter; 38 *tuimelgunst*: steeds wisselende genegenheid; 45 *eerachtings juiste stip*: de precieze details van de etiquette; 50 *overdwaalse*: vergezochte; 63 *ommeslag*: beslommeringen; 66 *nijd*: afgunst; *verschoont*: spaart; 67 *die*: nl. de nijd; 73 *hou'*: meen; 75 *de bouw*: het werk op het land.

48 Joannes Antonides van der Goes *De IJstroom* (gedeelten). Uit *Alle de gedichten*, zesde druk, Amsterdam 1748, (met afzonderlijke paginering voor *De IJstroom*) p. 1-3, 4-5, 12-13, 102, 104, 105, 111, 122-123.

Door zijn tijdgenoten werd Antonides beschouwd als de evenknie van Vondel. Dat oordeel heeft in later tijd geen stand gehouden, maar het stroomdicht *De IJstroom* is nog altijd imponerend door omvang, compositie en rijkdom van stijl. Het onderwerp is niet zozeer het IJ zelf, als wel de glorie van wereldhandelsstad Amsterdam. In het eerste boek wandelen we met de dichter van west naar oost langs de oevers van het IJ. In het vierde boek klauteren we op het stadhuis op de Dam om panoramisch over de omgeving uit te kijken.

Boek 1. 1 *malen*: schilderen; 3 *de dag*: het zonlicht; 14 *zijnen*: nl. van het IJ; 15 *bouwt*: bevaart; 17 *wimpelkruisen*: de andreaskruisen in het Amsterdamse wapen; 19 *halve maan*: verwijst naar de vorm van Amsterdams plattegrond; 24 *stroomgod*: god van het IJ; *Hippokreen*: dichtersbron; 25 *Helikon*: de dichtersberg in het oude Griekenland; 27 *Hoefbeek*: Hippokrene, zie annotatie bij 24; *Parnas*: Parnassus, aan Apollo gewijde berg in Griekenland; 31 *masten... ingeslagen*: in de diepte geslagen palen die de golfslag moeten breken; 36 *walkortouwen*: op de muren geplaatste stukken geschut; *affuiten*: onderstellen; 40 *Zandhoek*: aan de Zandhoek werden zeeschepen van ballast voorzien; 45 *abeel*: populier; 48 *Jupijn*: Jupiter, de oppergod, die op Kreta geboren was; 50 *Febus*: de god Apollo, die geboren was en vereerd werd op het drijvende eiland Delos; 60 *Vismarkt*: tot de vaste onderdelen van stroomdichten behoort het opsommen

van de voorhanden vissoorten; 64 *geltekarpers*: mannetjeskarpers; 66 *Domitiaan*: de Romeinse keizer Domitianus (51-96); 70 *barm*: barbeel; 75 *karen*: vismanden; 89 *zeerondeelgordijn*: gordijn langs de bolwerken aan het water; 96 *kreits*: kring, omtrek; 100 *moe rinkinkens*: het pierewaaien beu.

Boek 4. 26 *eigen moeder*: nl. het Hollandse land langs zijn oevers; 30 *kil*: bedding; 36 *santorij*: knoopkruid; 37 *afgestormde sloten*: verwoeste kastelen; 39 *ontzien*: gevreesd; 46 *kouter*: ploegijzer.

Voorspelling van de meermin. 2 *omgekeerde bomen*: heipalen; 14 *wijk*: wijkplaats; 25 *mei*: ruiker; 30 *Palladium*: beeld van een beschermgodin, i.c. van de Vrijheid.

54 J. Norel *De IJsselstroom* (gedeelten). Naar de uitgave Amsterdam 1693.

Naast Antonides is Norel maar een gebrekkig stroomdichter. Hij laat echter goed zien hoe in het oosten van de Republiek een eerbiedwaardig topografisch genre zijn eigen, wat provinciale vertegenwoordiger krijgt. Volgens de eisen van het genre geeft de dichter een vergelijking met een hele catalogus van andere rivieren. Ook de vissen komen aan bod. We volgen in deze passages zijn blik vanaf Kampen tot bij de havezates Herksen en Anem onder Wijhe, en reizen dan met hem vanaf Nijenbeek bij Voorst over de Veluwe naar het noorden terug. Aan het slot beschouwen we de hele provincie Overijssel in vogelvlucht.

2 *Zuidernat*: de Zuiderzee; 16 *Alexander*: het is onduidelijk naar welke paus van deze naam Norel verwijst; 35 *Eridaan*: Po; 75 *brug*: nl. te Kampen; 77 *der Britten koning*: stadhouder-koning Willem III; 148 *Klio*: de muze van de geschiedschrijving; 159 *zeven landen*: de Republiek der Verenigde Nederlanden; 186 *zeilsteen*: magneet; 161 *veldheer*: Willem III, die als koning heerste over Engeland, Schotland en Ierland; 197 *twintig jaar geleden*: in de oorlogsjaren 1672-1674.

61 Jan van der Veen *Inleiding door de scheepvaart* (gedeelten). Uit *Over-zeesche zege en bruylofts-zangen*, Amsterdam 1642, p. 302-310.

Van Deventer naar Amsterdam reisde men het snelst per schip, via IJssel en Zuiderzee. Jan van der Veen maakt die tocht en kleedt zijn verslag in als een journaal van een ontdekkingsreis over de wereld: andere continenten met vreemde dieren, ontberingen op het water en ten slotte de aankomst in een onbekende stad.

11 *rak*: nauw en recht stuk vaarwater; 20 *boog*: gradenboog (instrument voor de navigatie); 22 *met... stiet*: met vaarbomen flink duwde; 25 *Sinte Delewijn*: gefingeerde heilige van de alcoholische dranken; *Wat... bescheerd*: Wat was daar voor ons beschikt; 31 *Gelrianen*: inwoners van Gelderland; 40 *ooievaars*: hier als woordgrapje letterlijk opgevat: vaders van ooien, d.w.z. rammen; 51 *de lap*: het zeil; 60 *Ens*: hoofdplaats van het eiland Schokland; *te loevert uit*: aan de zijde waar de wind staat; 73 *Batavianen*: Hollanders; 84 *slecht*: eenvoudig; 86 *beeldt... leven*: nl. in *Kostelijk mal* (1622), een satire op de mode; 91 *vernam*: in het oog kreeg.

64 Jan Vos *Aan Amsterdam*. Uit *Alle de gedichten*, Amsterdam 1662, p. 375.

Een van Vos' honderden puntgedichten gaat over de Amsterdamse Beurs aan het Rokin, die op vijf bogen over het water was gebouwd. Water en winst hebben iets gemeen: ze zijn allebei even grillig.

64 J. Six van Chandelier *Op de toren te Middelburg*. Uit *Poësy*, Amsterdam 1657, p. 235.

Welke scheve toren van Middelburg Six hier bedoelt, is niet bekend. Jupiter is bevreesd dat Atlas, die de hemel torst, te oud wordt voor zijn taak. Samen met de andere goden besluit hij om aan deze reus, deze Goliath, een toren toe te voegen. De hemel

is zo zwaar dat de toren scheefzakt, maar toch houdt het bouwsel stand. Van de *Gedichten* van Six verscheen in 1991 een standaardeditie door A.E. Jacobs (Assen etc., twee delen).

65 Jan Vos *Op de brand van de Nieuwe Kerk in Amsterdam*. Uit *Alle de gedichten*, Amsterdam 1662, p. 265-267.

Rond het middaguur van 11 januari 1645 ontstond er brand in de kap van de Nieuwe Kerk in Amsterdam. De oorzaak lag bij een onvoorzichtige loodgieter. De kap stortte weldra in de kerk, die grotendeels uitbrandde. Jan Vos schrijft er een gelegenheidsgedicht over met veel paradoxen. Zelfs de zon is bevreesd voor dit aardse vuur en de IJgod zoekt dekking onder het ijs. De klokken storten neer en smelten, de graven barsten open. Vos stelt zich voor hoe de doden menen dat het Laatste Oordeel is aangebroken.

10 *Faëton*: zoon van de zonnegod Helios, die eenmaal de zonnewagen mocht besturen. Hij liet de zon echter ontsporen, waardoor de aarde in brand kwam te staan; 21 *bestaat*: probeert; 47 *stoutste*: dapperste; *verkrachten*: overheersen; 48 *vierschaar*: rechtbank; 55 *Davids schelle zangen*: helder kerkgezag, geïnspireerd door de muziek van koning David.

67 Johannes Vollenhove *Op de verschrikkelijke val van de Grote-Kerktoeren te Zwolle, in wintermaand 1682*. Uit *Poëzy*, Amsterdam 1686, p. 331-336.

Dominee Vollenhove plaatst de instorting van de Zwolse toren in een breed historisch verband. Zijn toespraak tot de stad bevat traditionele elementen van de stedelof: Zwolles bestuursvorm, geschiedenis en ligging. Evenals in het gedicht van Vos op de Nieuwe Kerk in Amsterdam is er sprake van instortingen en neervallende klokken. Ook het haar dat bij de aanschouwer ten berge rijst (36) komt voor bij Vos (4). Vollenhove onderzoekt de oorzaken van de instorting en rekent af met het katholieke bijgeloof dat een beeld van de engel Michaël, de schutspa-

troon van stad en kerk, de ramp had kunnen voorkomen. Alle door mensen gebouwde steden zullen immers eens vergaan. Tot slot maant hij de Zwollenaars om Gods waarschuwing ter harte te nemen en de ware kerk te zoeken in het geloof aan Gods woord, en niet in een stenen gebouw. Het motto komt uit Vergilius' *Aeneïd* (IX, 540-541) en luidt in vertaling: Door het gewicht stortte opeens de toren in, en de hele hemel galmde van het gekraak.

16 *Tien jaar*: Vollenhove was predikant in Zwolle van 1655 tot 1665; 28 *te mortel*: verpulverd; 44 *Pharos*: de vuurtoren van Alexandrië, hier als aanduiding van de Zwolse toren die als baken fungeerde voor schippers op de Zuiderzee; 46 *Hier... vatten*: de Domkerk van Utrecht werd in 1674 door een orkaan gedeeltelijk verwoest; 63 *toren aan de Scheld'*: de toren van de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Antwerpen was in 1548, 1606 en 1669 uitgebrand na blikseminslag; 70 *Numantië*: stad in Spanje, verwoest in 133 v.Chr.; 76 *Attila*: koning der Hunnen in de vijfde eeuw, berucht om zijn niets ontziende veldtochten; 79 *naald*: obelisk; 82 *Vitruvius*: Romeins architect uit de eerste eeuw v. Chr., schrijver van het handboek *De architectura*; 83 *Bonifaas*: paus Bonifatius IX (1389-1404) had de Zwolse kerk laten bouwen en bekostigd met de opbrengst van aflaten; 85 *Voorst*: na de val van het kasteel van Voorst in 1362 brak er voor Zwolle een bloeitijd aan; 90 *Siloam*: in *Lucas* 13:4 is sprake van een toren te Siloam binnen Jeruzalem, die neerstortte en achttien mensen doodde, wat beschouwd werd als een waarschuwing van God.

70 Johannes Vollenhove *Op de gruwzame nachts storm in wintermaand van het jaar 1660*. Uit *Poëzy*, Amsterdam 1686, p. 188-191.

Er is heel wat Nederlandse gelegenheidspoëzie geschreven op stormen en overstromingen en dit subgenre zou een aparte bestudering zeker verdienen. Vollenhove, in 1660 predikant in

Zwolle, waarschuwt de Nederlanders niet te veel te vertrouwen op hun materiële welvaart. Eén storm, de adem van God, en alles is voorbij. Het motto ontleent hij aan de *Aeneïs* van Vergilius (I, 43): En zij verstrooide de vloot en woelde met stormen de watervlakten om.

10 *De... dag*: Naar de andere kant van de wereld zeilt; 13 *te sta'*: ten voordeel; 23 *Tessel*: het eiland Texel, dat de storm niet kan beletten de Zuiderzee op te gaan; 34 *onder een*: door elkaar gegoooid; 35 *verlegen*: hulpeloze; 40 *bed*: bedding; 52 *Latium*: het Italiaanse vasteland, dat volgens de mythe door een storm van Sicilië zou zijn gescheiden; 65 *Toch... landverdriet*: Toch verhindert de schade op zee niet dat er ook op het land verdriet heerst; 77 *Gedoodverfd*: Doodsbleek.

74 Ludolf Smids *Groningens waterlood*. Uit *Poësye*, Amsterdam 1694, p.1-8.

De vele korte vragen en uitroepen in Smids' gedicht moeten ontredde en emotie overbrengen. Door de ramp van 1686 komen ook andere catastrofes in Groningen hem weer levendig voor de geest te staan.

1 *schachten*: vleugels; 23 *snabbe*: turfschuit; 31 *gaêloos*: weergaloos; 34 *'t pekel*: het zoute zeewater; 38 *onbewogen*: hardvochtige; 47 *bliksem*: op de avond van 1 mei 1671 was de bliksem in de A-kerk geslagen; 53 *'t Staal*: Het geschut van de oorlog met Munster en Keulen in de zomer van 1672.

77 Hendrik Snakenburg *Zware storm op de 16de van sprokkelmaand 1714*. Uit *Poëzy*, ed. Frans de Haes, Leiden 1753, p. 307-308.

Snakenburg was rector van de Latijnse school in Leiden. Hij had een goed oog voor de natuur en het weer. Zijn verslag van een storm in februari 1714 eindigt traditioneel, namelijk met een oproep tot bekering.

9 *als enkel niet*: alsof hij helemaal geen substantie had; 33 *verzaên*: verzadigen; 35 *stout*: overmoedig.

78 Johannes Vollenhove *Bruiloftsfeest*. Uit *Poëzy*, Amsterdam 1686, p.415-420.

Deze bruiloftszang van 1662 idealiseert niet alleen het bruidspaar, maar ook het landschap van Noord-Overijssel. Het motto komt uit de *Aeneïs* van Vergilius (1, 154) en betekent: Het gedruis van de zee ging helemaal liggen. Bruid en bruidegom zijn allereerst mooi door hun deugd, niet door uiterlijk of opschik. Heel de streek deelt in hun onderlinge harmonie. Tritons en zeemeerminnen maken zich op voor het feest. Nu zijn de stormen geweken. De liefde houdt de bruidegom jong, ook al heeft hij een zwaar ambt, en de gelukkige verbintenis is krachtiger dan stenen muren. Dat kan ook moeilijk anders, want het huwelijk is in de hemel gesloten.

7 *Utrechts mijter*: de bisschoppen van Utrecht, die ooit te Vollenhove een kasteel hadden bezeten; 17 *Hymen*: god van het huwelijk; 21 *vlammenstoker*: stokebrand, namelijk de liefdesgod Cupido; 23 *toorts of koker*: toorst of pijlenkoker, instrumenten van Cupido waarmee de zinnelijke liefde werd gestimuleerd; 32 *Godefrooi*: bisschop van Utrecht; 41 *IJsselmuiden*: de vader van de bruid, drost van Vollenhove; 81 *zeescha*: stormen overstromingsschade; 107 *wildzang*: zangvogels; 135 *Dies*: Daarom; *marren*: uitblijven.

82 Karel van Mander *Het beeld van de stad Haarlem (...)* Uit *Drie lofdichten op Haarlem*, ed. J.D. Rutgers van der Loeff, Haarlem 1911, p. 19-28 en 39-43.

Na zijn vlucht uit Vlaanderen was Karel van Mander in Haarlem gastvrij opgenomen, zoals hij ook zegt in de regels 247-250. Dit lange gedicht voor zijn nieuwe vaderstad bevat alle traditionele onderdelen van de stedelof: de ligging, de middelen van bestaan, de geschiedenis met een etymologische uitleg van de naam, en de verdiensten van de inwoners. Omdat Haarlem door de Spanjaarden was veroverd in 1573, kon Van Mander zich niet al te zeer beroemen op het recente verleden.

In plaats daarvan prijst hij het dappere karakter van de Haarlemmers en hun vrouwen, en grijpt hij terug op het legendarische verhaal van de verovering van Damiate door Haarlemse kruisvaarders in 1188. Na die gebeurtenis hadden de Duitse keizer en de patriarch van Jeruzalem aan Haarlem een nieuw stadswapen geschonken. Elke strofe van het gedicht heeft binnenrijm en eindigt met een algemene waarheid, een sententie. De dichter ondertekent met zijn lijfspreuk 'Een Is Nodig'.

17 *Uit Jonsten Verzaamt*: 'uit welbehagen bijeengekomen', naam van de Haarlemse rederijderskamer; 44 *gekwollen*: gekweld; 49 *Somma*: Om kort te gaan; 51 *bleken*: bleekvelden; 55 *om... verschonen*: om de stad mooier te maken; 67 *in hetzelfde conroot*: daar vlakbij; 74 *foreest*: woud; 79 *tempeest*: storm; 123 *vaillant*: moedig; 125 *Cornelis Tacitus*: Romeins geschiedschrijver (55-120); 137 *failleren*: falen; 146 *voorstonden... belegen*: hun belegerde stad verdedigden; 179 *pijne*: moeite; 180 *gehengen*: toestemming; 205 *vroed*: verstandig; 222 *sabel*: zwart; 224 *invariabel*: onveranderlijk.

91 Frans de Haes *Op het pakhuis van de Oostindische Compagnie te Rotterdam*. Uit *De nagelaten gedichten en Nederduitsche spraakkunst*, Amsteldam 1764, p. 102.

91 Johannes Vollenhove *Drie gedichten voor een hoekhuis van de Oog in 't Zeilstraat te 's-Gravenhage*. Uit *Poëzy*, Amsterdam 1686, p.592-593.

92 Johannes Vollenhove *Op de Franse Kerk in 's-Gravenhage*. Uit *Poëzy*, Amsterdam 1686, p. 351-352.

De Hofkapel op het Binnenhof, thans verdwenen, was voor de Reformatie gewijd geweest aan Maria. In de zeventiende eeuw kerkte de Waalse gemeente er.

92 Johannes Vollenhove *Op de Nieuwe Kerk in 's-Gravenhage*. Uit *Poëzy*, Amsterdam 1686, p. 350-351.

De Nieuwe Kerk aan het Spui was in 1649-1656 gebouwd naar ontwerp van Pieter Noorwits. Daarvoor lag op die plaats een groezelig steegje, het Padmoes. Vollenhove verbindt die naam met Patmos, het eiland waar de evangelist Johannes zijn *Openbaringen* schreef. Nu is het Padmoes een Eden, een paradijs.

8 *behouwen*: veilig bewaren.

93 Frans de Haes *Op de kunstschool te Delft*. Uit *De nagelaten gedichten en Nederduitsche spraekkunst*, Amsteldam 1764, p. 193.

2 *maalkunst*: schilderkunst.

94 Cornelis Maertsz *Hoogkarspels lofzang*. Uit J. van Vloten: *Bloemlezing uit de Nederlandsche dichters der zeventiende eeuw*, Arnhem 1869, p. 557-559.

Maertsz leefde in het derde kwart van de zeventiende eeuw in Hoogkarspel en Wervershoof. Hij was boer en ouderling. Deze lofzang op zijn geboorteplaats is een idealisering van binnen uit, door een dorping die geniet van de welvaart van zijn streek. Zelfs ongevoelige harten worden hier verliefd!

48 *zootje*: maaltje vis; 57 *Wat... gangs!*: Wat wordt daar druk op gereden en gelopen! 60 *sjeesjes*: tweewielige rijtuigjes.

97 Jan Janszoon Starter *Nieuw liedekke tot lof van Friesland*. Uit *Friesche lust-hof*, Amstelredam 1621, p. 55-57.

Dit loflied op een provincie volgt het gebruikelijke topografische lofrepertoire: uiterlijk aanzien, bronnen van inkomsten, wijs bestuur, deugden van de inwoners, historische hoogpunten.

6 *want*: hebt gewonnen; 43 *Keizer Karel*: Karel V, die in 1525 Rome veroverde.

99 Titia Brongersma *Lof op 't hunebed, of de ongemene, opgestapelde steenhoop te Borger in Drente*. Uit *De bron-swaan, of mengeldichten*, Groningen 1686, p. 8-9.

Met Pinksteren 1685 bezocht de Groningse dichteres Titia Brongersma het grote hunebed te Borger. In dit gedicht vraagt zij zich af wat het hunebed eigenlijk is. Een monument van de Hunnen? Een door reuzen opgeworpen steenhoop? Piramideachtige graftomben? Ze besluit dat het een tempel voor Moeder Natuur is en besluit die te eren met een krans van eikeloof.

8 *Mulciber*: Vulcanus, de smid van de goden; 20 *force*: sterkte; 28 *bepruik*: kroon.

100 Titia Brongersma *De lof van Assen*. Uit *De bron-swaan, of mengeldichten*, Groningen 1686, p. 28-29.

Geheel in overeenstemming met de literair-topografische traditie wordt Assens lof bepaald in vergelijkingen met andere mooie plaatsen. De dichteres slaagt erin haar korte gedicht boordevol mythologie te stoppen.

1 *Stymfaal*: woud bij het meer Stymfalos in Griekenland; 3 *Tempe*: idyllisch dal in Thessalië; 4 *Lyceose berg*: de berg Lycaeus in Arcadië, gewijd aan Jupiter en Pan; *Pergus*: meer op Sicilië; 5 *Astrée*: dochter van Zeus en Themis, die, naar de hemel gekomen, daar het sterrenbeeld Maagd vormde; 6 *bronaêr*: bron, beek; *lept*: nipt; 8 *Philomeel*: Philomela, een in een nachtegaal veranderde Atheense prinses; 12 *Dafnes lauwertak*: de nimf Dafne veranderde in een laurier toen zij vluchtte voor Apollo; 13 *Sperchius*: rivier in Thessalië; 15 *Pan*: god van de wouden en weiden, die de nimf Syrinx achtervolgde totdat zij in een bosje riet veranderde. Van dat riet sneed hij vervolgens zijn fluit.

101 Titia Brongersma *Op de ongemene plezierige wandelplaats, de Singel, buitenom de stad Leeuwarden*. Uit *De bron-swaan, of mengeldichten*, Groningen 1686, p. 50-51.

Om de Leeuwarder Singel te prijzen met zijn prachtige beplanting ('puikwarande'), vlecht de dichteres als het ware een krans van iepeloof, die ze ophangt aan Leeuwardens oude toren, de Oldehove. Tegen Leeuwarden moeten de palmentuin van de Habsburgse keizer Ferdinand en het paleis der Phrygiërs in Troje het afleggen. De schoonheid van de iepen heeft Phoenixvleugels, ze wordt steeds opnieuw geboren.

102 Joost van den Vondel *Op de doorluchtige zege van Groningen*. Uit *De werken*, deel X, Amsterdam 1937, p. 646-647.

In het rampjaar 1672 kwamen Franse, Munsterse en Keulse legers tot voor de wallen van Groningen. Onder commando van Rabenhaupt verweerde de stad zich flink en na een paar weken werd het beleg gestaakt. Vondel betreft de legendarische stadsgeschiedenis in zijn lofzang, door te spreken van stichters als Grunus en een broer van een Frankische koning. Zijn motto koos hij uit de *Eclogae* van Vergilius (1, 24): Boven andere steden steekt zij haar hoofd uit.

6 *slecht*: eenvoudig; 17 *ontzagen*: vreesden.

103 Jodocus van Lodenstein *Trajectina strages, of de Nieuwe Gracht ontboomd* (gedeelte). Uit *Uytspanningen*, zestiende dr., Amsterdam 1780, p. 375-377.

Op 23 louwmaand (januari) 1659 velde een storm de meeste bomen langs de Nieuwe Gracht in Utrecht. Van Lodenstein spoort zijn lezers aan er een goddelijke les in te zien. Het Latijnse deel van de titel betekent: de Utrechtse kaalslag.

103 Jodocus van Lodenstein *Enige invallen, voorgekomen op een reis van Sluis in Vlaanderen naar Holland en wederom, in het jaar 1651* (gedeelten). Uit *Uytspanningen*, zestiende dr., Amsterdam 1780, p. 343-352.

Van 1650 tot 1653 was de piëtist Van Lodenstein predikant in Sluis, daarna in Utrecht. Hij beoefent hier het genre van de

‘invallende gedachten’: ‘Ter stichting en verbetering van de lezer wordt aan wat zich voordoet in het concrete waarnemingsveld, een diepere dimensie toegevoegd’ (Porteman, zie literatuurlijst). De feitelijke waarnemingen geven een goede indruk van de reisomstandigheden per schip in het midden van de zeventiende eeuw.

Het vergrootglas. 4 Schaar: diepe geul in het water voor Sluis.

Overnachten omtrent het Sloe. Lichamelijk ongemak duurt maar kort. De ziel moet daarentegen denken aan het ongemak van het eeuwige ronddolen in de hel. Niet het lichaam, maar de ziel moet rust krijgen.

Op de goede voorwind des morgens. 5 kouwe: wind; *12 ruim in lij*: op halve wind; regel 20 is een parafrase van *Exodus* 14:14.

Op de mist tussen Dordrecht en Rotterdam. De dichter vertaalt de reis van Dordrecht naar Rotterdam tijdens mist als de reis van de aarde naar de hemel. Sodom is de zondige wereld die men dient te verlaten zonder omzien, vgl. het verhaal van de vrouw van Lot in *Genesis* 19.

Op de vloed omtrent Strijen. Tegenwind van tegenspoed kan de mens deren, maar ook vloed van overvloed is gevaarlijk. De mens moet blijven strijden voor zijn zieleheil. *3 verlegen*: onthand; *6 rijshoofd*: golfbreker van rijshout; *11 zijgen*: zakken.

108 Jodocus van Lodenstein *Op de stilte in het Zwin*. Uit *Uytspanningen*, zestiende dr., Amsterdam 1780, p. 356.

3 doet geen boet: vervult zijn taak niet.

109 Constantijn Huygens *Aan Mevrouw van Merode*. Uit *De gedichten*, ed. J.A. Worp, deel V, Groningen 1895, p. 133.

Huygens schrijft dit reisverslagje op de boot tussen Dordrecht en Rotterdam, op 22 september 1654.

4 drie jonggezellen: zijn zoons Christiaan en Lodewijk, en een neef; *5 Monnikland*: bezit van Huygens bij Loevestein; *17 afgekerfd*: kort opgesomd.

109 Dirk Smits *Op Hellevoetsluis*. Uit *Nagelaten gedichten*, deel I, Rotterdam 1753, p. 113-115.

Smits werkte in Hellevoetsluis als controleur van de equipage van oorlogsschepen. Hij kwam uit Rotterdam en beschouwde zijn standplaats als een ballingsoord, wat niet verhinderde dat hij in 1748 dit lofdicht kon schrijven. De nadruk ligt op de ontstaansgeschiedenis van Hellevoetsluis en de drukte in de haven. God zelf had een aangeslibd stuk land doen ontstaan, het oude Helvoet. De sluis daar vlakbij werd Hellevoetsluis.

1 *weergors*: buitendijks land; 5 *licht*: mogelijkkerwijs; 6 *Helium*: de Egyptische stad Heliopolis; *t waterkruis*: de wateroverlast; 7 *om aantocht steende*: een tegenaanval begeerde; 13 *Zeeraad aan de Maas*: Admiraliteit van Rotterdam; *nauw*: nauwelijks; 27 *ga'*: echtgenote; 34 *spa*: laat.

111 Dirk Smits *Op De Beer*. Uit *Nagelaten gedichten*, deel I, Rotterdam 1753, p. 116.

Het eiland De Beer in de Nieuwe Maas herbergt Ceres en Pomona, de godinnen van respectievelijk het graan en het fruit. Het lijkt op het drijvende eiland Delos, de geboorteplaats van Apollo. Het is het oogappeltje van de muzen. De heer Boon, die op De Beer een buitenhuis heeft, is te vergelijken met Apollo's zoon, de beroemde citerspeler Arion, die op een dolfijn over de golven reed. De Beer zou dus beter 'De Dolfijn' kunnen heten.

111 Dirk Smits *Aan Rubroek*. Uit *Nagelaten gedichten*, deel I, Rotterdam 1753, p. 117.

Evenals in het vorige gedicht kiest Smits de sonnetvorm. In de polder Rubroek, net buiten Rotterdam, bezat zijn vriend De Jong een buitenhuis. De vleugels van zorg en beslommering worden hier gekortwiek. De laatste strofe geeft het antwoord op de gestelde vraag naar de aard van Rubroeks aantrekkingskracht.

112 Hendrik Snakenburg *Vermaak van het meeuwen schieten bij buig weer aan zee*. Uit *Poëzy*, ed. Frans de Haes, Leiden 1753, p. 282-283.

De Leidse rector Snakenburg, een goed latinist, geeft in zijn zeegedichten dikwijls blijk van persoonlijke waarneming die niet te zeer door literaire conventies wordt geremd.

5 *pekel*: zout, zeewater; 7 *werf*: verhoging op het strand, bergplaats voor aan land getrokken vissersschepen; 28 *zin'lijkheid*: liefhebberij; 33 *De zinnen*: Mijn verstandelijke vermogens; 35 *te verkloeken*: te slim af te zijn.

114 E. Wolff-Bekker *Beemster winter-buitenleven. Twee brieven* (gedeelten), Amsterdam etc. 1778, p. 62-66, 69-71, 76-84.

Betje Wolff, domineesvrouw in de Beemster, schrijft een rijmbrief aan een vriendin in de stad. In de herfst is de polder onleefbaar door de modder, maar bij vorst is de winter er allerplezierigst.

13 *fargon*: reiswagen; *sjees*: tweewielig rijtuig; 91 *die heren*: nl. de dichters; 104 *sterrenheir*: sterrenleger; 121 *assembleezaal*: vergaderzaal; 125 *salet*: ontvangst; 207 *Patrijsje*: Betjes patrijshond; 229 'benierlijk': behoorlijk; 232 *steiloor*: stijfkop; 233 *bescheid*: antwoord; 238 *zich... geven*: zich hier zou aanstellen.

121 Hendrik Snakenburg *Op het zien van het heerlijk grafgewelf in het kleine kerkje van het arme zeedorp Zandvoort*. Uit *Poëzy*, ed. Frans de Haes, Leiden 1753, p. 314-315.

Dit gedicht is onderdeel van een poëtische discussie. In het (hier niet opgenomen) vervolg spreekt iemand de mening van deze regels tegen. Tenslotte wordt dan een verzoenend standpunt ingenomen: wie het geld ervoor heeft, mag best een duur graf laten ontwerpen en aldus kunstenaars aan het werk zetten. Het motto is ontleend aan het begin van de *Satyrae* van Persius (I, 1): Hoe onbelangrijk zijn de aangelegenheden der mensen!

5 *slecht*: simpel; 30 *braveren*: pronken.

122 Hendrik Snakenburg *De rechte tijd van het vissen met de zeul*. Uit *Poëzy*, ed. Frans de Haes, Leiden 1753, p. 374.

Een zeul is een door paarden getrokken net, waarmee langs het strand wordt gevestigd. 4 *molenaar*: wijting; 6 *zwin*: watergeul langs het strand; 13 *stuit*: wordt tegengehouden.

123 Hendrik Snakenburg *Afscheid van Katwijk aan Zee*. Uit *Poëzy*, ed. Frans de Haes, Leiden 1753, p. 383-388.

De zomermaanden bracht Snakenburg graag door in het vissersdorp Katwijk. Zijn lof van dit dorp bevat elementen van de 'Beatus ille'-traditie, zoals de tevreden eenvoud en de liefdevolle onderlinge omgang van de dorpingen.

25 *slecht*: zonder opsmuk; 42 *verkloeken*: ontduiken; 52 *geslaakt*: losgemaakt; 57 *blijken*: bewijzen; 89 *losse kiel*: onbetrouwbaar scheepje.

Verantwoording

'k Wil rijmen wat ik bouw: deze zin, ontleend aan Constantijn Huygens' gedicht *Hofwijk*, is van toepassing op veel topografische dichters uit de zeventiende en achttiende eeuw. Ze willen bezingen wat ze bouwen en verbouwen. En ook als ze niet zelf de troffel of spade ter hand nemen, dichten ze toch over de steden, huizen en landschappen die ze om zich heen zien. Hun toon wisselt met de omstandigheden: soms hoogdravend, soms grappig, en soms geschrokken als een ramp al het moois om hen heen dreigt te vernielen. Deze bloemlezing probeert uit de veelheid aan materiaal een keuze te maken die recht doet aan de geconstateerde verscheidenheid.

Er is gekozen uit de twee eeuwen tussen 1600 en 1800. Topografisch hebben de gedichten allemaal betrekking op het grondgebied van het huidige Nederland, waarbij ze het toenmalige overwicht van de noordelijke provincies weerspiegelen. Over Holland, Overijssel en Groningen is nu eenmaal meer materiaal voorhanden dan over de rest van het land. Uit het pastorale genre zijn geen teksten opgenomen.

De volgorde van deze bloemlezing is niet chronologisch of geografisch, maar de onderdelen sluiten op elkaar aan door een overeenkomend detail of een vergelijkbaar onderwerp. Voor het begrip van de moderne lezer is de spelling aangepast. Ook de woordkeus is hier en daar herzien, als dat niet schadelijk was voor rijm of ritme.

Voor hulp bij het thuisbrengen van Latijnse motto's dank ik Grace Swart, medewerker Bijzondere Collecties van de Utrechtse Universiteitsbibliotheek, en Hans Luijten.